

MIHAIL KOGĂLNICEANU

SCRIERI ALESE

OMUL · OPERA · COMENTARII

Ediție îngrijită de

Prof. AL. I. ȘTEFĂNESCU

1 9 4 8

CLASIFICARE ZECIMALĂ: 9 (598) (081)

INTRODUCERE

„INNOITORUL"

Născut la Iaşi în 1817, Mihail Kogălniceanu era fiul vornicului Ilie Kogălniceanu, dregător şi moşier. Datorită averii şi situaţiei sociale a tatălui său, căruia îi spunea pe moldoveneşte „băbacă", Kogălniceanu a avut parte de o educaţie aleasă şi de o instrucţie îngrijită. El lua lecţii în 1827 împreună cu Vasile Alecsandri dela călugărul maramureşan Gherman Vida, intelectual ardelean format în spiritul şcoalei ardelene. Mai târziu, ca vlăstar boieresc, el învaţă în institutul francez din Miroslava, sub egida refugiatului francez Cuénim.

In anul 1834, datorită inclinatiunilor sale pentru studii, este ales ca tovarăş de învăţătură pentru odraslele domnului moldovean de pe atunci, Dimitrie Sturdza, şi trimis împreună cu aceştea în Franţa, la colegiul din Lunéville. Dar, în afară de marea sa dragoste de învăţătură, tânărul moldovean dă dovadă de preocupări în ce priveşte starea grea a clăcaşilor moldoveni şi exprimă, într'o scrisoare adresată familiei, durerea pe care i-o trezeşte în suflet compararea stării lor cu aceea a ţăranilor din

alte țări ceva mai înaintate. Temându-se ca ideile înaintate să nu facă din tinerii studenți niște minți luminate, care la întoarcerea în țară să primejduiască regimul de crudă exploatare a țăranilor de către domnitor și marii boieri, Dimitrie Sturdza îi mută din Franța în Germania, în această din urmă țară, ideile de progres și libertate fiind mult mai puțin răspândite și sistemul social mai înapoiat, deci mai asemănător cu cel din Moldova.

La Berlin, Kogălniceanu, deși locuește tot la un francez, pastorul Souchon, se mișcă într'o societate de aristocrați unde ideologia lui socială nu progresează prea mult, unde însă, în schimb, el își desăvârșește pregătirea științifică. Entuziast, Kogălniceanu găsește mijlocul să-și servească țara publicând o serie de lucrări, care trebuiau să atragă atenția străinătății asupra celor două țărișoare dela Dunăre. In cursul anului 1837, Kogălniceanu publică la Berlin o istorie a Moldovei și Munteniei, o încercare de istorie literară românească, precum și un studiu asupra istoriei, obiceiurilor și limbii Țiganilor. Redactate în limbi străine, aceste lucrări arată încă de pe atunci care aveau să fie liniile pe care se va desfășura activitatea lui Kogălniceanu, în tot restul vieții sale: istoria, literatura și politica. Naționalismul și ideile democratice burgheze pe care le afișa în aceste scrieri, cât și, poate, speranța domnitorului de a folosi în scopul întăririi regimului de aspră exploatare a țărănimii această tânără energie, fac ca Kogălniceanu să fie chemat în țară.

Care era înfățișarea Moldovei în jurul anului 1840? Economia moldoveană este atrasă din

ce în ce mai mult în circuitul internațional al schimbului de mărfuri. Acest proces dă naștere cu încetul burgheziei care devine din ce în ce mai puternică și mai doritoare de a dobândi puterea politică, deținută aproape exclusiv de clasa marilor boieri pe baza unor privilegii semi-feudale. Țărănimea săracă n'are niciun drept și e lipsită de orice organizare. Muncitorimea este aproape inexistentă. Alcătuită din boierii de mâna a doua, din reprezentanții capitalului comercial și cămătăresc precum și din mici proprietari agricoli, burghezia moldoveană forma, totuși, la începutul secolului al XIX-lea, cea mai progresistă pătură socială a micului principat.

Ascensiunea economică a burgheziei în formație a făcut ca aceasta să fie interesată în realizarea unirii Principatelor și să întărească lupta pentru cucerirea puterii politice. In acest scop, elementele mai înaintate ale burgheziei au sprijinit o serie de revendicări sociale ale păturilor asuprite. Ele s'au inspirat și din ideologia burgheză apuseană, pe atunci în ascensiune. Astfel, înflorirea culturală dela începutul veacului XIX nu este un simplu reflex al popularizării ideilor revoluției burgheze din Franța, ci ea se datorește în primul rând unor cauze mult mai adânci de ordin economic și politic, forțele opoziționiste ale vremii utilizând manifestările culturale drept mijloc de exprimare a năzuințelor lor politice.

Intors în țară, Kogălniceanu ajunge repede unul dintre reprezentanții cei mai de frunte ai curentului progresist care avea să conducă, după mișcarea revoluționară din 1848, la uni-

rea Principatelor și la reforma agrară din 1864. In toate aceste evenimente de mare importanță, tânărul istoric a jucat un rol de seamă.

In primul rând, Kogălniceanu a fost unul dintre cele mai active elemente în procesul de culturalizare inițiat de interesele economice și politice ale burgheziei în desvoltare, proces care a jucat un rol de prim ordin în pregătirea Anului Revoluționar 1848. Acțiunea lui pe această linie a fost rodnică, ea desfășurându-se pe planuri variate. Astfel, pe plan literar, Kogălniceanu colaborează cu Asachi la „Alăuta Românească” *încă din 1838. Mai târziu scoate revista* „Dacia Literară” *(1840) și participă împreună cu Alecsandri și Negruzzi la întemeierea teatrului românesc. In 1844, cu colaborarea lui Bălcescu, Grigore Alexandrescu și Dimitrie Bolintineanu, scoate revista literară „Propășirea”, care este interzisă de cenzură curând după apariție. In tot acest timp, Kogălniceanu face o prețioasă operă de popularizare a unor idei înaintate, prin gazete și mai ales prin publicații sătești, calendare, etc., unde introduce o serie de probleme, ca desființarea privilegiilor feudale, desrobirea țiganilor, emanciparea politică a țăranilor, reforma agrară, etc. In acest interval, dela 1838 și până la 1848, se plasează și epoca încercărilor literare personale. După 1848, preocupările propriu zis literare cedează pasul celor politice și nu se mai ivesc decât în mod accidental.*

In cadrul aceleiași preocupări de culturalizare, se plasează și activitatea lui Kogălniceanu istoric. Numit profesor de istorie la Universitatea Mihăileană din Iași, el se remarcă prin atitudinea sa democratică-patriotică.

Curând, Kogălniceanu cade în disgrația domnitorului și viața lui se împarte între lucrările literare și istorice și activitatea politică interzisă. Cel care declarase în cuvântul de deschidere la cursul său că „răul și minciuna nu vor găsi niciodată în mine un apărător și totdeauna mă voi sili să spun adevărul, caracterul principal al istoriei; iar când nu-l voi putea zice, voi tăcea și Dvs. veți înțelege pentru ce”, *nu putea considera starea de lucruri din Moldova anilor 1840 ca satisfăcătoare. Activitatea lui progresistă i-a atras persecuțiile stăpânirii, astfel încât încercând să plece în străinătate e oprit la Viena din porunca domnitorului și apoi la întoarcerea în țară e surghiunit la mânăstirea Râșca în condiții care au dus la îmbolnăvirea lui. Capătă mai târziu îngăduința de a se transfera la Hilița, moșia sa. Când i se permise a se întoarce la Iași, îi fu interzis a mai practica avocatura. Despre acești ani Kogălnicenu spune:* „Timp de șapte ani am fost înăbușit acolo, șapte ani a trebuit să respir aerul murdar al corupției care ucide această țară”. *Deaceea el pleacă din nou în străinătate și reușește să petreacă anii 1846-1848 în Franța și Spania. Kogălniceanu a participat la diferitele asociații conspirative ale progresiștilor moldoveni, fără ca ideile sale democratice să la o întorsătură practică pronunțat revoluționară.*

Kogălniceanu revine în țară în luna Martie 1848, dar mișcarea revoluționară dela 27 Martie din Moldova, care a eșuat din cauza slăbiciunii burgheziei moldovene, a alianței acesteia cu moșierimea și a lipsei aproape totale de contact cu masele muncitoare dela orașe și mai

aleș dela sate, îl găsește pe Kogălniceanu la Cernăuți ca refugiat, unde tipărește apoi o cărticică „Dorințele Partidei Naționale din Moldova" *în care expune, în 34 de puncte, un crez democratic și patriotic neuitând însă a pune și problema țărănimii, problemă care deobicei era lăsată deoparte de acele elemente pașoptiste ce făceau parte ele însele dintre marii proprietari de pământ. Nicolae Iorga a caracterizat această broșură drept* „o adevărată evanghelie a naționalismului moldovenesc". *Ea situează pe Kogălniceanu — în ciuda faptului că-n'a participat efectiv fie din pricina absenței sale din țară, fie dintr'o anumită prudență nu prea lăudabilă, fie, în sfârșit, din pricină că-și dădea seama că felul cum pornise mișcarea revoluționară nu putea da sau nu dăduse rezultate eficace — în fruntea acțiunii moldovenilor.*

Incepând de acum, Kogălniceanu, pe al cărui cap se pusese „un premiu de 700 de galbeni plus un rang de boierie", *desfășoară o activitate neobosită atât pe plan intern cât și pentru lămurirea opiniei publice din străinătate, în vederea realizării unirii Principatelor precum și a unor revendicări democratice-burgheze. Preocuparea sa constantă politică se reflectă și în lucrările propriu zis literare, cum ar fi romanul neterminat* Tainele inimii *(1850), unde scria:* „...pururea am avut râvna de a studia de aproape toate acele instituții formate de Europa, spre a da claselor de jos folosurile de care până acum se foloseau numai clasele înstărite", *sau, în prefața la traducerea* „Colibei lui Moș Toma" *intitulată* „Ochire istorică asupra sclaviei" *(1853), unde descrie starea nenorocită a țăranilor care au ajuns să-și* „vândă până și persoanele lor". *La 1 Octombrie 1855, editează ziarul* „Steaua Dunării" *care militează cu curaj pentru autonomia și unirea Principatelor, iar la 21 Mai 1856, face parte din cei 17 inițiatori ai* „Comitetului Unirii". *In tot acest timp, el continuă lucrările sale istorice începute prin publicarea încă din 1841 a* „Arhivei Românești" *dând la iveală* Letopisețele Moldovii *(1845, 1846, 1852). Curând însă, activitatea politică îl prinde din ce în ce mai mult și îl îndreaptă pe drumurile pline de mari răspunderi ale guvernării.*

Deschiderea, după multe greutăți, a Divanului Ad-Hoc al Moldovei marchează începutul carierei politice a ideilor lui Kogălniceanu. Pentru prima dată în istoria Moldovei, țăranii clăcași aveau și ei reprezentanți în Sfatul Țării. Deși numai 14 la număr, dintr'un total de 87, deputații „pontași" *vor ști la momentul nimerit să ridice glasul, arătând unei adunări compusă în marea ei majoritate din boieri reacționari* „cererile sătenilor". *La 7 Octombrie se votează unirea, cu 81 de voturi contra 2, după ce Kogălniceanu, răspunzând moșierului Balș adversar al unirii, mare proprietar a 80.000 de fălci, va declara plin de înflăcărare:* „Dumnealui, în loc să vie a ne vorbi ca deputat al țării, singurul titlu care ne dă drept de a vorbi aici, ne-a rostit opinia sa ca proprietar a 80.000 de fălci de pământ. Mare avere, frumoasă avere, nimenea din noi nu o are. Insă este cineva care o are înzecit mai mare decât d. deputat de Putna. Acesta este un oarecine care se numește țară, acea țară pe care o repre-

zintă această adunare. Dl. deputat ne zice că are 80.000 de fălci. Ei bine, noi Adunarea avem mai mult chiar de cât 800.000 de fălci, căci înfățișăm țara".

Succesul repurtat prin votarea unirii precum și prin votarea altor reforme democratice, cum au fost libertatea cultelor, desființarea privilegiilor, egalitatea tuturor în fața legilor, egalitatea fiscală și altele, se explică prin insistența burgheziei care dorea să-și întărească poziția politică și avea nevoie de libertate în acest scop. Deasemenea, desvoltarea capitalistă a economiei Principatelor demonstrase unei categorii de boieri că unirea Principatelor avea să le aducă venituri mai mari decât până atunci. Când însă deputații „pontași", prin glasul lui Anastasie Panu, au lansat „trăsnetul" revendicărilor țărănești, atât burghezia cât și boierii de rangul al doilea au făcut, din interes, cauză comună cu marii proprietari. Kogălniceanu — deși exclamă „țăranii nu sunt pentru mine nici prinși pe câmpul bătăliei, nici cumpărați cu bani, adică vecini sau străini; ei sunt însuși elementul cel mai puternic al naționalității române; țăranii sunt însăși țara aceea căreia părinții proprietarilor de moșii de astăzi le ziceau „iubiții noștri compatrioți" chiar atunci când voiau a le mări „boierescul" — *propune și el, alături de ceilalți membri ai Divanului înspăimântați de acest „trăsnet", amânarea soluționării chestiunii țărănești sub pretextul că s'ar putea primejdui ideea unirii. Mai târziu, prin lovitura de stat dela 2 Decembrie 1864, va încerca să îndeplinească reforma agrară, care, datorită condițiunilor în care a fost făcută, n'a*

rezolvat problema țărănească, dar a însemnat deschiderea acestui proces, constituind suprema realizare a vieții sale.

Cu prilejul alegerii lui Alexandru Ion Cuza ca domn, Kogălniceanu pronunță celebrul său discurs în care spune: „Fi dar omul epocii, fă ca legea să fie tare, fi bun și blând, fi bun, mai ales, pentru acela pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi. Nu uita că dacă 50 de deputați te au ales Domn însă ai să domnești peste două milioane de oameni".

La 4 Mai 1860, Kogălniceanu este numit de Cuza prim ministru. Îndată ce se prezentă în fața Adunării, noul prim ministru propuse trei legi fundamentale: legea electorală, reforma agrară și secularizarea averilor mânăstirești. Membrii Adunării, în mare majoritate boieri reacționari, aleși de numai 1.300 de alegători din toată Moldova, au hotărît să se opună cu toată puterea de care erau capabili la votarea legilor mai sus amintite. Prin diferite manevre, boierimea retrogradă moldoveană reuși să răstoarne guvernul lui Kogălniceanu. Acesta se retrase amărît și bolnav la moșia sa la Râpi, nu fără a se apăra cu îndârjire prin demascarea adevăratelor motive ale debarcării ministerului său: „deșteptarea ce am voit a face clasei de jos".

Când, la 24 Ianuarie 1862, se făcu unirea definitivă prin contopirea celor două Adunări într'una singură la București, se anunță printre alte proiecte și „legea rurală", alcătuită de Comisiunea Centrală dela Focșani, care lucrase câtva timp pentru unificarea administrației și legislației din cele două Principate. Alcătuită

numai din boieri, în sdrobitoare majoritate reacționari, această comisie pregătise un proiect de lege care trebuia să apere exclusiv interesele marii proprietăți, evident într'un mod cât mai mascat cu putință, încercând în felul acesta să înșele țărănimea clocotindă. Împotriva acestui proiect de lege mincinos și hoțesc, Kogălniceanu a ținut un strălucit discurs la 25 Mai 1862, în care a analizat pe larg problema și a arătat în mod neîndoios că libertatea mincinoasă ce se pretindea a se da țăranilor, nu însemna în fond altceva decât despuierea lor definitivă de pământul pe care până atunci îl munciseră. El încercă să deschidă ochii membrilor adunării, atât pe cei cu totul orbiți ai conservatorilor cât și pe cei ai liberalilor și în general ai întregii burghezii a timpului.

„Nesatisfacerea drepturilor și ale legitimelor trebuințe ale țăranilor va sfârși prin a întreține o neștearsă ură între cele două clase".

Calificând în concluzie proiectul legii rurale drept „un proiect de despotism și de dezordine", *Kogălniceanu face un ultim și fierbinte apel la conștiința patriotică a Adunării.* „Ce rușine și ce decadență pentru noi când am dovedi străinilor că nu avem putință de a fi, de a ne ridica la înălțimea misiunii noastre, că în mâinile noastre era să întărim România, și că noi am îngropat-o de vie; căci nenorocind trei milioane de țărani, nenorocită va fi și țara noastră; și moartă va fi și România când în o asemenea chestiune, noi, legiuitorii ei, am da pilda strâmbătății și a nelegiuirii! Și să nu credem, domnilor, că prin un vot al nostru am îneca pentru veci dreptul țăranilor. Nu, dom-

M. KOGĂLNICEANU
în uniformă de iuncăr (cadet) la 18 ani

1817
1891

nilor, dreptatea nu piere". *Citatele de mai sus dovedesc ascuţita pătrundere politică a lui Kogălniceanu, care expune dreptatea cauzei ţărănimii, realizată abia cu 80 de ani mai târziu, la 6 Martie 1945.*

Trei „prinţi" şi trei moşieri au răspuns discursului lui Kogălniceanu şi la 11 Iunie Adunarea a votat totuşi proiectul. Alexandru Ioan Cuza refuză să sancţioneze legea pe care o găseşte „neîmpăcând interesul naţional" *şi nefiind* „conformă dorinţelor sale". *Pe lângă voinţa progresistă a lui Cuza, este sigur că şi Kogălniceanu a avut un amestec în refuzul acestuia de a sancţiona legea. Acest gest îndrăzneţ al lui Cuza a avut ca urmare o precizare a poziţiilor politice în Adunare, liberalii lepădând în sfârşit masca lor şi intrând în alianţă cu conservatorii, spre a se împotrivi tendinţelor reformatoare ale Domnului. In felul acesta s'a format* „monstruoasa coaliţie", *cum a fost numită această cârdăşie politică, cârdăşie care a demonstrat că între liberali şi conservatori nu era mare diferenţă de ideologie, ambele partide tinzând în primul rând la asigurarea dreptului de exploatare a ţărănimii de către marii proprietari de pământ, unii, şi de către reprezentanţii capitalului cămătăresc, comercial şi industrial în formaţie, ceilalţi. Intre Adunare şi domnitor se începe un conflict, care va duce în cele din urmă la abdicarea lui Cuza. Deocamdată, Cuza era cel mai tare şi pentru a-şi vedea realizate reformele sale, el face din nou apel la Kogălniceanu, căruia îi încredinţează în Octombrie 1863 conducerea guvernului.*

Adunarea, care era desigur ostilă guvernului

Kogălniceanu, ea cunoscând ideile avansate ale marelui luptător, a admis legea secularizării averilor mânăstireşti fără mare opoziţie, dat fiind că aceste averi, în mare parte moşii, aparţineau călugărilor greci şi nu loveau în niciun fel interesele moşierimii băştinaşe. Când însă Kogălniceanu a prezentat, la 16 Martie 1864, noul proiect de lege rurală, el a întâmpinat o opoziţie înverşunată. Comisia pentru examinarea proiectului l-a criticat foarte aspru, aducând printre altele lui Kogălniceanu acuzaţia că a aplicat în el „principiul dreptului la instrumentul de lucru, principiu lăudat de şcoala socialistă, care va duce la un adevărat comunism general" In urma acestui raport, Adunarea a dat un vot de blam ministerului. Credincios principiilor democratice parlamentare, Kogălniceanu şi-a înaintat demisia, pe care Cuza însă n'a primit-o. Inţelegând că nu va putea lucra cu Adunarea formată numai din boieri reacţionari, aleşi pe baza unei restrângeri extraordinare a dreptului de vot, Cuza l-a însărcinat pe Kogălniceanu să convoace o sesiune specială a Adunării, spre a se discuta reforma electorală, trecută în programul de guvernare al lui Kogălniceanu încă din 1860. Adunarea, conştientă de faptul că votarea legii electorale însemna, în realitate, desfiinţarea majorităţii exclusive a boierilor, dădu o nouă moţiune de blam şi refuză să ia în discuţie proiectul de lege electorală. Atunci Kogălniceanu a dat citire actului cunoscut în istorie sub numele de „lovitura de stat" dela 2 Mai 1864, prin care se dizolva Adunarea urmând a se face alte alegeri pe baza noii legi electorale, care urma să

fie aprobată de totalitatea poporului, printr'un plebiscit special organizat. Din 683.928 votanţi, numai 1307 au răspuns NU, şi 50.232 s'au abţinut. Legea electorală mărea în mod considerabil numărul alegătorilor, care erau acum de două feluri: alegători primari, cu vot indirect, care alegeau delegaţi şi alegători direcţi, care votau personal. In felul acesta, noua Adunare, care număra 160 deputaţi, nu mai conţinea în rândurile ei decât 11 deputaţi din vechea Adunare. Pentru prima dată pătrund într'o Adunare permanentă, deputaţi care apără în parte interesele păturilor exploatate. Se înţelege că cu o asemenea Adunare reforma agrară ar fi putut trece uşor. Kogălniceanu n'a mai aşteptat sesiunea şi, după ce a reuşit să înfrângă o ultimă împotrivire a Consiliului de Stat, care se rostise pentru amânarea aplicării legii cu trei ani, a trecut la fapte. Abia la 14 August 1864, legea a fost promulgată şi a intrat în aplicare. Prin ea se împroprietăreau clăcaşii pe pământurile pe care le munceau şi prin lege se desfiinţa boierescul (claca) sub toate formele lui. Marele vis al vieţii lui Kogălniceanu fusese realizat.

Deşi legea prevedea despăgubiri mari pe care ţăranii trebuiau să le plătească boierilor, şi loturi mici, prea mici ca noii proprietari să poată rezista greutăţilor financiare, din pricina reglementării puţin precise a învoielilor agricole şi deşi ţăranii nu aveau păşuni, cu toate aceste neajunsuri, care au anulat mare parte din efectul imediat al legii, fără să mai vorbim despre grozav de defectuoasa ei aplicare pe teren, cu toate aceste rezerve reforma agrară a „omu-

lui dela 2 Mai", cum îi plăcea chiar lui Kogălniceanu să-şi spună, constituie un mare merit, care singur e suficient ca să-i asigure un loc de cinste printre personalităţile de seamă ale trecutului poporului român.

Peste câtva timp, o serie de intrigi isbutesc să creeze o atmosferă de neîncredere între Kogălniceanu şi Cuza. Kogălniceanu demisionează la 26 Ianuarie 1865 şi e nevoit să se retragă din politică, scârbit de urzelile ţesute în umbră şi dezamăgit de Cuza, care cedă, fără să ştie, presiunii reacţiunii, pregătind astfel drumul celeilalte „lovituri de stat", cea dela 11 Februarie, când marii boieri reacţionari vor reuşi să-l îndepărteze dela domnie.

Timp de un an de zile şi mai bine, Kogălniceanu se ţine deoparte de orice activitate politică. Apoi se decide să candideze la noile alegeri, deoarece noua Cameră avea să se rostească asupra unor chestiuni de o deosebită însemnătate, chestiuni printre care se temea a nu fi şi reforma agrară, pe care cu atâta stăruinţă el reuşise a face să fie adoptată. Cu toată înverşunata propagandă ostilă care i se făcu, el reuşi a fi ales, dar Camera, care acum se recompusese din vechii boieri adversari ai reformei agrare, i-a invalidat alegerea sub diferite pretexte. Trimis pentru a doua oară în faţa urnelor, Kogălniceanu este reales cu o majoritate sdrobitoare, dar din nou Camera îi anulează mandatul.

La 5 Octombrie 1866, cu prilejul noilor alegeri pentru Cameră şi Senat, Kogălniceanu candidează din nou în trei colegii deodată, reuşind peste tot cu mare majoritate de voturi. Şi de

data aceasta reprezentanţii reacţiunii au încercat să-l îndepărteze punând problema „capacităţii" sale. Ce dureroasă ironie, ca un parlament de boieri retrograzi şi venali să acuze de incapacitate pe unul dintre făuritorii României moderne! De data aceasta însă Kogălniceanu este de faţă şi se apără cu îndârjire. Parlamentul nu-i poate refuza validarea, dar duşmănia constantă atât a conservatorilor cât mai ales a liberalilor, pe care Kogălniceanu îi demascase fără cruţare de atâtea ori, îl va urmări, şi „gigantele", aşa cum era supranumit cu adevărată teamă de josnicii săi adversari, a trebuit să-şi socotească cariera politică încheiată, datorită jocului desmăţat şi orb al patimilor celor două partide, liberal şi conservator, amândouă înţelese pentru a apăra interesele burgheziei moşiereşti care se împleteau foarte strâns.

In 1871, Kogălniceanu e nevoit să se retragă din viaţa politică şi să se dedice lucrărilor sale istorice. Abia în 1877, Kogălniceanu este chemat ca ministru de externe şi, mai târziu, participă la Congresul dela Berlin. In Aprilie 1880, trece dela ministerul de externe ca ministru al României la Paris. In ultimii ani ai vieţii, Kogălniceanu, care face din nou opoziţie partidului liberal corupt şi condus orbeşte de personalitatea tiranică a lui Ion Brătianu, nu şovăie, atunci când bătrânul său adversar este încolţit, să-i ia apărarea şi să invoce în favoarea lui faptul că „prezidase la îndeplinirea unor mari acte"

La 1 Aprilie 1891, la jubileul de 25 ani de la înfiinţarea Academiei Române, Kogălniceanu ţine un discurs care poate fi considerat pe

drept cuvânt ca un bilanț al vieții sale. Curând după aceea, la Paris, moare în vârstă de 74 de ani, după a unsprezecea operație, în luna Iunie 1891.

Astfel se termină viața lui Mihail Kogălniceanu, supranumit de cel mai recent biograf al său, G. Georgescu-Buzău, „înnoitorul".

*

Din cele ce s'au spus despre viața lui Mihail Kogălniceanu reiese în mod indiscutabil, că activitatea dominantă în viața lui este cea politică. Totuși, din punct de vedere al istoriei culturii românești, încercările literare și operele istorice ale lui Kogălniceanu prezintă o deosebită importanță, concepțiile lui în cele două domenii având o îndoită valoare, fie ca noutate, fie ca promovatoare de largi curente ideologice.

Mai este și o a treia categorie de opere, discursurile sale, care, fiind purtătoarele unei serii de idei progresiste și pline de conținut, sunt în același timp creații de valoare estetică. Se adeverește astfel că, departe de a exclude preocupările politice, literatura dobândește prin ele o vigoare deosebită și o mare putere de pătrundere în publicul cititor. Scrierile lui Kogălniceanu, de orice categorie ar fi ele, posedă un puternic caracter de actualitate și de tendință, în bunul sens al cuvântului, ceeace le plasează pe linia premergătoare literaturii progresiste actuale. E de observat că atâta timp cât — păstrând proporțiile — burghezia nu cucerise încă poziții puternice politice, ea nu numai că admitea dar chiar recomanda o literatură cu tendință, o literatură care să-i servească scopurile. In momentul când burghezia, în alianță cu marea moșierime, a cucerit puterea politică, ea a început să susțină concepția estetizantă în literatură, cu intenția mărturisită de a întoarce atenția poporului dela rezolvarea problemelor sociale. Astfel stând lucrurile, nu este deloc de mirare ca unii exponenți ai burgheziei în ascensiune să vădească în opera lor trăsături pe care astăzi suntem obișnuiți a le găsi numai în literatura cu puternice afinități pentru ideologia maselor muncitoare dela orașe și sate.

In mod obișnuit și tendențios, critica burgheză a prezentat totdeauna pe literatul Mihail Kogălniceanu, ca pe un teoretician al tradiționalismului, cu accente puternice care ar fi mers până la șovinism. Așa se face că unele curente literare fasciste au îndrăsnit a se reclama în sprijinirea concepției lor rasiste pe „tradiția" lui Kogălniceanu. Această părere este greșită din două puncte de vedere: întâi pentrucă ea ignoră totalitatea producției literare a „omului dela 2 Mai" *și în al doilea rând pentrucă ea nu judecă în mod științific și dă drept valabile încă idei, care astăzi, prin forța lucrurilor, sunt perimate.*

Dintr'un imperativ al momentului, criticii burghezi au căutat să facă o direcție permanentă, care să justifice un naționalism șovin, pus în slujba clasei exploatatoare burghezo-moșierești.

In vreme ce s'a denaturat conștient fondul ideologic al lucrărilor lui Kogălniceanu, critica reacționară se ferea să semnaleze îmbelșugata

activitate pe care Kogălniceanu a risipit-o prin publicaţiile populare ca Almanahuri, Albume, Calendare, colaborările lui la „Foaia Sătească", „Steaua Dunării" precum şi numeroase alte gazete. Acestea au fost trecute în general sub tăcere, cu pretextul că ele n'ar fi adevărată literatură, deşi în realitate motivul era că ele contraziceau în mod flagrant imaginea pe care culturalii oficiali o construiseră omului dela 2 Mai pentru „uzul prostimii". Apoi „Scrisorile" sale nu au fost suficient luate în consideraţie şi mai ales încercările sale epice de oarecare amploare, cum ar fi nuvela „Iluzii Pierdute" *(1841) sau romanul neterminat* „Tainele Inimii" *(1850). In toate aceste lucrări, desigur în general de mici dimensiuni şi cu mai puţine pretenţii literare, figura literatului Kogălniceanu apare cu totul alta decât aceea a unui tradiţionalist îngust sau şovin. Ar fi fost de altfel cu neputinţă ca activitatea politică progresistă a lui Kogălniceanu să nu se oglindească şi în activitatea sa literară şi lupta lui pentru rezolvarea problemei ţărăneşti să nu transpară într'un fel şi în creaţia artistică propriu zisă. Dar ceeace este mai interesant şi infirmă cu totul afirmaţiile criticei burgheze asupra „tradiţionalismului" structural al lui Kogălniceanu sunt părerile sale despre rolul literaturii care e:* „de a preface năravurile, de a introduce în patria sa o viaţă nouă, principii noi". *(Iluzii pierdute), sau ideea că orice progres cultural este condiţionat de bunăstarea economică şi care se poate găsi formulată în „Tainele Inimii":* „popoarele nu pot ajunge la adevărata civilizaţie decât prin cultivarea şi

desvoltarea facultăţilor naţionale şi sporirea bunei stări materiale"

Kogălniceanu n'a şovăit să facă „gazetărie în slujba poporului", *aşa cum dovedesc anumite articole care se găsesc publicate de trei patru ori în diferite foi, de preferinţă acelea care mergeau la ţară. Iată câteva titluri de articole de acest gen:* Holerca, Despre Civilizaţie, Despre Pauperism, Portul Naţional, *etc.*

Din cele de mai sus se vede limpede că, departe de a fi un „tradiţionalist" şovin, aşa cum s'a încercat a fi zugrăvit de către o critică interesată, Kogălniceanu a fost într'adevăr un patriot luminat, iar activitatea lui literară s'a desfăşurat pe linia unei atitudini în general progresiste, care vedea în literatură un instrument de luminare a maselor şi de îndrumare a lor pe drumul democraţiei. Exemplul lui a dat roade, căci o seamă de scriitori s'au pus în slujba ideilor înnoitoare care au făcut posibilă punerea bazelor României Moderne, prin Revoluţia dela 1848, unirea Principatelor şi reforma agrară dela 1864.

Ideea naţională-patriotică răzbate puternic pela jumătatea secolului XIX, susţinută fiind de burghezia în formaţie. Ea dă un viguros impuls studiilor istorice. Nevoia de propagandă, atât în ţară cât mai ales în străinătate, a făcut ca Nicolae Bălcescu în Muntenia şi Mihail Kogălniceanu în Moldova, să desfăşoare o rodnică activitate. Astfel, încă din timpul şederii sale la Berlin pentru studii, tânărul Kogălniceanu avea să publice în 1837, în limba franceză: „Histoire de la Valachie, de la Molda-

vie et des Valaques transdanubiens". *Această primă istorie națională, căci istoriile Școalei Ardelene ori nu erau încă tipărite ori erau alcătuite într'un spirit prea îngust (Petru Maior avea un singur țel: să arate originea latină a poporului român) și, deși opera unui tânăr de 20 de ani, ea l-a consacrat dela început pe Kogălniceanu drept un mare istoric. Deși se socotea elevul profesorului german Ranke, a cărui concepție istorică numită* „critică" *se străduia* „să prezinte lucrurile așa cum s'au întâmplat", *Kogălniceanu împrumută istoriei o funcție educativă, socială, politică și națională, așa cum reiese și din* Discursul pentru deschiderea cursului de Istorie Națională, *unde citează pe istoricul rus Karamzin în următorii termeni:* „Istoria... testamentul lăsat de către strămoșii strănepoților ca să le slujească de tâlmăcire vremii de față și de povățuire vremii viitoare".

Deși în prefața Istoriei sale, Kogălniceanu promite a nu face o înșirare seacă de domnitori și de războaie, totuși, din cauza tinereții sale, din cauza ideilor dominante ale epocii și mai ales din lipsă de documentare, precum și din neaplicarea consecventă a principiilor pe care le expune, el nu reușește decât în foarte slabă măsură să arate interdependența fenomenelor istorice, economice, sociale, culturale, etc. Ba uneori, el acordă prea mare importanță rolului jucat în istorie de unele personalități neglijând factorul economic, adevăratul substrat al tuturor fenomenelor istorice, așa cum a arătat mai târziu materialismul istoric. Evident, toate aceste lipsuri sunt privite în lumina progreselor făcute de istoria românească timp de un veac și mai bine, și ele nu scad întru nimic meritul lui Kogălniceanu ca deschizător de drumuri în istoriografia noastră.

Un al doilea merit și care decurge firesc din piedicile întâmpinate de Kogălniceanu în redactarea acestei istorii, este fericita inițiativă pe care a avut-o, încă din 1840, de a publica „Arhiva Românească", *culegere de documente și de cronici vechi, care aveau să servească pentru istoricii următori drept izvoare. In dorința sa de a face cunoscută istoria țării noastre peste hotare, Kogălniceanu a publicat, în 1846, două volume în limba franceză intitulate:* „Fragmente extrase din cronicile moldovenești și valahe pentru a servi la istoria lui Petru cel Mare, Carol XII, Stanislas Lescinski, Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanu".

In afară de istoria sa, rămasă la volumul întâi, și de publicarea de documente și cronici vechi, Kogălniceanu a mai publicat o serie de studii mai mici, ca de pildă: „Schiță asupra istoriei moravurilor și limbii Țiganilor". *Berlin, 1837, în limba franceză;* „Moldova și Valahia. Limba și literatura românească sau valahică", *în limba germană, Berlin, 1837, precum și o întreagă serie de scrieri asupra evenimentelor politice din secolul XIX, la care a luat parte în calitate de om politic.*

Mare orator și bărbat de stat al României între 1848 și 1878, Kogălniceanu a lăsat o serie impresionantă de discursuri care, atât prin frumusețea construcției logice și a stilului, cât mai ales prin importanța problemelor tratate și prin soluțiile în același timp îndrăznețe și progresiste pe care le propune, au o mare valoare

literară. Printre acestea cele mai cunoscute precum și cele mai instructive și caracteristice sunt: Imbunătățirea soartei țăranilor *(1862), care constitue titlul său cel mai valabil în istoria culturii noastre,* Discursul pentru deschiderea cursului pentru istoria națională *(1843),* Discursul la alegerea lui Cuza *(1859),* Discursul la jubileul de 25 de ani dela întemeierea Academiei Române" *(1891),* „Discursul asupra tocmelilor agricole" *(1882), etc.*

In afară de aceste discursuri, Kogălniceanu a desfășurat o întinsă activitate oratorică în diferitele Adunări din care a făcut parte începând cu Divanul Ad-Hoc al Moldovei și până la Parlamentul României din anul morții sale, 1891.

„Discursurile lui Kogălniceanu sunt pline de entuziasm atunci când susține cauza dreaptă a țărănimii sau când propovăduiește ideile înaintate de egalitate socială. Ele sunt documentele care răstoarnă sofismele reprezentanților boierimii lacome și necinstite. Impotriva robiei, a urei de rasă, a șovinismului, glasul său răsuna deseori puternic și limpede. Pentru emanciparea politică a țărilor românești, pentru unirea lor, pentru „îmbunătățirea soartei țăranilor" mai ales, vocea lui Kogălniceanu s'a înălțat totdeauna fierbinte și neostenită. Deaceea cuvântările lui sunt prilej de desfătare și de învățătură în acelaș timp.

*

Exponent al burgheziei și mai ales al burgheziei legate de industrie, Kogălniceanu a părăsit drumul apucat de burghezia comercială, adică alianța cu marii moșieri și a căutat să promoveze mai vădit puterea politică a burgheziei în dauna moșierimii. Datorită slabei desvoltări a industriei, el nu a putut impune această politică, obiectiv progresistă în acele vremuri.

Aici găsim și originea încercărilor grupărilor politice dominante, de a întuneca figura „Omului dela 2 Mai" omul care nu s'a sfiit să activeze uneori împotriva alianței burghezo-moșierești.

Cu toate slăbiciunile lui Kogălniceanu, care nu trebuesc ascunse, el a fost un propagator al culturii în masele populare, însuflețitor al vieții culturale între 1840 și 1850, inițiator în domeniul studiului istoriei și al publicării de documente, luptător pentru unele reforme privitor la problema țărănească pe care o considera pe bună dreptate ca o chestiune esențială pentru propășirea țării, și o personalitate de vază în desvoltarea statului român modern.

In acest spirit, memoria lui Kogălniceanu merită a fi cinstită în Republica Populară Română.

BIBLIOGRAFIE

OPERELE LUI KOGALNICEANU

1. **Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens**, Berlin, 1837. (Istoria Valahiei, a Moldovei şi a Valahilor de peste Dunăre.
2. **Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains connus en France sous le nom de Bohémiens, suivie d'un recueil de 700 mots cigains**, Berlin, 1837. (Schiţă asupra istoriei, obiceiurilor şi limbii ţiganilor, cunoscuţi în Franţa sub numele de boemieni, urmată de o culegere de 700 de cuvinte ţigăneşti). Altă ediţie în limba germană la Stuttgart, 1840. In româneşte: „Schiţă despre ţigani", traducere de Ghibănescu, Iaşi, 1900.
3. **Moldau und Wallachei. Romaenische oder wallachische Sprache und literatur** (Moldova şi Valahia. Literatura românească sau valahică), Berlin 1837 în revista Magazin für die Literatur des Auslandes. (Magazin pentru literatura străinătăţii).
4. **Arhiva Românească**, Iaşi, 1841 vol. I, 1845, vol. II.
5. **Iluzii Pierdute. Un întâi amor**, Iaşi, 1841.
6. **Almanah de învăţătură şi petrecere, Iaşi, 1844.**
7. **Fragments tirés des croniques moldaves et valaques pour servir à l'histoire de Pierre le Grand, Charles XII, Stanislas Leszczynski, Démètre Cantemir et Constantin Brancovan**, Iaşi, 1845, 2 vol. (Fragmente extrase din cronicile moldovene şi muntene pentru a servi la istoria lui Petru cel Mare, Carol XII, Stanislas Lescinski, Dimitrie Cantemir şi Constantin Brâncoveanu).
8. **Letopiseţele ţării Moldovei publicate pentru întâia dată**, Iaşi, 3 vol. 1845, 1846, 1852.

9. **Dorinţele Partidei Naţionale în Moldova, August 1848.**
10. **Album istoric şi literar, Iaşi, 1854.**
11. **Imbunătăţirea soartei ţăranilor.** Discurs rostit în Adunarea Generală a României, Bucureşti, 1862.
12. **Cronicele României, sau letopiseţele Moldovei şi Valahiei**, a doua ediţie, 3 vol. 1872-1874. Bucureşti.
13. **Tocmelile agricole.** Cuvânt rostit în Adunarea Deputaţilor. Bucureşti. 1882.
14. **Desrobirea Ţiganilor. Ştergerea privilegiilor boiereşti. Emanciparea ţăranilor.** Discurs rostit în Academia Română. Bucureşti, 1891.
15. **Reviste: Alăuta Românească**, 1838.
    Dacia Literară, 1840.
    Propăşirea, foaie ştiinţifică şi literară, 1844.
    Foaie sătească a Principatului Moldovei, 1840-1845.
    Steaua Dunării, 1855.

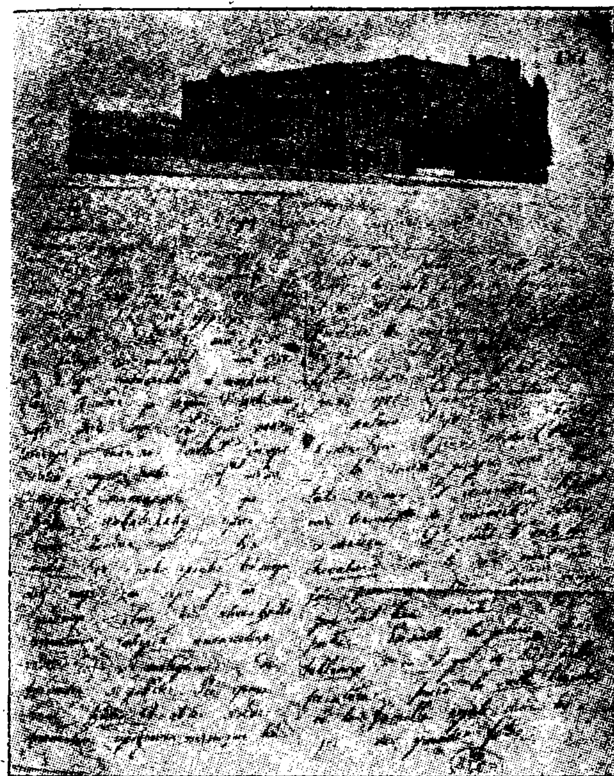
FRAGMENTE DE SCRISORI

Cât timp a stat în Franța și în Germania, Mihail Kogălniceanu a purtat o neîntreruptă corespondență în special cu surorile lui rămase în țară. In cele trei fragmente pe care le dăm se poate vedea cât de serioase erau preocupările tânărului student, ce caldă iubire de țară și de popor îl însuflețea, cum încă de pe atunci îl preocupau teatrul și studiile istorice, etc.

Scrisorile, redactate în limba franceză, au fost publicate pentru prima oară în revista *„Convorbiri Literare"* și apoi în volum în 1914.

Berlin, 5 Mai, 1837

Dragele mele, dacă am venit în străinătate n'am făcut asta pentru ca să învăț să vânez: acest meșteșug l-aș fi putut deprinde mult mai repede în Moldova, decât în Prusia, unde vânătoarea nici nu este permisă oricui. N'au decât să vâneze tinerii ceilalți, ca alde Răducanu și alții. Pentru asta sunt făcuți; dar spuneți-mi, numele lor va fi el celebru, vor lăsa ei vreo amintire glorioasă după moarte? Nu, dragele mele; oamenii aceștia nici nu trăiesc măcar: ei vegetează. In ce mă privește, nu vânătoarea

SCRISOAREA LUI M. KOGĂLNICEANU

Către tatăl și surorile sale, scrisă din Berlin (1837). Text românesc — cu litere cirilice — și text francez. En-têtul reprezintă Palatul regal din Berlin

(Originalul în Biblioteca Academiei Române)

este cariera mea; muncă zi și noapte, rămânând într'o dulce independență, o fericită mediocritate, cum spune Horațiu [1]) asta este soarta mea Când mă voi întoarce în Moldova, nu voi alerga să afișez luxul și fastul; dacă voi mai revedea vreodată patria mea va fi numai pentru ca s'o servesc și să-mi jertfesc viața pentru ea, dacă va fi nevoie.

*

2 Iunie, 1837.

Fiecare lucru este slab la început; la fel este cu teatrul moldovenesc, așa cum a fost și cu teatrele altor națiuni. In loc de a vă arăta nemulțumirea și de a prefera teatrul francez, trebue să faceți tot ce vă stă în putință spre a încuraja pe actorii moldoveni, căci gândiți-vă că actorii francezi au avut atâtea modele și că ei joacă încă depe când erau tineri; nu tot astfel este cu cei moldoveni; actori de o zi, fără să fi avut înaintași, ei joacă desigur prost; dar pe măsură ce vor juca, vor progresa. Este un început și fiecare moldovean trebuie să-l încurajeze, căci teatrul contribuie mai mult ca orice la progresul literaturii naționale și la luminarea claselor de jos.

Nu trebuie să cereți teatrului moldovean chiar dela apariția sa, să vă dea capodopere căci în ce privește capodoperele trebuie în primul rând să existe autori care să le facă și până în prezent noi nu avem așa ceva. Mulțumiți-vă întâi cu traduceri, piesele originale vor veni mai târziu; atunci când tinerii scri-

1) Poet latin (65—8 înainte de Hristos).

tori vor vedea că există o scenă națională se vor grăbi să aducă tributul lor; dar pentru aceasta trebuie să mai aveți răbdare și mai ales, trebuie ca toți Moldovenii să dovedească interesul lor pentru o întreprindere care nu poate face decât bine poporului nostru.

*

Swinemünde, 21 Iulie, 1837

Spuneți, dragele mele surori, că nu găsiți amănunte asupra revoluției dela 1821, ca și asupra domniei lui Ioniță Sturdza; dar amănuntele se găsesc în amintirile fiecărei persoane mai în vârstă de douăzeci de ani. Intrebați pe primul venit și vă va spune faptele cele mai importante ale timpului, pentrucă toate s'au petrecut pe când trăia. Cu atât mai mult, dacă întrebați pe o persoană care a fost în slujba prințului Sturdza. Domnul Cuénim a fost în Moldova în timpul revoluției lui Ipsilanti, a fost spectator și nu actor, al unui mare număr de evenimente: este deci mai în măsură decât oricine să-mi procure amănuntele trebuincioase. Rugați-l din partea mea să-mi facă acest mic servici. Cât privește despre domnia lui Ioniță Sturdza, întrebați-l pe unchiul Grigore asupra detaliilor secrete dela Curte și pe vreo altă persoană importantă asupra evenimentelor care au avut loc în țară; de pildă dacă impozitele au fost mărite sau micșorate sub domnia lui, dacă visteria era bogată, dacă poporul a fost mulțumit, dacă au existat molime, cutremure de pământ, etc.

PREFAȚA LA „DACIA LITERARĂ"

„Dacia Literară" a apărut în 1840. In „introducția" care urmează, Kogălniceanu face un mic istoric al publicațiilor periodice românești ale timpului și subliniază necesitatea unei reviste care să îngăduie ca „Românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți".

Se vede din lectura prefeței că așa zisa xenofobie (dușmănie față de străini) a lui Kogălniceanu nu are decât un loc de importanță secundară. Revolta lui împotriva imitației servile a literaturilor străine era de altfel în parte justificată pentru vremea aceea, când literatura română era încă în starea copilăriei.

Revista a fost suprimată după două numere, deoarece atacase marea boierime care, despărțită de popor, își căuta sprijin numai pe la curțile imperiale ale timpului.

INTRODUCȚIE

I. La anul 1817, d. Racocea, translator românesc în Lemberg, publică prospectul unei foi periodice ce era să iasă pentru întâia dată în limba românească. Planul său nu se putu aduce în împlinire La anul 1822, d. Z. Carcalechi, în Buda, cercă, pentru a doua oară, o

asemenea întreprindere; dar și aceasta fu în zadar. In sfârșit, la 1827, d. I Eliad vru și ar fi putut, pe o scară mult mai mare, să isprăvească ceeace Racocea și Carcalechi nu putură face. Ocârmuirea de atunci a Țării Românești nu-i dădu voia trebuincioasă. Așa, puținii bărbați care pe atunci binevoiau a se mai îndeletnici încă cu literatura națională, pierdură nădejdea de a vedea vreodată gazete românești.

Numai doi oameni nu pierdură curajul, ci așteptară toate dela vremă și dela împrejurări. Aceștia fură d. Aga Asachi și d. I. Eliad; unul în Moldova, altul în Valahia, păstrau în inima lor focul luminător al științelor. Așteptarea lor nu fu înșelată. Imprejurări cunoscute de toți le veniră întru ajutor. Așa, la 1 Iunie 1829, în Iași, „*Albina Românească*" văzu lumina zilei pentru întâia dată. Puțin după ea se arătă și „*Curierul Românesc*" în București. De atunci unsprezece ani sunt aproape; întră alte multe înaintări ce s'au făcut în ambele principate, literatura n'a rămas în lenevire. Ajutată de stăpânire, apărată și îmbogățită de niște bărbați mari și patrioți adevărați, ale căror nume vor fi trainice ca veacurile, înlesnite prin miile de școli ce s'au făcut în târgurile și satele Moldovlahiei, literatura noastră făcu pas de uriaș și astăzi se numără cu mândrie între literaturile Europei.

După *Albina* și după *Curier*, multe alte gazete românești s'au publicat în deosebitele trei mari provincii ale vechei Dacii. Așa, în puțină vreme am văzut în Valahia: Muzeul Național, Gazeta Teatrului, Curiosul, Romania, Pământeanul, Mozaicul, Curierul de Ambe Sexe, Vestitorul bisericesc. Cantorul de Avis; în Moldova Alăuta românească, Foaia sătească, Oziris; în Ardeal: Foaia Duminicei, Gazeta de Transilvania și Foaia inimii. Unele dintr'însele, adecă acelea care au avut un început mai statornic, trăiesc și astăzi; celelalte au pierit sau din nepăsarea lor sau din vina altora.

II Cele mai bune foi ce avem astăzi sunt: *Curierul Românesc*, sub redacția d. I. Eliad; *Foaia inimii* a d. Barit și *Albina Românească* care, in anul acesta mai ales, a dobândit îmbunătățiri simțitoare. Insă afară de politică, care le ia mai mult de jumătate din coloanele lor, tustrele au mai mult sau mai puțin o culoare locală. Albina este prea moldovenească; Curierul, cu dreptate poate, nu prea ne bagă în seamă; Foaia inimii din pricina unor greutăți deosebite nu este în putință de a avea împărtășire de înaintările intelectuale ce se fac în ambele principate.

III. O foaie dar, care părăsind politica, s'ar îndeletnici numai cu literatura națională, o foaie care făcând abnegație de loc ar fi numai o foaie românească, și prin urmare s'ar îndeletnici cu producțiile românești, fie din orice parte a Daciei, numai să fie bune, această foaie zic, ar împlini o mare lipsă în literatura noastră. O asemenea foaie ne vom sili ca să fie DACIA LITERARĂ; ne vom sili, pentrucă nu avem semeața pretenție să facem mai bine decât predecesorii noștri Insă urmând unui drum bătut de dânșii, folosindu-ne de cercările și de ispita lor, vom avea mai puține greutăți și mai mari înlesniri în lucrările noastre.

Dacia, afară de compunerile originale ale redacției și ale conlucrătorilor săi, va primi în coloanele ei, cele mai bune scrieri originale ce va găsi în deosebitele jurnale românești. Așa dar, foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii românești, în care ca într'o oglindă se vor vedea scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fiecare cu ideile sale, cu limba sa, cu chipul său.

Urmând un asemenea plan, Dacia nu poate decât să fie bine primită de publicul cititor. Cât pentru ceeace se atinge de datoriile redacției, noi ne vom sili ca moralul să fie pururea pentru noi o tablă de legi și scandalul o urâciune isgonită. Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana. Vrăjmași ai arbitrarului, nu vom fi arbitrari în judecățile noastre literare. Iubitori ai păcii, nu vom primi în foaia noastră nici discuții ce ar putea să se schimbe în vrajbe. Literatura are trebuință de unire, iar nu de desbinare; cât pentru noi dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină, din care s'ar putea isca o urîtă și neplăcută neunire. In sfârșit, țelul nostru este realizarea dorinței ca *Românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți.*

IV. Dorul imitației s'a făcut la noi o manie primejdioasă, pentrucă omoară în noi duhul național. Această manie este mai ales covârșitoare în literatură. Mai în toate zilele ies de sub teasc cărți în limba românească. Dar ce folos! că sunt numai traduceri din alte limbi și încă și acelea de ar fi bune. Traducerile însă nu fac o literatură. Noi vom prigoni cât vom

putea această manie ucigătoare a gustului original, însușirea cea mai prețioasă a unei literaturi. Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și poetice, pentru ca să putem găsi și la noi subiecte de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm dela alte nații. Foaia noastră va primi cât se poate mai rar traduceri din alte limbi; compuneri originale îi vor umple mai toate coloanele.

V. Dacia, ce prin urmare va cuprinde toate ramurile literaturii noastre, va fi despărțită în patru părți. In partea întâia vor fi compuneri originale ale conlucrătorilor foii; partea a doua va avea articole originale din celelalte jurnale românești. Partea a treia se va îndeletnici cu critica cărților nou ieșite în deosebitele provincii ale vechei Dacii; partea a patra, numită Telegraful Daciei, ne va da înștiințări de cărțile ce au să iasă în puțin, de cele ce au ieșit de sub tipar, relații de adunările învățaților români, știri despre literatorii noștri, și în sfârșit, tot ce poate fi vrednic de însemnat pentru publicul român.

Iași, 30 Ianuarie, 1840.

Redactorul răspunzător, *M. Kogălniceanu.*

INTRODUCERE LA ARHIVA ROMANEASCĂ

S'a tipărit la Iaşi în anul 1841.

In vremurile acelea, când trei imperii (austriac, turcesc şi ţarist) absolutiste şi nesăţioase puneau tot felul de piedici în calea afirmării poporului român ca element producător de cultură, fapta lui Kogălniceanu de a da la iveală vechile opere ale cronicarilor avea o înaltă valoare patriotică.

In afară de valoarea ei politică, această publicaţie avu şi o mare valoare ştiinţifică, deoarece pentru prima oară ea a învăţat pe istoricii români că trebue să se adreseze direct documentelor, fără a se mai mulţumi cu simpla compilare a scrierilor anterioare.

Au trecut acum mai mult de două sute de ani de când Opitz [1]) în versurile sale, vechi ca formă dar nouă ca idei, cânta numele Românilor:

1) Martin Opitz, poet german (1597-1639). A fost profesor la liceul din Alba-Iulia în 1622-23. In Ardeal a scris Zlatna oder von der Ruhe des Gemütes (Zlatna, sau despre liniştea sufletească) din care fac parte şi versurile citate. A strâns deasemenea material pentru o operă istorică despre Dacia Antică.

Doch eure Sprache bleibt noch hier auf diesen Tag,
Darob sich dann ein Mensch gar wundern mag.
Italien hat selbst nicht viel von seinem alten,
Ingleichen Spanien und Gallia behalten:
Wie wenig dies nun kann den Römern ehnlich sein,
So manche sind verwandt Walachisch und Latein.
Es steckt manch edles Blut in kleinen Bauernhütten,
Dass noch den alten Brauch und Art der alten Sitten
Nicht gänzlich abgelegt...
Die Menschen, die noch jetzt fast Römisch Muster [tragen,
Zwar schlecht, doch witzig sind, viel denken, wenig [sagen,
Und was ich weiter nicht mag bringen auf die Bahn,
Dadurch ich sonsten wohl in Argwohn kommen [kann. [2])

Deatunci ce am făcut, cum ne-am schimbat? In bine sau în rău? Aceasta strănepoţii noştri vor putea judeca. Noi suntem încă prea aproape de întâmplările care au adus o prăpastie între Românii cei vechi şi noi; suntem prea aproape de vulcan; ura, interesul, pisma,

2) Aşadar limba voastră rămâne încă aici până'n ziua de astăzi,
Lucru de care oricine pe drept cuvânt s'ar putea mira.
Italia însăşi n'a păstrat prea mult din cele vechi
Precum tot astfel Spania şi Galia:
Şi pe cât de puţin seamănă ele acum Romanilor,
Pe atât de apropiate am aflat limbile valahă şi latină;
In micile colibe ţărăneşti mai curge încă destul sânge nobil,
Căci vechile obiceie şi datine străbune
N'au fost cu totul înlăturate...
Oamenii aceştia, care au chiar astăzi o înfăţişare aproape romană,
Sunt, drept-e, obidiţi, dar totuşi ageri, ei mult gândesc şi puţin spun
Şi altele pe care eu nu mai am de unde să le ştiu a scrie
Prin cele de mai sus se pot lesne închipui.

toate patimile cele mai mici trăiesc încă; prefacerea n'a încetat încă. Nu putem dar cunoaşte rezultatul acelor întâmplări, nu ştim ce ne pregăteşte soarta. Insă în orice chip amintirile strămoşeşti nu pot să ne strice; fie că Dumnezeu ne-ar păstra Români, fie că soarta ne-ar nimici, trebue să fim mândri de vechea slavă a strămoşilor. Faptele noastre de astăzi sunt aşa de mici, aşa de neînsemnate, potrivindu-le cu faptele Românilor celor vechi, încât dacă ne-am lepăda şi de slava ce înrâurează din ele şi până astăzi asupra noastră, cu ce ne-am înfăţişa înaintea posterităţii? Naţiile ca şi oamenii în deosebi îşi au solia lor pe pământ, şi sunt răspunzătoare de petrecerile lor aici jos. Omul este răspunzător pentru faptele sale; naţia pentru slava ce a câştigat, pentru pământul ce i s'a dat spre moştenire.

Ce ticăloşie ar fi pentru noi, mici în starea de astăzi, slabi în viitor, fără suvenire vechi, dispreţuind trecutele, negândind la cele viitoare, nefolosindu-ne de cele de faţă! Intr'o aşa stare oare n'am fi copţi pentru pieire, oare solia noastră nu ni s'a sfârşit pe pământ, oare nu ne-a venit rândul ca să trăim numai în Istorie, şi încă şi atunci dacă vom avea Istorie?

Ba nu, vremea pieirii nu ne-a venit, sângele nostru este tânăr, pentrucă este înoit prin nenorociri. Vom avea încă zile frumoase pe pământ. Dar pentru a le avea, trebuie să cunoaştem solia ce ni s'a dat, trebuie să fim vrednici de bunătăţile ce cerul ne-a dăruit în atâta îmbelşugare, trebuie să ne ţinem în unire, trebuie să sporim în bine. Să ne ţinem mai ales de cele trecute, ele pot să ne scape de pieire. Să ne ţinem de obiceiurile strămoşeşti — atât cât nu sunt împotriva dreptei cugetări. Să ne ţinem de limba, de Istoria noastră, cum se ţine un om în primejdie de a se înneca, de prăjina ce i se aruncă spre scăpare. Istoria românească mai ales să ne fie cartea de căpetenie, să ne fie paladiul[1]) naţionalităţii noastre. Intr'însa vom învăţa ce am făcut şi ce mai avem să facem; printr'însa vom prevedea viitorul, printr'însa vom fi Români, căci Istoria este măsura sau metrul prin care se poate şti dacă un popor propăşeşte sau dacă se înapoiază. Intrebaţi dar Istoria şi veţi şti ce suntem, de unde venim şi unde mergem. De unde venim şi unde mergem, trecutul şi viitorul, iată toată fiinţa noastră, iată mijlocul de a ne cunoaşte.

Dar istoria noastră unde este, cine o ştie, cine o citeşte, cine-şi bate capul, într'o epocă aşa de materială, aşa de egoistă, să gândească la istorie, la naţie, la viitor?

Istoria noastră este în tradiţiile poporului, în movilele nenumărate ce împestriţează întinsele noastre câmpii, în mânăstirile ce cuvioşii şi vitejii noştri Domni au zidit, în aducerea aminte a biruinţelor câştigate, în hrisoave şi în urice şi, în sfârşit, în cronicile Grecenilor, Popeştilor, Urecheştilor, Costineştilor şi a atâtor alţi bărbaţi care într'o mână ţineau sabia spre apărarea patriei şi într'alta condeiul spre a scrie măreţele lor fapte.

Şi pe aceştia cine-i ştie, cine i-a citit, cine i-a publicat, cine le-a înălţat vreun monument?

1) Garanţia.

Vremea şi nepăsarea compatrioţilor ne-au ascuns pentru totdeauna leagănul, viaţa, faptele, moartea lor; încă puţin şi ar pieri şi scrierile lor, şi numele lor ar rămâne sterpe şi seci ca al lui Samuil Dascălul, ca al lui Evstratie Logofătul şi al atâtor alţi mulţi cari s'au îndeletnicit cu scrierea întâmplărilor Moldovei, cărora le cunoaştem de abia numele, fără a şti ce au scris, ce au făcut.

Spre a păstra Românilor acest paladium, adică scrierile acestor bărbaţi, noi ne-am propus să publicăm o colecţie a tuturor cronicarilor Valahiei şi Moldovei. Această întreprindere este însă aşa de mare, cere aşa de însemnate jertfe în timp şi bani, şi mijloacele noastre sunt aşa de mici, încât noi înşine nu putem să hotărîm epoca publicării ei. Atâta putem sigur chezăşui, că numai şi numai să vedem ceva ajutor şi îmbrăţişare, şi nici o trudă nu ne va părea prea grea, ca să punem în lucrare îndatorirea ce luăm asupră-ne.

Insă, fiindcă, afară de letopiseţe, sunt multe urice şi documente vechi, nu mai puţin interesante decât acele cronice, noi am hotărît să întocmim o colecţie istorică, care să cuprindă numai scrieri şi acte vechi, ce ar putea desluşi istoria românească şi starea lucrurilor trecute. Această colecţie este „*Arhiva Românească*", a cărei tendinţă nu poate decât să fie bine primită de toţi acei ce-şi iubesc patria.

Noi ne mărginim în aceasta; urma şi isprava vor dovedi folosul unei asemenea întreprinderi. Spre încheiere poftim pe toţi acei ce au documente care pot răspunde scopului nostru să le împărtăşească Redacţiei, care se va grăbi a le publica.

In înştiinţarea dintâi făcută, *Arhiva* era să iasă de patru ori pe an. Insă mai multe greutăţi împotrivindu-se acestei măsuri, noi am schimbat modul publicaţiei, şi aşa, *Arhiva* va ieşi odată pe an, într'un tom de 24 coale în-8°. Cuprinsul ei cel serios se potriveşte mai bine cu această prefacere.

Numărul cititorilor colecţiei fiind foarte mic, noi nu tipărim decât o sută de exemplare, din care mai mult de jumătate se împart gratis. Din aceste, fiecare se poate lămuri că interesul bănesc nu este nicidecum scopul nostru

DISCURSUL PENTRU DESCHIDEREA CURSULUI DE ISTORIE NAŢIONALA

Rostit la 24 Noemvrie 1843, acest discurs al tânărului profesor al Academiei Mihăilene (prima Universitate din ţară) a fost publicat în revista „Propăşirea" (24 Sept. 1844).

Aci Kogălniceanu reia ideile sale expuse în Introducerea *la* Arhiva Românească *şi arată importanţa neasemuită pe care o are pentru un popor cunoaşterea cât mai amănunţită a propriei sale istorii.*

Intregul discurs este însufleţit de un patriotism arzător, ceeace de altfel a şi făcut ca tânărul profesor (Kogălniceanu avea 26 de ani) să fie revocat numai trei săptămâni dela începerea cursului.

Domnilor,

După priveliştea lumii, după minunile naturii, nimic nu este mai interesant, mai măreţ, mai vrednic de luarea noastră aminte decât *Istoria.*

CE ESTE ISTORIA?

Istoria, Domnilor, după zicerea autorilor

celor mai vestiţi, este adevărata povestire şi înfăţişare a întâmplărilor neamului omenesc; ea este rezultatul vârstelor şi al experienţei. Se poate, dar, cu drept cuvânt, numi glasul seminţiilor ce au fost, şi icoana vremii trecute. Karamzin [1]), în alte cuvinte, o numeşte testamentul lăsat de către strămoşi strănepoţilor, ca să le slujească de tălmăcire vremii de faţă şi de povăţuire vremii viitoare.

IMPORTANŢA ISTORIEI

In această privire atât de importantă, istoria trebue să fie, şi a fost totdeauna, cartea de căpetenie a popoarelor, şi fiecărui om în deosebi; pentrucă fiecare stare, fiecare profesie află în ea reguli de purtare, sfat la îndoirile sale, învăţătură la neştiinţa sa, îndemn la slavă şi la faptă bună.

Domnitorul, prin istorie, se deşteaptă la nobila ambiţie de a face lucruri mari şi drepte, şi prin urmare de a trăi în viitorime. Lauda neştearsă şi nemurirea cu care sunt încununaţi ocârmuitorii cei buni, defăimarea şi hula care sunt totdeauna partea celor răi, e cu neputinţă ca să nu le insufle în inimă dorinţa spre bine şi virtute, dacă inima lor nu le este încă stricată prin cangrena linguşirii. Cele mai înalte isbânzi, cele mai slăvite fapte, nu vedem oare că s'au îndemnat prin istorie? Spre pildă biruinţa Asiei, după murturisirea tuturor istoricilor vechi, s'a pricinuit prin deasa citire a Iliadei de către Alexandru cel Mare. Cine nu ştie că acest falnic isbânditor purta necontenit

---

1) Karamzin (Nicolae) a fost un celebru istoric rus (1765-1826).

cu sine, într'o cutie de aur, poema lui Homer; și ce este Iliada altcum decât o istorie în versuri, cea mai veche și cea mai frumoasă din toate! Fără a merge în veacuri așa depărtate, nu s'a mai văzut în zilele noastre un alt Alexandru, Carol XII [2]), deșteptându-și geniul spre isbânzi și slavă, prin citirea vieții Macedoneanului, scrisă de Quintus Curtius [3])? Care, dar, împărat, care domn nu trebue să tremure dinaintea istoriei, acestui strașnic tribunal, ce are să-i judece cu aceeași nepărtinire, precum odinioară Egiptenii judecau pe regii lor ieșiți din viață?

Dătătorul de legi, bărbatul de stat, în istorie învață tocmelile ocârmuitorilor, puterea și slăbiciunea lor, pricinile de sporire sau de scădere a statelor, felurile de guvern sub care au înflorit mai mult, legile care au avut înrâurirea cea mai priincioasă sau cea mai stricăcioasă asupra puterii, asupra culturii, asupra moralului noroadelor.

Oșteanul, în istorie găsește pildele cele mai drepte și mai adevărate despre strategie; cărturarul, filosoful, în'ea văd înaintarea duhului omenesc, rătăcirile sale, descoperirile geniului, pricinile neștiinței, ale superstiției și ale întunericului.

Simplul particular, în citirea istoriei, găsește mângâiere pentru relele de față; ea îi arată că, prin o tristă fatalitate, perfecție n'a fost niciodată în lume, virtutea mai totdeauna a fost prigonită în viață, și că răsplata ei, de cele

2) Carol al XII-lea, regele Suediei (1682-1718).
3) Quintus Curtius, istoric roman din sec. III a. Chr. care a scris viața lui Alexandru Macedon.

mai multe ori, nu i-a venit decât după moarte. Cine nu trebue să-și uite durerile și nemulțumirile, când istoria îi arată pe niște cetățeni vrednici de a porunci lumii, care au fost jertfa tiranilor, și de multe ori chiar a compatrioților lor? Nenorocirile noastre trebue să le socotim de nimic, când vedem pe un Socrate [4]) silit să primească otrava chiar din mâna Atenienilor, pe un Aristid supus ostracismului, numai pentrucă era numit „cel drept", pe un Caton [5]) dându-și singur moartea, ca să nu-și vadă patria în robie. E cu neputință ca cineva, insuflat de asemenea pilde, să nu-și îmbărbăteze caracterul, să nu dorească de a imita pe acești străluciți bărbați, făcând abnegație de sine și râvnind numai folosul obștesc

Cât trebue, dar, să ne fie dragă această știință înaltă, care, las' că ne dă o petrecere folositoare, și prin citirea ei ne îndestulează curiozitatea cea mai nobilă, dar ne învață încă a fi buni, ne mântuie de prejudecăți, ne sporește ispita prin ispita veacurilor trecute și ne lungește, cum am zice, viața.

„A nu ști ce s'a întâmplat înainte de a fi născut, este, zice Ciceron, tot aceea ca și când ai fi necontenit prunc; căci, ce este vârsta omului, dacă memoria faptelor noastre nu s'ar uni cu veacurile cele mai dinainte?"

Istoria singură poate, ca într'o panoramă

4) Socrate, filosof grec, învinuit de impietate. Condamnat, poate și din cauza acestei atitudini, să bea cucută; a băut cupa cu otravă, cu mult sânge rece.
5) Caton, apărătorul libertăților împotriva lui Cezar, s'a străpuns cu sabia la Utica, după lupta dela Thapsus în anul 46 a. Chr.

întinsă, să ne arate împărăţiile trecute înainte de mii de ani; ea ne face privitori la luptele, la revoluţiile, la sfaturile, la serbările întâmplate dela începutul lumii; ea scoate din morminte pe strămoşii noştri şi ni-i înfăţişează ca vii dinaintea ochilor, cu toate virtuţile, cu toate patimile, cu toate năravurile lor. Ea, dar, ne leagă cu vecia, punând în comunicaţie seminţiile trecute cu noi, şi iarăşi şi pe noi cu seminţiile viitoare, cărora are să le transmită povestirea faptelor noastre

Pe lângă toate acestea, istoria mai are şi nepreţuitul dar de a judeca cu nepărtinire faptele contimporanilor noştri, pe care noi nu avem curajul sau destoinicia de a-i cunoaşte drept şi adevărat.

Studiul istoriei, Domnii mei, a fost în toate timpurile ocupaţia de predilecţie a oamenilor gânditori. Niciodată însă n'a avut importanţa şi universalitatea de care se bucură astăzi. La cei vechi, ea era partea numai a oştenilor şi a filosofilor, din pricina scumpetei manuscriselor. Astăzi însă, ori unde naţia este ceva înaintată, istoria este citirea obştească a tuturor stărilor[6]), până şi a celor înjosite. In Franţa, ţăranul, seara la colţul focului, ca să se odihnească de trudele zilei, citeşte măreţele reforme ale Constituantei şi strălucitele biruinţe ale lui Napoleon.

Această norocită popularitate a istoriei vine, mai ales, din două pricini: Cea dintâi este că astăzi fiecare cetăţean are drept şi îndatorire de a se ocupa cu trebile statului, că oricine

6) Claselor sociale.

doreşte a şti care sunt şi cum se păzesc drepturile naţionale, câştigate de către strămoşi; şi unde poate cineva să le găsească mai bine desluşite decât în istorie? A doua pricină, şi cea de căpetenie, este aflarea tiparului, mulţumită, şi de o mie de ori mulţumită aceluia care cel dintâi a găsit această artă, cea mai mare împrăştietoare şi păstrătoare a întâmplărilor, fără care istoria niciodată n'ar fi ajuns în cinstea universală în care se află. Nici nu pot să vă arăt cât lipsa acestei înalte aflări aruncă nedumerire în povestiri, nesiguranţă în opinii, neştiinţă şi întuneric în tot. Această lipsă, Domnilor, este pricina că între Români, chiar şi între cei mai însemnaţi, se găsesc aşa de puţini care cunosc istoria. Tiparul, la noi, nu este încă destul de slobod şi de împrăştiat; noi n'avem încă publicată în limba naţională, măcar o istorie universală; şi ce vorbesc de istorie universală, când chiar analele patriei noastre zac în întuneric, păstrate numai în nişte manuscripte, din care două, din pricina copiştilor, nu se potrivesc! Şi cu toate acestea tiparul ar fi cel mai sigur şi mai grabnic mijloc ca să ajungem la civilizaţia societăţii europene. Noi, care ne fălim cu propăşirile ce socotim că facem, noi, care nu vorbim decât despre luminare şi civilizaţie, dacă voim să avem în faptă ceeace vorbim, ar trebui să urmăm pilda Nord-Americanilor, a căror cea dintâi treabă de care se apucă când îşi fac vreo nouă aşezare, este să deschidă un drum şi să aducă cu dânşii un teasc spre tipărirea unui jurnal. Prin această îndoită operaţie, ei ajung ţelul şi fac analiza oricărui sistem social,

pentrucă, cum zice Volney, societatea nu este alta decât comunicarea uşoară şi slobodă a persoanelor, a lucrurilor şi a ideilor.

IMPORTANŢA ISTORIEI NAŢIONALE

Dacă istoria în deobşte, adică a neamului omenesc, este aşa de interesantă în rezultatele sale, cu atât mai mult trebue să ne fie istoria patriei, a locului unde am văzut ziua. Omul totdeauna, înainte de neam, şi-a iubit familia, înainte de lume, şi-a iubit neamul şi partea de pământ, fie mare, fie mică, în care părinţii săi au trăit şi s'au îngropat, în care el s'a născut, a petrecut dulcii ani ce nu se mai întorc ai copilăriei, a simţit cea dintâi bucurie şi cea dintâi durere de bărbat. Acest simţământ sfânt, nu cunosc încă niciun neam, nicio seminţie cât de brută, cât de sălbatecă, care să nu-l aibă. M'aş întinde prea departe de subiectul meu, dacă m'aş pune a vă arăta pilde despre aceasta: ele sunt nenumărate.

Ce interes mare trebuie să aibă istoria naţională pentru noi, îmi place a crede că şi D-voastră o înţelegeţi ca şi mine. Ea ne arată întâmplările, faptele strămoşilor noştri, care prin moştenire sunt şi ale noastre. Inima mi se bate când aud rostindu-se numele lui Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul; da Domnii mei! Şi nu mă ruşinez a vă zice că aceşti bărbaţi, pentru mine, sunt mai mult decât Alexandru cel Mare, decât Hanibal, decât Cezar: aceştia sunt eroii lumii, pe când cei dintâi sunt eroii patriei mele. Pentru mine, bătălia dela Războieni are mai mare interes decât

lupta dela Termopile, şi izbânzile dela Rahova şi dela Călugăreni îmi par mai strălucite decât acele dela Maraton şi Salamina, pentrucă sunt câştigate de Români! Chiar locurile patriei mele îmi par mai plăcute, mai frumoase decât locurile cele mai clasice. Suceava şi Târgovişte sunt pentru mine mai mult decât Sparta şi Atena! Baia, un sat ca toate satele pentru străin, pentru Români are mai mult preţ decât Corintul, pentru că în Baia, avanul[7]) rege al Ungariei, Matei Corvinul, viteazul vitejilor, craiul crailor, cum îi zice Sixt IV[8]) rănit de sabia moldovană, fu pus în fugă şi uită drumul patriei noastre!

Trebuinţa istoriei patriei ne este neapărată chiar pentru ocrotirea drepturilor noastre împotriva naţiilor străine. Neavând istorie, fiecare popor duşman ne-ar putea zice cuvintele d-lui Aaron[9]): „Inceputul ce ai, este necunoscut, numele ce porţi nu este al tău, nici pământul pe care locueşti; soarta ta aşa a fost ca să fii tot după cum eşti; leapădă-te de începutul tău, schimbă-ţi numele, sau primeşte pe acesta ce ţi-l dau eu, ridică-te şi du-te din pământul pe care locueşti, căci nu este al tău, şi nu te mai munci în zadar, căci tu nu poţi fi mai bine de cum eşti". Şi, în adevăr, toate aceste cuvinte ni s'au zis de către străini; începutul nostru ni s'a tăgăduit, numele ni s'a prefăcut, pămân-

---

7) Straşnic.

8) **Papa Sixt IV** (1471-1484) care a construit la **Vatican** (palatul Papilor) vestita capelă sixtină cu celebre picturi de *Michel Angelo* şi Rafael Sanzio.

9) **Florian Aaron**, istoric de origine ardeală, contemporan cu Kogălniceanu, (1805-1887).

tul ni s'a sfâşiat, drepturile ni s'au călcat în picioare, numai pentrucă n'am avut conştiinţa naţionalităţii noastre, numai pentrucă n'am avut pe ce să ne întemeiem şi să ne apărăm dreptăţile.

Domnilor, când aş fi aşa de norocit să desvolt mai mult în inima D-voastră interesul pentru istoria patriei, m'aş făli că am sporit în D-voastră şi iubirea de patrie, şi că prin urmare am contribuit la păstrarea naţionalităţii, căci ce poate mai mult să ne-o păstreze, decât această istorie, care ne arată ce am fost, de unde am venit, ce suntem, şi, ca regulă de trei, ne descopere şi numărul necunoscut: ce avem să fim!

O asemenea carte ar trebui să fie pentru noi, ceeace Iliada era pentru Greci. Şi să mă credeţi, Domnilor, că şi istoria noastră are întâmplări, are portrete care nicidecum n'ar rămânea mai prejos decât eroii celor vechi, dacă acestora li s'ar scoate aureola poetică, cu care pana geniului i-a înfrumuseţat. Totul este că veacurile eroice şi mitologice au trecut de mult, că astăzi poezia nu se găseşte nici măcar în versurile poeţilor şi că numai un Homer a fost în lume.

Negreşit că istoria Spartei, a Atenei, a Romei are mai mult interes decât a noastră pentru tot străinul; întâi pentrucă Grecii şi Romanii sunt popoarele, care până acum rezumă civilizaţia lumii vechi; al doilea, pentrucă înrâurirea lor încă până astăzi se păstrează asupra noastră prin pravilele religioase şi civile, prin ştiinţe, prin arte, prin pământul, ce l-am moştenit dela dânşii, şi, însfârşit, pentru toată instrucţia clasică a junimei încă astăzi se reazimă pe istoria Grecilor şi Romanilor; şi mai ales pentrucă faptele acestor popoare s'au scris de nişte bărbaţi ca Tucidide, ca Tacit, ca Tit-Livius. Sub aceste priviri, eu singur mărturisesc interesul universal al istoriei grece şi romane; dar în ce se atinge de curajul individual, de îndrăsneala faptelor, de statornicia apărării, de mărinimia şi bărbăţia Voevozilor noştri, care, deşi pe un teatru strâmt şi cu mijloace mici, au săvârşit lucruri uriaşe, în toate acestea, Domnilor, nu mă tem de a zice că istoria noastră ar fi mai jos decât istoria oricărui popor vechi sau nou. Lupta naţională a Românilor care, mai trei veacuri, au apărat cu sabia creştinătatea împotriva tuturor puterilor Islamismului, Domnia lui Alexandru cel Bun, şi a lui Mircea cel Bătrân, ale căror nume răsunau dela Marea Baltică până la Porţile Bizanţului, strălucitele fapte ale unui Ştefan cel Mare, blânda figură a lui Neagoe V. V., care, ca Ludovic XII al Franţei, lăsă sfătuiri fiului său cum să domnească, abdicarea lui Petru Schiopu care preferă să coboare depe tronul Moldovei, decât să plătească bir Turcilor, chipul măreţ şi întocmai ca al lui Ahile, al lui Mihai Viteazul, singurul Voevod ce ajunsese a uni părţile Daciei vechi, şi a se putea intitula: „Mihail, cu mila lui Dumnezeu, Domn Valahiei, Moldovei şi Transilvaniei", inima de erou şi geniul bărbătesc ale Doamnelor Elena şi Florica, patriotismul preotului Farcaş şi înalta înţelepciune a lui Miron Costin, care cu aceeaşi mână purta sabia spre apărarea patriei, şi condeiul spre scrierea analelor naţionale, rivalita-

tea, numai spre bine a Domnilor Matei și Vasile, marile planuri, sprijinite de mari talente, ale lui Șerban Cantacuzino, pentru care tronul Valahiei părea prea mic și care râvnea tronul Bizanțului, apărarea a nouăsprezece plăieși în cetatea Neamțului, împotriva armiei întregi a lui Sobiețki, mântuitorul Vienei, toate aceste figuri, toate aceste fapte, ar merita mirarea chiar a străinilor, dacă istoria noastră ar fi mai bine cunoscută. Voiți însă un interes de roman, varietate de întâmplări, episoade patetice, tragedii care să vă scoată lacrimi din ochi, grozăvii care să vă ridice părul pe cap, apoi nu voi avea trebuință decât să vă povestesc cruzimile și viața aventuroasă a lui Vlad Țepeș, moartea vrednică de un principe a lui Despot Eraclidul, domnia lui Alexandru Lăpușneanu, intrarea Cazacilor sub Hmelnițki în Moldova, care singură este o poemă întreagă, năvălirile Tătarilor, tăierea lui Brâncoveanul și a familiei sale, una din cele mai triste privelisti ce istoria universală poate înfățișa, catastrofa lui Grigore Ghica, în care se întâlnește tot neprevăzutul dramei, și câte alte scene grozave și uimitoare, câte alte întâmplări de cel mai mare interes chiar pentru indiferenți!

Pe lângă acestea, istoria românească mai are un interes și mai universal. Patria noastră, prin o soartă vrednică de toată jalea, a fost menită, din cea mai bătrână vechime, să fie teatrul năvălirilor și al războaielor străinilor. Inaintea veleatului creștinesc, găsim pe Darius [10]), pe Alexandru cel Mare, pe Lisimah [11]) luptându-se cu Dacii, al căror pământ l-am moștenit noi. O sută de ani după Hristos, întâlnim pe Decebal, cel mai însemnat rege barbar care a fost vreodată, mai măreț, mai vrednic de a fi pe tronul Romei, decât mișeii urmași ai lui August. In adevăr, acest Decebal merita atât de puțin numele de barbar cât și orice alt bărbat mare care dorește a-și civiliza țara. „Este barbar, zice Saint-Marc Girardin [12]), acela care sub Domițian, biruitorul legiunilor romane, cerea ca împăratul, în loc de bir, să-i trimită meșteri și lucrători de tot felul, atât în artele războiului precum și în cele ale păcii? Este un barbar acela care, înainte de a începe războiul împotriva Romanilor, căuta până în fundul Asiei alianța unui alt dușman al Romei, a regelui Parților?" Până acolo se întindea politica acestui bărbat însemnat. Insă, un erou mai mare se pornește asupra lui; Decebal trebue să se plece, patria i se supune, și, nevoind a o vedea roabă, el, care o ținuse slobodă și mândră, care lua bir dela domnitorii lumii, își dă singur moartea și scapă de a figura în triumful lui Traian, singurul împărat păgân, pe care, din pricina virtuților sale, creștinii l-au pus în rai.

Așa, Domnii mei, se sfârșește războiul Da-

---

10) Darius I (521-485 a. Chr.), fiul lui Hystaspe, regele Perșilor. A supus Tracia și Macedonia; a fost însă învins la Marathon de către Greci.

11) Lysimah, generalul lui Alexandru cel Mare. A primit, din moștenirea marelui cuceritor, Tracia.

12) Saint Marc-Girardin, (1801-1873), critic literar și om politic francez.

cilor, una din epocile cele mai importante din istoria Romei. Plinius cel tânăr, într'una din scrisorile sale, ne dă ideea cea mai dreaptă despre acest cumplit război, în care era să se hotărească pricina civilizației și a barbariei. Caninius, unul din prietenii săi, făcea o poemă asupra acestui război; Plinius îl îndeamnă în întreprinderea sa: „Ai dreptate, îi scrie, să iei acest subiect; nu este altul mai nou, mai bogat, mai întins, mai poetic și voi zice chiar mai fabulos, măcar că totdeauna adevărat. Vei avea a zugrăvi canaluri săpate în niște țări necunoscute, poduri aruncate pentru întâia dată pe fluvii repezi, lagăre așezate în mijlocul unor munți neapropiați până atunci, un rege silit să fugă, silit să se omoare, dar care moare cu tot curajul său, și în sfârșit două triumfuri: unul care fu cel dintâi pe care Romanii îl câștigară asupra Dacilor, până atunci nebiruiți; și celălalt care fu cel de pe urmă în care biruința isprăvise pieirea acestui popor. Greutatea este să te poți ține deopotrivă cu mărimea subiectului". Pagubă, că acest poem s'a pierdut; el ar fi putut să ne dea o mulțime de detalii asupra acestei lupte.

Trece o sută de ani, și patria noastră, schimbată în colonie romană, începe a se face teatrul unde soarta Imperiului se hotărăște de către barbari; la Dunăre este lupta între barbarie și civilizație. Alani, Avari, Gepizi, Goți, Huni, Lombarzi, Bulgari, pe toți aceștia îi vedem trecând și petrecând prin țările noastre, sfâșiind, unii după alții, imperiul Cezarilor, risipindu-l în urmă de tot, și prefăcând, în sfârșit, fața Europei. Istoria tuturor acestor popoare barbare, care este lipită cu începutul tuturor națiilor nouă, ar rămâne întunecată, dacă nu s'ar desluși prin istoria românească.

In vremile moderne, iarăși vedem Moldova și Valahia menite ca și în timpul de demult a fi locul luptelor celor mai sângeroase. Ungurii, Polonii, au hotărît aici cea mai mare parte a războaielor lor cu Turcia. Sub zidurile Hotinului, Sobietki câștigă reputația militară, care pe urmă îl chiamă pe tronul Iagelonilor. Imperialiștii, moștenitorii Ungurilor, culeg iarăși în țările noastre cele mai frumoase trofee asupra Osmanilor. Vine începutul veacului al optsprezecelea, și Moldova vede figura cea mai mareață din toate, a lui Petru cel Mare. De atunci, mai toate biruințele Rusiei asupra Turciei se câștigă în Principate; bătăliile, tratatele, generalii isbânditori ai acestei puteri, poartă nume de locuri românești. Nimeni dar nu poate tăgădui interesul universal al unei istorii, care ne înfățișează niște întâmplări așa de importante, niște bărbați așa de străluciți, niște nații așa de numeroase și deosebite, care toate pe pământul patriei noastre au lăsat urme de trecerea lor, monumente de existența ce au avut, binecuvântări sau blesteme; unele și altele meșterite prin facerile de bine sau prin răutățile ce ne-au dat.

GREUTATEA SARCINEI DE A ÎNFĂȚIȘA ISTORIA ROMÂNILOR

Insă, cu cât această istorie este interesantă, cu atâta este și grea de înfățișat; și cu toate acestea eu îndrăsnesc a primi asupra mea o sarcină așa de mare; nimeni nu simte mai bine

decât mine, cât ea este mai presus de putința mea. Las'că chiar slabul meu talent este nedestoinic de a trata după cuviință un asemenea înalt subiect, dar chiar împrejurările dinafară sunt împotriva mea. O singură istorie completă și sistematică nu avem încă despre Români; însuși șirul Domnilor nu este încă clasificat și statornicit prin făclia unei critici sănătoase. Documentele oficiale și actele publice, care sunt cea dintâi și cea mai puternică dovadă a adevărurilor istorice, ne lipsesc cu totul; din pricina deselor revoluții care în atâtea rânduri ne-au pustiit patria, ele sunt pierdute pentru totdeauna, sau împrăștiate prin țări străine, pe la particulari, sau în mânăstiri, sau în bibliotecile Ungariei, Poloniei, Transilvaniei, ale Moscovei, Petersburgului, Vienei, și chiar ale Stockholmului. Așadar, în lipsa acestor izvoare de căpetenie, noi nu avem decât letopisețele țării și istoriile Ungariei, Poloniei și Turciei, cu care patria noastră a stat în strânse relații; dar și aceste izvoare sunt încă departe de a fi desăvârșite. Cronicile românești, în ce se ating mai ales de întâile timpuri ale Principatelor, nu se potrivesc nicidecum cu autorii străini, nu se potrivesc măcar între dânsele. Istoricii vechi, Unguri, Poloni și Turci, nu cuprind, precum se înțelege dela sine, decât fragmente despre istoria noastră, și acestea încă adese întunecate prin duhul pǎrtinirii și al urii. Ne mai rămân încă istoriile, observațiile istorice, călătoriile publicate despre țările noastre de deosebiți străini în deosebite limbi; acestea sunt ajutorul de căpetenie pentru compunerea analelor naționale, și mai ales scrierile lui Gebhardi și

Engels [13]), cari prin ostenitoarele lor lucrări, au bine meritat dela Români. Lipsa cea mai mare ni s'ar putea îndeplini prin neprețuitele lucrări ale lui Samuil Micu și ale lui George Șincai, a căror viață n'a fost decât o lungă luptă și o întreagă jertfă pentru patrie; dar din nenorocire aceste mult dorite și mult așteptate scrieri, până acum n'au ieșit de sub tipar, și cum mă tem nu vor ieși încă multă vreme..

Pe lângă greutatea sarcinii ce se pricinuește prin haosul atâtor materiale așa de felurite, așa de împrăștiate, așa de încurcate și, câte odată, așa de sărace, apoi se mai înfățișează și îndatoririle ce se cer dela orice istoric, fără privire asupra formei de afară, adică talentul și stilul compunerii. Lucian, născut sub Traian, cere următoarele calități și datorii dela un bun istoric: El vrea ca istoricul să fie înțelept, să aibă simțimântul cuviințelor, să știe a gândi și a-și înfățișa gândurile, să fie cunoscut în trebile politice și militare, să fie slobod de frică și de ambiție, nelipicios mitei sau amenințării, să spuie adevărul fără slăbiciune și fără amărîre, să fie drept fără asprime, censor fără oțărîre, și fără clevetire; să n'aibă nici duh de partid, nici însuși duh național; îl vreau, zice el, să fie cetățean al lumii, fără stăpân, fără pravilă, fără privire către opinia vremii sale, și nescriind decât pentru stima oamenilor cu dreaptă judecată și pentru lauda viitorimei.

Acestea sunt însușirile unui bun istoric; în vremea lui Lucian poate că se întâmpla la

13) **Engels** (1770-1814), istoric german, care a publicat în 1804 o documentată **Istorie a Valahiei.**

mulţi; dar astăzi, când egoismul şi ambiţia întunecă talentele cele mai mari, puţini s'ar găsi cari să le adune. Fără să voiesc sau să mă pot pune mai sus, sau măcar deopotrivă cu alţii, socot că nu-mi veţi lua rău încredinţarea ce vă dau, că răul şi minciuna nu vor găsi niciodată în mine un apărător şi că totdeauna mă voi sili a vă spune adevărul, caracterul principal al istoriei; iar când nu-l voi putea zice, voi tăcea, şi d-voastră veţi înţelege pentruce. Îmi veţi ierta numai o mică pledare pentru naţia mea, fără însă să credeţi că aş denatura faptele, sau că aş scuza ceeace merită ocara. Insă, cum zice Karamzin, pe care nu mă pot opri de a-l împrumuta aşa de des: „simţimântul *de noi* şi *al nostru* însufleţeşte povestirea; pentrucă cu cât o părtinire groasă, partea unui duh slab şi a unui suflet fără înălţare, este nesuferită într'un istoric, pe atât îi aflăm căldură, energie şi încântare când iubirea patriei îi îndreaptă condeiul. Niciodată nu va fi suflet în care să nu domnească acest simţimânt generos. In Tucidid noi vedem totdeauna un Atenian; Tit-Livius este pururea un Roman".

In mine veţi găsi un Român, însă niciodată până acolo, ca să contribui la sporirea romanomaniei, adică mania de a ne numi Romani, o patimă care domneşte astăzi mai ales în Transilvania şi la unii dintre scriitorii din Valahia. Petru Maior, de fericită aducere aminte, prin cartea sa *Despre începutul Românilor*, publicată pentru întâia dată la anul 1812, ca un nou Moise, a deşteptat duhul naţional, mort de mai mult de un veac; şi lui îi suntem datori cu o mare parte a impulsului patriotic ce de atunci

s'a pornit în tustrele provincii ale vechii Dacii. Pe de altă parte, însă, a avut şi nevinovata nenorocire, să producă o şcoală, destul de numeroasă, de Romani noi, care făr'a-şi sprijini zisele cu faptele, socot că atrag respectul lumii asupră-le-şi, când strigă, că se trag din Romani, că sunt Romani şi prin urmare cel dintâi popor din lume. Această manie s'a întins până acolo, încât unii îşi însuşesc chiar şi faptele şi istoria bătrânilor Romani dela Romulus şi până la Romulus-Augustul. Aşa d. Aristia, pe care îl cinstesc ca bun traducător al unei părţi a Iliadei, într'un poem epic exaltat de un entuziasm puţin potrivit cu un Roman, d. Aristia zic, numeşte Român pe Longin, sutaşul roman, care a străpuns coasta Domnului nostru Isus Hristos, când era răstignit pe cruce, şi nu-şi poate ascunde bucuria că cel dintâi creştin a fost un Român.

Să ne ferim, Domnii mei, de această manie care atrage asupra noastră râsul străinilor. In poziţia noastră de faţă, cea dintâi datorie, cea dintâi însuşire trebue să ne fie modestia; altmintrelea, am putea merita aceea ce zice d. Eliad, că numai naţiile falimentare vorbesc necontenit de strămoşii lor, bunăoară ca şi mojicii scăpătaţi. Să ne coborîm din Hercule, dacă vom fi mişei, lumea tot de mişei ne va ţine; şi dimpotrivă, dacă isgonim demoralizarea şi neunirea obştească, care ne dărâmă spre peire, ne vom sili cu un pas mai sigur, a ne îndrepta pe calea frăţiei, a patriotismului, a unei civilizaţii sănătoase şi nu superficiale cum o avem, atunci vom fi respectaţi de Europa, chiar dacă ne-am trage din hordele lui Gen-

gis-Han [14]). Aşadar, Domnilor, eu nu vă voi ascunde că legile, că obiceiurile, că limba, că începutul nostru se trag din Romani; istoria de mult a dovedit aceste adevăruri, dar încă odată vă mai spun, sunt departe de a măguli o manie ridicolă, vorbindu-vă de faptele Romanilor, caşicând ar fi ale noastre; ci voi face ceva mai folositor: mă voi sili a vă îndemna, că dacă voiţi să fiţi cunoscuţi de adevăraţi fii ai Romanilor, apoi să faceţi şi Domnia voastră ceva, care să se poată asemăna cu isprăvile poporului de lume domnitor.

CURSUL CUPRINDE ISTORIA INTREGULUI NEAM

Inainte de a sfârşi, daţi-mi voie, Domnilor, să chem luarea voastră aminte asupra cursului meu. Dacă Grecii au căzut odată sub jugul lui Filip, şi în urmă sub jugul Romanilor, este pentrucă au voit să fie Plateani, Tebani, Ateniени, Spartani, şi nu Heleni; tot aşa şi strămoşii noştri au voit să fie Ardeleni, Munteni, Bănăţeni, Moldoveni, şi nu Români; rareori ei au voit să se privească între dânşii ca o singură şi aceeaşi naţie; în neunirea lor, dar, trebue să vedem izvorul tuturor nenorocirilor trecute, ale căror urme, încă până astăzi, sunt vii pe pământul nostru. Departe de a fi părtinitorul unui simţământ de ură către celelalte părţi ale neamului meu, eu privesc ca patria mea, toată acea întindere de loc unde se vorbeşte româneşte, şi ca istorie naţională, istoria Moldovei, a Valahiei şi a fraţilor din Transilvania. Această istorie este obiectul cursului meu: întinzându-mă, cum se înţelege dela sine, mai mult asupra întâmplărilor Moldovei, nu voi trece sub tăcere şi faptele vrednice de însemnat ale celorlalte părţi ale Daciei, şi mai ales ale Românilor din Valahia, cu care suntem fraţi şi de limbă şi de legi. Prin urmare, vă rog să însemnaţi că eu nu voi descrie faptele deosebit după ani şi zile ci într'un chip colectiv.

Până acum toţi acei ce s'au îndeletnicit cu istoria naţională n'au avut în privire decât biografia Domnilor, nepomenind nimic de popor, izvorul tuturor mişcărilor şi isprăvilor, şi fără care stăpânitorii n'ar fi nimic. Mă voi sili să mă feresc de această greşeală de căpetenie; ci, pe lângă istoria politică a ţărilor, atât cât voi fi ajutat de documentele şi tradiţiile vechi, voi căuta a vă da şi o idee lămurită asupra stării sociale şi morale, asupra obiceiurilor, prejudecăţilor, culturii, negoţului şi literaturii vechilor Români. Departe de a mă pune ca ocărîtorul vremii trecute, îmi voi face o deosebită datorie să vă înfăţişez acea veche întocmire guvernamentală, acea adunare de pravile fundamentale, cunoscute sub numele de *obiceiul pământului*, sub care patria noastră s'a păstrat mai multe veacuri tare şi puternică. Prin aceasta veţi cunoaşte, Domnilor, că acel trecut nu era aşa de rău, de barbar, precum se plac unii şi alţii a vi-l înfăţişa; ci că avea şi el multe aşezăminte, multe orânduieli pe care chiar politicii şi economiştii de astăzi le mărturisesc de bune.

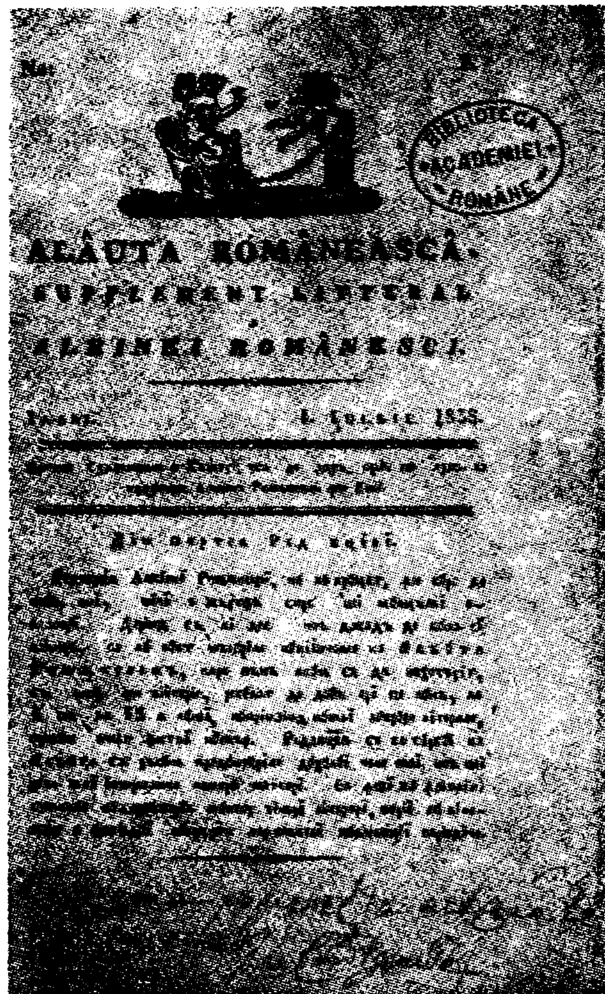
14) Gengis-Han = vestit cuceritor mongol (1155-1227), care a întemeiat un mare imperiu de la Marea Caspică până la Marea Chinei.

SUBÎMPĂRŢIREA ISTORIEI NAŢIONALE

Istoria Românilor, ca şi a tuturor naţiilor moderne, se împarte în istorie veche, de mijloc şi nouă, fiecare din acestea se sub împarte în mai multe perioade, care toate se încep cu vreo epocă însemnată. Nu vă voi vorbi decât de împărţeala principală.

PRIVIRE RETROSPECTIVA ASUPRA ISTORIEI NAŢIONALE

Istoria veche se începe dela cele dintâi timpuri istorice ale Daciei şi merge până la întemeierea statelor Valahiei (1290) şi Moldovei (1350). In această întindere de vreme, vedem risipa Dacilor, împoporarea ţării lor cu colonii romane, înflorirea acestora până sub împăratul Aurelian, şi risipirea lor prin năvălirea barbarilor, care, unii după alţii, s'au schimbat necontenit pe pământul nostru, dela 270 şi până la 570, când Avarii s'au retras în Panonia, lăsând Dacia slobodă. In vremi grele, vedem însă, din când în când, pe micul popor român, chiar în mijlocul seminţiilor de alt neam, retras şi ascuns în văile şi poenile Carpaţilor, păstrându-şi naţionalitatea, legile, limba şi obiceiurile, ca un scump patrimoniu primit dela părinţi. In veacurile X şi XI, răsuflându-se de năvălirile barbarilor, Românii prind îndrăsneală, ies din adăposturile lor, şi pe coastele sau la poalele munţilor se alcătuiesc în mici căpitanaturi şi voevozii, sub şefi de sângele lor; şi, în sfârşit, în veacurile XIII şi XIV se întind pe şesuri, ies în ţară, după expresia ve-

ALĂUTA ROMÂNEASCĂ.
SUPLEMENT LITERAL
A
ALBINEI ROMÂNEŞTI.

ALĂUTA ROMANEASCĂ
Intâia revistă literară a Moldovei

chilor cronici şi întemeiază două state neatârnate: al Valahiei şi al Moldovei.

Cu formarea principatelor se începe istoria de mijloc şi se sfârşeşte cu desăvârşita lor cădere sub Domnii Fanarioţi (1716). Această parte a istoriei este adevărata istorie a Românilor. Indată după întocmirea lor în state neatârnate, îi vedem luptându-se cu popoarele megieşe pentru păstrarea naţionalităţii lor; niciodată duhul isbânzii şi al năvălirii nu i-a povăţuit; ci toate războaiele lor au avut un ţel nobil şi sfânt: apărarea patriei şi a legii. Dar în aceste lupte, statornicia, curajul, isprăvile, biruinţele lor ne par fabuloase, potrivindu-le cu micul lor număr şi cu puţinele mijloace ce le-au stat dinainte. Duşmani de zece ori mai puternici decât dânşii îi vedem bântuiţi şi puşi pe fugă. Insă un colos straşnic, un nor cumplit se iveşte pe orizontul Europei; islamismul se arată şi toate naţiile tremură pentru legea şi naţionalitatea lor. Serbia, Bulgaria, Albania, Macedonia, Iliria, Friulul [15]), Crâmul [16]) se fac provincii turceşti; cetatea lui Constantin, Roma cea nouă, maica oraşelor, se face capitala Sultanilor, şi semiluna se înalţă în locul crucii pe bolta sfintei Sofia. In vreme când islamismul este biruitor pretutindeni, când chiar Grecia clasică se face prada Osmanilor, când tuiurile [17]) acestora răsbat până în inima Un-

15) **Friul**, ţinutul de la N.E. Italiei, veche provincie a Veneţiei.

16) Crimeea.

17) **Tuiuri**, steaguri turceşti, alcătuite din 2 sau 3 coade lungi, albe, de cai, împletite cu măestrie. Erau atârnate de o lance roşie cu semi-luna în vârf.

gariei, numai Românii se împotrivesc șuvoiului care înghite toate, numai ei stau ca un val apărător al creștinătății împotriva Musulmanilor.

De multe ori biruiți, de multe ori supuși, dar niciodată abătuți până la pământ și desnădăjduiți, îi vedem folosindu-se de tot prilejul, și dela 1366 și până la 1688 stând deapururi în luptă. Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Șerban Cantacuzino au fost mai ales neîmpăcați dușmani ai lui Mahomed, apărând cu sângele lor sfânta Cruce. Deși necontenit în războaie, Românii însă nu uită reformele și îmbunătățirile din lăuntru; în veacurile XVI și XVII, mai ales, ei fac mari înaintări în civilizație. Școalele lor sunt vestite în tot Orientul; Moldova este una din cele dintâi țări ale Europei în care invenția lui Gutenberg, tipografia, se întroduce. Dascălii, caligrafii și praviliștii români se cheamă la curtea țarilor Rusiei, și un fiu al Moldovei se învredničește a fi învățătorul lui Petru cel Mare. In cea dintâi jumătate a veacului XVII, limba românească se desrobește și câștigă dreptul de limbă a Statului; mai multe tipografii se așează în amândouă principatele; Vasile Lupu și Matei Basarab, prin aceste faceri de bine, își fac un nume nemuritor în istoria patriei. Bărbați râvnitori desvoltă literatura și duhul național; și cât vor fi Români, memoria și scrierile Vornicului Ureche, ale Logofătului Eustratie, ale Mitropoliților Dosoftei și Varlaam, ale lui Miron Costin, Niculae Costin, Radu Greceanu, Radu Popescu și Ion Neculce nu se vor uita, nici se vor pierde.

Strămoșii noștri cu un pas grabnic înaintează pe calea civilizației Apusului; însă, toate aceste propășiri se fac înapoeri. Vremea căderii le vine; în pisma națiilor străine, în neunire între dânșii, uitând că sunt un singur și acelaș neam, ci despărțiți, luptându-se și slăbindu-se între dânșii, unii pe alții, sub nume de Moldoveni și Munteni, Românii se apropie de pieire. Tirania otomană se întemeiază asupra lor, și, cu dânsa, superstiția, ignoranța și întunerecul. La începutul veacului trecut, se ivește biruitorul lui Carol XII, Petru cel Mare; mărinimosul monarh își pleacă un ochi îndurător asupra popoarelor creștine ale Turciei; Românimea saltă de bucurie. Eroul Rusiei, spre mântuirea obștească, se unește cu Brâncoveanu și cu Cantemir; dar zavistia și pisma acestor Domni nimicește un plan așa de mare și așa de bine început. Pacea dela Prut întemeiază, încă pe un veac, jugul Osmanliilor aasupra Principatelor dela Dunăre; cu retragerea oștilor rusești, Românii pierd cea de pe urmă nădejde de mântuire, cea de pe urmă scânteie de naționalitate, și cel de pe urmă drept ce le mai rămăsese, dreptul de a fi ocârmuiți de către Domni pământeni; și, Fanarioții se fac stăpânii Moldovei și Valahiei!

Istoria nouă se începe cu veacul cel mai cumplit care vreodată a apăsat țările noastre. Toate elementele de naționalitate și de patriotism sunt de mult pierdute; legile fundamentale ale țării se calcă în picioare; adunările obștești, sub nume de Divanuri, se fac numai niște formalități fără interes. O aristocrație ignorantă, sprijinită de Poartă și de Cler, pe

deoparte ține în lanțuri un popor de mai mult de două milioane de oameni, iară pe de alta se face stavilă chiar binelui ce unii din Domnii Fanarioți voesc a face; drepturile țării, care mai de care se silesc să le vândă mai cu mic preț și mai degrabă; izvoarele de înavuțire publică se întrebuințează numai în folosul unor familii privilegiate. Valahia este înconjurată cu cetăți turcești, zidite pe pământul ei. Fără ajutor din afară, fără ajutor din lăuntru, Românii scapă toate prilejurile de mântuire; și, în vreme când toate popoarele Europei înaintează spre o mai sdravănă întemeiere, din lăuntru și din afară, noi, cu aceeași repeziciune, ne apropiem de pieire. Revoluția franceză, zguduind Europa până în cele mai adânci ale sale temelii, se resimți și între Români; unii dintre ei se pun în comunicație cu Directoratul francez; dar prea multe țări, prea multe stavile împiedică orice bună ispravă. Pe urmă, biruitorul dela Marengo [18]), în expediția sa în Egipt, voind a da treabă Turcilor, trimite emisari în Valahia și Moldova ca să formeze partizani ideilor noi; generosul Rigas [19]), măgulindu-se cu făgăduințele lui Bonaparte, se face propovăduitorul slobozeniei; oprit în întreprinderea sa, el se dă călăilor dela Belgrad și moare pentru patrie. Dar moartea sa nu rămâne neroditoare; și ea este menită să pregătească renașterea noastră; moartea lui Rigas deoparte, apăsările nesuferite ale tiranilor de altă parte;

18) E vorba de Napoleon 1 Bonaparte.

19) Rigas de Velestin, eroul redeșteptării naționale grecești, care a trăit la noi. El a tradus în grecește Marseilleza.

ideile veacului care, deși încet, dar tot începuseră a pătrunde între Români; scrierile lui Petru Maior și ale altor bărbați patrioți; contactul cu armatele rusești dela 1806 până la 1812, toate acestea pregătesc întâmplările dela 1821. In vreme când în Moldova Eteria isbucnește și cheamă la slobozenie nu numai pe Greci, dar pe toate popoarele creștine care gemeau sub jugul Turciei, Tudor Vladimirescu ridică, pe de altă parte, în Valahia, steagul național, vestind Românilor că vremea venise pentru ca țara să scuture stăpânirea străinilor: să depărteze abuzurile care o rodeau și să dobândească guvern național, întemeiat pe o Constituție liberală. Pornirile și a lui Ipsilante și a lui Tudor Vladimirescu au un rău sfârșit; dar cu toate acestea rezultatele lor pentru noi sunt nemăsurate. Intâmplărilor de la 1821 suntem datori cu orice propășire ce am făcut de atunci, căci ele ne-au deșteptat duhul național ce era adormit cu totul. De atunci multe împrejurări din afară ne vin în ajutor: Curtea protectoare, ca o răsplată pentru jertfele ce Românii i-au făcut dela Petru cel Mare până la pacea dela Adrianopol, simte o îngijire adevărată pentru soarta noastră; și, deși încă Românismul nu triumfă, cum zice d. Aron, totuș existența politică începe a ni se așeza pe temeiuri mai statornice. In urma multor pătimiri, multor nenorociri, un orizont mai senin ni se arată, pacea dela Adrianopol se încheie între Rusia și Turcia, și drepturi pierdute de veacuri ni se întorc înapoi. Kiselef, un nume pe care Românii nu trebue să-l rostească decât cu recunoștință și dragoste, este

însărcinat cu refacerea patriei, cu punerea în lucrare a pravilelor menite să ne facă o naţie până la împlinirea celei mai mari făgăduinţe, până la cea mai temeinică chezăşuire a naţionalităţii noastre, adică numirea de Domni pământeni, şi pe viaţă, pe tronurile Moldovei şi Valahiei.

INCHEIERE

Până aici, Domnii mei, vine istoria ce am să vă înfăţişez. Sprijinul cel mai temeinic ca să pot ajunge la ţelul dorit, îl aştept dela indulgenţa D-voastră, şi dela nădejdea măgulitoare, că prin lecţiile mele voi putea deştepta în D-voastră un duh de unire mai aproape între toate ramurile neamului românesc şi un interes mai viu pentru naţie şi patrie. Aceasta mi-ar fi cea mai scumpă răsplătire şi cea mai bună îmbărbătare în trudnicul meu drum.

Intr'o asemenea întindere de istorie, care cuprinde atâtea timpuri şi atâtea locuri, chiar cu cea mai mare luare aminte trebuie să fac greşeli; oricine însă va binevoi a mă asculta, va însemna că ele se vor întâmpla din lipsa cunoştinţelor, şi nici de cum din reavoinţă sau cu vreun scop ascuns. In înfăţişarea întâmplărilor, care sunt aproape de noi şi pe care sau noi sau părinţii noştri le-au văzut, voi fi cu cea mai neadormită priveghere, mărginindu-mă a vă arăta numai faptele împlinite fără a voi a vă descoperi şi ţelurile ascunse.

In epoca dela 1822 şi până la 1834, voi fi mai ales cât se va putea mai scurt şi mai obştesc, înfăţişându-vă numai întâmplările publice şi acele care au avut o înrâurire simţitoare asupra ţării. Noi n'am ajuns încă aşa departe ca să putem trata cu nepărtinire istoria contemporană; aceasta este treaba viitorimei. Dumnezeu dar să mă ferească de a voi a mă pune censorul convieţuitorilor mei, judecându-le sau criticându-le purtarea şi faptele. „Acela care îşi înalţă duhul la vrednicia unui istoriograf, zice Ioan Müller, pierde din privirea sa orice atingeri momentane şi mai particulare. Jurnaluri pot aduna personalităţi; în tabelele Istoriei se scrie numai veşnicul adevăr".

DESPRE PAUPERISM

Articol de popularizare apărut pentru prima dată în Calendar pentru poporul românesc, *pe anul* 1845, *și inspirat dintr'un studiu al economistului socialist francez A. G. Blaise. Acest articol a fost republicat și în alte lucrări cu caracter poporan.*

Din el reies unele idei luminate, ca: dreptul la muncă, dreptul la asistență socială și datoria societății de a încerca reeducarea indivizilor ajunși în nenorocire.

„Societatea este o întovărășire neapărată și slobodă totodată; neapărată, pentrucă, în contra unor idei filosofice, nu ne putem închipui omul afară din societate, pentrucă el se naște și se păstrează în societate și că prin ea el se veșnicește; slobodă, pentrucă ea are de temelie morala, lege firească a omenirii și care izgonește orice arbitrar și pentrucă legile de rândul al doilea și organice, care hotărăsc relațiile sociale, împreună rânduite cu morala, trebue să fie expresia voinții obștești, regulat întrebată și dovedită.

Cel dintâi drept al fiecărui om este dreptul de a trăi; cea dintâi datorie este de a munci spre a trăi. A mânca fără a produce este, vor-

bind obștește, o surpare tiranică asupra dreptului altuia, o călcare a dreptății, pe care societatea nu o poate suferi, numai însă ea să dea fiecăruia mijlocul de a produce pentru consumația sa.

Dreptul la muncă este condiția și rezultatul slobozeniei, exercițiul muncii este sfințirea și practica egalității. Este însă o modificare la aceste principii, sau mai bine o îndeplinire a acestor principii. Toți indivizii ce alcătuesc societatea nu sunt în stare să muncească; unii din pricina slăbiciunii vârstei, alții din pricina boalelor și suferințelor, alții, în sfârșit, din pricina neajunsului muncii în potrivire cu muncitorii. In toate aceste cazuri, neatârnate de voința omenească și a căror ispravă este de a pune un oarecare număr de indivizi în neputință de a-și câștiga hrana prin muncă, de datoria societății este a veni în ajutorul lor și a le da ajutoarele trebuincioase. Această ajutare nu este în voia și pe placul fiecăruia, ea este o datorie sfântă, consecință neapărată a unui al treilea principiu, a formulei, că toți oamenii trebue să fie slobozi, deopotrivă și frați. Caracterul ajutoarelor ce trebuesc date este arătat prin natura nevoințelor. Copilul părăsit, sau pe care familia sa nu poate nici într'un fel să-l crească, se face copilul societății, care-i este datoare o protecție deosebită cu viața morală și materială, adică cu mijloacele de vietuire, cu învățătura și educația. Bătrânul, care prin munca sa și-a întrebuințat viața în sporirea avuțiilor obștești, a bunei stări generale, are drept deasemenea la ajutorul societății; ce ea face pentru dânsul este o despăgubire de ce

el a făcut pentru dânsa, aceasta este o solidaritate socială bine înțeleasă.

Bolnavul, pătimașul fără mijloace personale deajuns, are drept deasemenea, fiecare în proporția nevoințelor sale, la îngrijirile de tot felul ce se cer prin starea lor. Cât pentru cei sănătoși, pe care împrejurări deosebite îi țin întru o nelucrare silită, societatea le este datoare cu muncă; dacă ei nu o primesc, ea poate să-i silească la aceasta.

Calicia, este, în adevăr, într'un stat bine organizat, o faptă monstruoasă; e o aristocrație în zdrențe ce-și arată fără rușine trândăvia ca un privilegiu și trăiește în socoteala și paguba muncii și a săraciei însăși. Nu este de ajuns însă de a îndestula vremelnicește neajungerea muncii, trebue încă a-i prevedea pricinile și a lovi în isvorul său însuși ticăloșia zămislită prin pauperism, rană cumplită a civilizației moderne și care sporește în lume, paralel cu bogăția".

Cu aceste cuvinte începe D. A. Blaise articolul său asupra ajutorințelor publice, tipărit în calendarul popular al Franței pe anul 1845; aceste cuvinte arată pricinile ivirii cerșetoriei, a ticăloșiei, a săraciei, în sfârșit în cuvântul tehnic, a pauperismului, precum și datoriile societății pentru a-l îndepărta. Deși la noi încă sute de ani vor trece — și mulțumită fie, pământului nostru celui mănos — înainte până când această plagă a straturilor industriale se va face simțitoare, totuși însă mai dela începutul principatelor noastre, prin orașe s'au constituit calici; lângă fiecare casă boierească, lângă fiecare mănăstire, cerșetorul își așează șatra și bordeiul său; boierii și călugării erau datori să-l

hrănească și să-l adăpostească. In sfârșit, calicul a fost ajuns a face un trup, o breaslă deosebită cu privilegiile și scutirile, cu administrația sa. Lucru curios însă, calicii din veacul de mijloc erau de alt neam; ei erau Sârbi și Slavoni, și astăzi încă în Iași, în Calicime, toți calicii vorbesc încă limba nației lor și prea puțini Moldoveni se află între ei. Cum am zis, ei formau un trup deosebit. Ștefan cel Mare îi organiză în breaslă, le dărui și lor și neamului lor, în veci, mahalaua din Iași Calicimea, pe care o stăpânesc până astăzi, le dădu voie să-și aleagă singuri starostele lor, îi scuti de toate dările și angaralele și-i puse sub protecția Mitropolitului [1]). Alți domni le hărăziră

1) Breasla Calicilor din Iași și aceea din Roman păstrează o mulțime de hrisoave și de acte foarte interesante; cu greu însă putea cineva îndupleca ca să le arate. Iată însă unul, din cele mai noi depe care am putut trage o copie; el aruncă ceva lumină asupra acestei bresle, ce încă astăzi formează un fel de „cour des miracles!" (Loc unde se strângeau cerșetorii Parisului. n. r.).

— „Gheorghie cu mila lui Dumnezeu, arhiepiscop și Mitropolit al Sucevii și a toată Moldo-Vlahia.

Facem știre cu această carte a noastră, cui se cade a ști, pentru breasla de mișei, de acei din Iași, care breaslă este așezată încă de răposatul Ștefan Vodă cel Bun, carii având ei cărți de blăstăm și de la alți arhierei mai denainte vreme, asupra cui le-ar face supărare, măcar cât de puțin acestor obidnici și neputincioși, carii cu mila creștinilor își petrecu ticăloasa viața lor. Iată dar am făcut și noi această carte de blăstăm asupra cui le-ar face învăluealâ zlotași și păngaci, sau alte angării care sânt pe alți săraci; și de i-ar învălui pre dânșii, această breaslă neputiincioasă, unii ca aceștia să fie afurisiți și legați de Domnul Dumnezeu și de Maica prea Curată și de doisprezece Apostoli și de trii sute optsprezece oteți (părinți) carii au fost în Niceea;

mai multe folosuri sau chiar deadreptul, sau prin dăruirile ce făceau Mânăstirilor; spre pildă Mânăstirea Cetățuia, prin actul de danie, era îndatorită a ține în toate zilele, peste tot anul, masă întinsă pentru săraci. Astăzi părinții greci păstrează încă moșiile dăruite, dar condiția dăruirii, masa, de mult au uitat-o ca și multe îndatoriri ale lor. Cu veacul de mijloc au trecut și ajutoarele ce le erau hotărîte; când dimpotrivă săracii înmulțindu-se în proporția sporirii populației, au rămas astăzi cu totul în sarcina societății. Și cu toate acestea nimica nu s'a făcut nici pentru ajutorarea celor în ființă, nici pentru oprirea înmulțirii lor! Greu lucru este și câteodată și primejdios, a descoperi ruinile ascunse ale societății; vinovat lucru însă ar fi dacă am tăcea până când ele s'ar cangrena, căci atunci vindecarea n'ar mai fi putincioasă și trupul întreg ar fi amenințat de pieire. Ii mai bine dar de a vorbi cu un ceas mai înainte decât prea târziu și așa ne punem în rizic. Dacă până acum rareori ni se întâmplă a vedea oameni întinzând mâna

---

și de blagoslovenia noastră ce ne-au dat Domnul Dumnezeu, încă să fie afurisiți și dați anatemii. Herul, petrele să putrezească și să se risipească; iar trupurile acelora să stee întregi în veci; parte să aibă cu Iuda vânzătorul lui Hristos și cu procletul Arie hulitorul și să cază pe dânșii cutremurul lui Cain și să le fie pârâșe însăși Maica Precista. Iară cine i-ar feri și le-ar încungiura caselor lor, și întru nimic să-i învăluească, și mai vârtos i-ar milui, nici ca acei să fie ertați și blagosloviți de Domnul Dumnezeu și de Maica Precista, și de toți sfinții, și de smerenia noastră încă să fie ertați și blagosloviți în veacul acesta și în cel viitor, amin. 1723 Martie 22. (Nota lui Kogălniceanu).

prin sate spre a cerși, aceasta o datorim pământului nostru destul de bogat spre a hrăni încă pe atâția locuitori cât are astăzi: cât dar Românii se vor ține de coarnele plugului, sărăcia îi va primi numai dela ușă și va respecta vatra lor.

Nu este asemenea și în târguri; în acestea, populația fiind strâns adunată, poftele mai aprinse, prilejurile de destrămare mai dese, mai multe meșteșuguri fiind căutate numai o parte a anului, și lăsând pe lucrătorii lor fără nicio muncă, în cealaltă vreme, toate acestea sunt mari pricini ale sporirii sărăciei și cu jale trebue să mărturisim că n'a mai rămas târg în care să nu vedem de acești ticăloși, bolnavi, slabi, zdrentăroși, desnădăjduiți, chemând în ajutor mila trecătorilor.

Dacă Regulamentul Organic, prin pensiile ce dă din cutia milelor, vine în ajutorul multor săraci rușinoși, n'a prevăzut însă niciun fel de sprijinire pentru bolnavii incurabili care acum nu se primesc în spitalele unde se tratează numai boalele ce se pot vindeca: tot aceeași tăcere păstrează pentru adevărații cersetori, pentru calicii leneși, pentru ieșiții din temnițe, care ieșind fără nici un capital se găsesc goi pe drum și n'au alte mijloace de vietuire decât de a fura iarăși, ori de a întinde mâna trecătorilor.

Pricina este că populația și prin urmare și nevoile de astăzi nu se pot potrivi cu cele de înainte 15 ani. Nimeni nu poate tăgădui că în această vreme am făcut foarte mari propășiri și că prin urmare cu acestea ne-au venit și noi trebuințe. Din acestea, dar, lesne

se poate înțelege că mult este de făcut în folosul și ajutorul săracilor, care sunt părăsiți la toată greutatea ticăloșiei, a foametei și în sfârșit a tuturor neorânduielilor caliciei, această rană rușinoasă pentru omenire, cum zice D. Blaise, care omoară în individ toate înaltele sentimente și-l împinge la crimă și roade încet sânul societății. Chipul cel mai priincios de a nu avea săraci, este de a se milostivi cu cei ce sunt și mai ales de a prevedea și a ataca pauperismul în pricinile sale. Din toate ocârmuirile niciuna n'a propus mai bune măsuri spre a ajunge la stingerea caliciei, decât Adunarea Națională a Franței. „Stingerea caliciei, zice raportul comisiei aleasă spre aceasta, este cea mai importantă problemă politică de hotărît; dar soluția sa se face o datorie pentru o națiune înțeleaptă și luminată care, ridicând o constituție pe temeliile dreptății și slobozeniei, recunoaște că numeroasa clasă a celor ce n'au nimic, chiamă, cu toate drepturile omului, băgarea de seamă a legilor.

„Până acum această venire în ajutor s'a privit ca o binefacere, când ea nu este decât o datorie, dar această datorie nu poate fi îndeplinită decât când ajutoarele date de către societate vor fi îndreptate spre folosul obștesc.

„Dacă s'ar putea închipui un Stat destul de bogat spre a răspândi ajutoare gratuite asupra tuturor acelora ce n'ar avea proprietate, cercetând această stricăcioasă binefacere, acel Stat s'ar face vinovat de cea mai mare crimă politică și dacă acel ce trăiește are dreptate de

a zice societății: *dă-mi cu ce să trăiesc* — și societatea are deopotrivă dreptul să-i răspundă: *dă-mi mie munca ta.* Aici se înfățișează acest principiu, lungă vreme necunoscut în constituțiile sociale: că ticăloșia popoarelor atârnă dela guvernările lor.

„Dacă administrația unui Stat nu este așa ca munca să fie în el în proporția oamenilor ce nu pot viețui fără a munci, ea favorizează calicia, vagabondajul, și se face vinovată de crimele produse de sărăcimea fără mijloace.

„Dacă o caritate nesocotită dă cu nepăsare o leafă fără a cere muncă, ea dă un premiu trândăviei, dărâmă emulația și sărăcește Statul.

„Copilul, bătrânul pe care societatea trebuie să-i ajute gratis, nu sunt însă așa ajutați decât pentrucă ei sau făgăduesc muncă, sau au și făcut-o; bolnavul se ajută deasemenea prin un sentiment grabnic de omenire, dinaintea căreia se șterge toată altă considerație. Omul, în sfârșit, ce preferă muncii cerșetoria, se face vinovat înaintea societății și merită toată asprimea sa și oprirea cea mai grabnică.

„Aceste principii cuprind tot sistemul ajutoarele ce un Stat trebue să le dea acelora din mădularele sale, care sunt fără mijloace personale. Ele sunt atât de invederate, încât nu pot fi tăgăduite; și numai întocmai punerea lor în lucrare trebue asigurată de către puterea legislativă".

Temeliile ajutoarelor publice așa puse, adunarea națională caută mijloacele cele mai însușite spre a desființa cerșetoria. Și cum sărăcia se stinge prin proprietate și se uzurpă prin muncă, ea propuse, spre a spori numărul

proprietarilor, de a vinde în foarte mici părţi, îndestule însă spre a hrăni o familie de lucrători de pământ, averile domeniale şi eclesiastice a căror înstrăinare era proiectată de către naţiune.

Ingrăşarea şi curăţirea locurilor, îmbunătăţirea comunelor, plantarea de păduri, secarea mlaştinilor, lucrul drumurilor îi dau mijloacele de a plăti un preţ mulţumitor aceluia ce ar fi voit să lucreze.

Cât pentru săracii fără căpătâi, ce nu voiau a munci spre a putea cerşi, ea propunea să-i închidă în case de îndreptare (maisons de correction), de unde apoi se trimeteau în aşezăminte agricole formate în colonii. Ateliere de caritate (ateliers de charité) fură înjghebate prin decretul din 30 Mai 1790, şi un alt decret din 16 Decembrie următor dădu pentru acestea, 15 milioane franci, spre a fi împărţite între toate departamentele Franţei.

Convenţia, urmând drumul tras de adunarea naţională, publică o legislaţie întreagă asupra ajutorărilor publice şi această legislaţie poartă caracterul de generozitate şi de mărire ce deosebeşte această însemnată epocă.

Războaiele şi ocupaţiile lui Napoleon îl opriră de a pune în practică frumoasele hotărîri ale Adunării Naţionale. Relaţiile ce am dat, cuprind în sine, în scurt, tot ce se poate face atât spre ajutorul săracilor de faţă, cât şi spre oprirea sporirii lor. Negreşit că multe sunt care în starea noastră nu se pot aplica ţărilor noastre. Ele nu sunt industriale şi, prin urmare, niciodată nu vor avea a se teme de pauperismul care astăzi roade pe bogata Engliteră. Socot însă că următoarele instituţii ar putea fi puse în lucrare şi la noi cu folos:

1. Un spital de incurabili, unde să se primească nevindecaţii bolnavi.

2. O orfantrofie îndeplinită desăvârşit, după principiile expuse în Regulament, la casa copiilor aflaţi; căci astăzi aceşti prunci nefiind decât ţinuţi la mance, îndată ce ajung la vârsta de zece ani, se văd lipsiţi de orice ajutor şi prin urmare siliţi de a se deda cerşetoriei.

3. Un azil de cerşetori (dépôt de mendicité), unde să se primească calicii bătrâni şi slabi şi acolo să li se dea muncă după puterea lor.

4. Aşezarea de muncă în închisori, cu plată în favorul muncitorilor, ca aşa închişii, în ziua slobozirii lor, să aibă un mic capital, încât să nu fie siliţi prin lipsă sau a cerşi sau a se apuca de vechiul lor obicei.

5. Măsuri energice spre stingerea boalelor venerice şi a băuturilor spirtoase, care mai mult decât toate celelalte destrămări sunt pricinuitoarele sărăciei.

6. Insfârşit, îndemnări de muncă în vremea iernii, pentru meşterii ce nu lucrează decât vara, precum dulgherii, pietrarii ş. a Prin târguri, curăţirea uliţelor pentrucă deocamdată poate să fie o ocupaţie îndestulă, numai să fie bine plătită.

7. O casă de păstrare (maison d'épargne), unde lucrătorul harnic în vremea verii să poată pune cu siguranţă şi cu dobândă rodul ostenelilor sale, şi iarna să poată retrage aceşti bani, spre vieţuirea sa în vreme de lipsă.

Aceste măsuri negreşit că au în ele multe

neîndemânări și greutăți; este treaba experienței de a le descoperi, în general, însă, nimeni nu le poate contesta folosul. Acestea odată puse în lucrare, ocârmuirea trebue să fie fără milă pentru leneșii cerșetori, pentru vagabonzii în stare de a munci: Aceștia trebue prinși și închiși în case de îndreptare, unde să fie siliți a munci căci acestora societatea nu le este datoare cu nimic și ei cu drept cuvânt se pot numi furi ai muncii și prin urmare și ai avuției altora.

DESPRE CIVILIZAȚIE

Face parte din seria de articole pe care Kogălniceanu le publica prin diferite culegeri menite să circule prin popor, și prin care el încerca să propovăduiască unele idei de democrație și dreptate socială.

A fost tipărit prima dată în Calendar pentru poporul Românesc pe anul 1845.

Din el reiese că civilizația este totalitatea cuceririlor științifice pe deoparte și totalitatea cuceririlor politice, adică „ale impilatului asupra impilătorului", *pe de altă parte.*

Cuvântul „civilizație", pe care noi de vreo cincisprezece ani deabia am început a-l cunoaște, vine dela „civiles", care pe latinește însemnează „ce este al cetății". In adevăr, în timpurile antice, când omul în luptă cu natura nu îndrăznea încă a se zice biruitorul acestui strașnic potrivnic, „cetatea" rezuma în ea toată puterea, toată priceperea omenească. Afară de „cetate" sau oraș, sau târg, tot traiul era în primejdie, toată puterea era problematică. Pentru cei vechi, „societatea" era „cetatea"; pentru dânșii, „cetatea" cuprindea toate ideile din care se compune cuvântul „civilizație". Dar din ziua în care natura biruită s'a făcut roaba

omului, cetatea s'a aflat prea strâmtă, întemeiată pe privilegiu, ea a refuzat să-şi deschidă porţile gloatei. Atunci au alergat Barbarii: toporul lor a sfărâmat zidurile cetăţii şi creştinismul intrând în urmă-le a proclamat „Societatea", cuvânt nou care fusese necunoscut lumii trecute.

Cu toate acestea, cuvântul „Civilizaţie", fu păstrat în limba politică; dar însemnarea sa se întinsese. El nu mai arăta numai desvoltarea cetăţii, dar şi desvoltarea societăţii.

Ce este însă desvoltarea societăţii ? Dacă am răspunde că este desvoltarea ideilor sociale, noi am arăta negreşit un adevăr netăgăduit; dar prin aceasta tot am lăsa întrebarea să rămână întreagă şi ne-am îndatori să dăm o definiţie mai mult. Deşi am intra în explicaţii prea lungi, trebue însă să facem aceasta, spre a fi mai bine înţeleşi.

Ideile sociale se reazimă pe două ordine de fapte: 1) faptele ştiinţifice, care cuprind isbânzile artei, ştiinţei şi industriei; 2) faptele politice, ce cuprind ansamblul relaţiilor oamenilor între ei, ale individului cu societatea, ale societăţii cu individul.

Faptele ştiinţifice sunt norocitul rezultat al luptei omului în contra naturii de afară. Fiecare ispravă a ştiinţei, artei sau industriei este o isbândă asupra materiei pe care omul o supune trebuinţelor slavei sale.

Faptele politice sunt isbânzile omului asupra omului, fie ale impilătorului asupra impilatului, fie ale impilatului asupra impilătorului. Aici, cum se vede, sunt două serii de fapte cu totul opuse, care trebue să întârzie sau să

grăbească civilizaţia, după cum ar rezulta din această opoziţie: robirea sau desrobirea.

Mai târziu ne vom întoarce la această deosebire; dar depe acum putem aşeza principiul că ambele elemente de căpetenie care alcătuesc civilizaţia, faptele ştiinţifice şi faptele politice, sunt amândouă rezultatul unei lupte, începută dela întemeierea societăţilor şi urmându-se cu învăpăiere în tot şirul veacurilor. In adevăr, pururea omul a fost între doi potrivnici: 1) natura de afară; 2) omul, cel asemenea cu el. Deci, de câte ori el triumfă asupra naturii din afară, el adaugă la însuşi a sa slobozenie; şi pentru dânsul este emancipaţie sau desrobire. Iată dar unul din elementele civilizaţiei. Dar când omul s'a aflat în faţă cu omul, cel dintâi rezultat al luptei a fost robirea celor mai slabi. Acolo, negreşit, unul din elementele civilizaţiei face lipsă: dar vine vremea curând sau târziu că impilaţii reclamă împotriva impilării; o luptă nouă se ridică, din care trebue să iasă desrobirea celor mai înainte biruiţi. Iată celălalt element de civilizaţie care vine de desăvârşeşte una din fazele omenirii.

Aşa, în sfârşit, faptul sau isprava civilizaţiei se rezumă întreagă în alt fapt, emancipaţia, fie ca să se atingă de lupta în contra naturii, fie ca să se atingă de lupta în contra omului.

Şi să nu creadă cineva că prin aceasta facem numai un deşert joc de cuvinte, o clasificaţie arbitrară, făcută inadins spre a aduce toate la un singur cuvânt. Când, omul, aruncat gol pe pământ, în mijlocul cumplitelor elemente, a trebuit să se deprindă a se îmbrăca, a-şi face un lăcaş, a se hrăni, îndestularea fiecăreia din

aceste nevoi materiale nu l-a mântuit de un dușman, nu i-a sporit puterea? Când, sfârșind sânul pământului, i-a încredințat comorile agriculturii, poruncindu-i să le însutească, nu s'a desrobit el de frica viitorului? Când, dând undelor un slab vas, a orânduit vânturilor să-i umfle valurile și să-l împingă spre țărmuri depărtate, nu s'a pus el prin aceasta mai sus de depărtare și nu a nimicit spațiul? Când, însemnând gândurile sale cu caractere neșterse a zis tipografiei să i le veșnicească pentru urmașii săi, nu s'a mântuit el prin aceasta de frica de a fi uitat? In sfârșit, când, înăbușind aburul până ce i-a dat o putere nesocotită, el a poruncit acestei puteri să-l poarte pe aripile sale, n'a scuturat el prin aceasta lanțurile timpului? Toată arta, toată știința, toată industria sunt o emancipație, adică o desrobire. Toată isbânda făcută asupra naturii se întoarce în folosul slobozeniei omenești, adăugând la bunăstarea omului. Aceasta este, cum am mai zis-o, una din condițiile civilizației.

Iată pentru ce este adevărat de a zice că războiul între popoare a fost unul din cele mai puternice elemente ale civilizației. Un popor, ale cărui cunoștințe științifice sunt mai desvoltate, aduce prin isbândă roadele lucrurilor sale unui alt popor mai puțin înaintat. Cu domnirea sa îi impune o bunăstare materială, pe care nu o cunoștea mai înainte, sau desfătări intelectuale, la care altminteri multă vreme ar fi rămas străin. In acest chip Alexandru trădă Răsăritului emancipația intelectuală, și pregăti imperiul Seleucizilor și școala Alexandriei.

Mai ades încă războiul pregătește civilizația poporului biruitor, care atunci se face tributarul ideilor științifice ale biruitului. Așa, Grecia ocârmuia Roma prin învățații și artiștii săi, în vreme ce Roma domnea în Grecia prin proconsulii săi. Așa, barbarii, adunați ca să dărâme Imperiul Roman, primiră învățăturile religiei creștine.

Insă, această emancipație intelectuală, din orice izvor să vie, fie dată dela biruitor la biruit, fie învățată prin biruit biruitorului, nu fu de ajuns multă vreme nevoilor popoarelor: ele voesc să-i mai adauge și emancipația politică. De aici noi lupte, în care curând sau târziu biruința vine în sprijinul dreptății; și prin izbânda drepturilor lor, popoarele vin de desăvârșesc civilizația, împreunând ambele ei elemente.

Ar trebui să petrecem istoria tuturor națiilor una după alta, spre a dovedi că lucrurile așa s'au întâmplat. Dar credem că am zis destul, spre a face pe cetitori să înțeleagă sistemul nostru.

Civilizația este dar adunarea împreună a izbânzilor științifice și a izbânzilor politice.

Din aceasta, cea dintâi consecință ce urmează este, că oricare ar fi propășirile omului în arte, în științe, în industrie, dacă el nu-și izbândește drepturile sale, ca cetățean, civilizația nu este deplină; a doua consecință este că cu cât se mărește numărul cetățenilor chemați la împărțeala comună a drepturilor sociale, cu atât se lărgește cercul civilizației. Se poate deci încredința, cu toată siguranța, că ideia civilizatoare care predomină pe toate celelalte,

este ideia care cheamă pe toţi oamenii să vie să ia loc la marea obşte socială, cu alte cuvinte ideia că toţi trebue să fie deopotrivă.

Nu ne va fi dar greu de a respinge acea zicere banală, că statele pier prin exces, adică prisos de civilizaţie. Pentru aceia care nu văd în civilizaţie decât luxul şi viciile luxului, acest paradox poate să aibă ceva logică, numai că greşesc nevoind a cunoaşte principiul civilizaţiei şi prin aceasta se înşeală şi asupra urmărilor ei. Precum am înţeles-o şi am arătat-o, civilizaţia se reazimă pe dreptate; nicidată însă statul n'a pierit prin prisos de dreptate. Pururea, dimpotrivă, căderea imperiilor a fost precedată de o mare strâmbătate, care de mai înainte desvinovăţea pe Pronie şi făcea neapărată o cumplită pedeapsă.

TAINELE INIMII

Publicat în Gazeta de Moldavia *în 1850, nesemnat, N. Iorga l-a atribuit în 1915 lui Kogălniceanu. Ulterior s'a găsit printre manuscrisele lui Kogălnicaenu, dela Academie, o copie cu corecturi pentru tipar.*

Este o descriere a societăţii moldovene a timpului, în special a boierimii care trăia în lenevie şi palavrageală, văzută prin prisma cofetăriei piemontezului Felix Barla. Romanul are descrieri realiste şi-i serveşte lui Kogălniceanu pentru a populariza anumite idei democratice care-i erau scumpe.

In fragmentele pe care le dăm se poate vedea puterea de descriere realistă a lui Kogălniceanu; în primul fragment, felul în care înţelegea el să scrie o literatură în curent cu problemele sociale ale vremii, în al doilea fragment şi în sfârşit un pătrunzător portret satiric al boieroaicei uşuratice a timpului, în cel de al treilea.

Domnul Felix Barla este piemontez, supus prin urmare al spadei Italiei; are meritul să fie cel mai vechi cofetar din Iaşi, decanul inghetatelor şi părintele lisei. El a avut prilejul să îndulcească balurile şi mesele celor de

pe urmă domni fanarioţi; el a întrodus în Moldova biscuiţii, lisele, pastilele, dragelele, pralinele, marţipanele, caramelele, oranjadele, limonadele şi îngheţatele, pentrucă înante de el părinţii noştri nu cunoşteau decât curmale, năut, smochine, coarne de mare, alune. Singurele zaharicale erau pe atunci ceva cofeturi boite pe migdale şi sâmburi de zarzăre, ce se vindeau la Panaiti Butcariu, depe podul vechiu. In loc de îngheţate, oranjade, limonade, se întrebuinţau sorbetele turceşti şi braga moldovenească; în loc de lisă, gogoaşele; în loc de marţipan, simiţii, în loc de torte, plăcintele cu carne sau cu brânză şi în loc de pâine de Spania, covrigii... trei la para. Domnul Felix a întrodus, în sfârşit, în Moldova toată literatura zahărului. Judecaţi dar din ce barbarie ne-a scos d. Felix Barla, el care a dat cofeturi maicilor noastre, femeilor noastre şi acum dă şi copiilor noştri. Cu toate acestea, ieşenii îi sunt prea puţin recunoscători. El le-a îndulcit viaţa şi ei se silesc a i-o amărî în tot felul. Cine în adevăr nu figurează în catalogul domnului Felix şi cine îi plăteşte la vreme? Chiar eu, care mă ocup cu biografia sa, vă mărturisesc, că îi sunt dator, şi că eu nu ştiu când îi voi putea plăti. In zadar bietul om se mânie, se roşeşte, numeşte pe datornici gogomani; născuţii de la Gogomăneşti fac urechea surdă, mănâncă la cofeturi şi îngheţată pe datorie şi plătesc când n'au alta ce face. Dar aceasta nu este nimica pe lângă pacostea ce poliţia a făcut domnului Felix în anul 1844, în urma grozavului foc ce a prefăcut în cenuşă a patra parte din Iaşi. După catastrofă, venindu-i în gând municipa-

lităţii să fie prudentă, ea s'a hotărît a doborî toate acoperămintele de şindrilă. Domnul Felix a căzut jertfă acestei măsuri. Cofetăria şi magazinul de mode s'au trezit într'o zi fără acoperământ şi expuse unei grozave ploi, ce se vede că se unise cu poliţia, spre a-i face disperarea mai mare. Atunci să fi văzut acadelele, cordelele, cofeturile şi boneturile, budincele şi blondele sale în ce stare ajunseră; făceau un vinograd babilonic, ce nu se putea vinde nici ca obiect de mâncare, nici ca obiect de modă. De atunci domnul Felix s'a hotărît a-şi face casă cu două rânduri, cu acoperământ de fer şi cu magazii cu bolte. Prin aceasta, cofeturile şi modele d-sale au câştigat siguranţa că nu vor mai face cunoştinţă cu ploaia, şi uliţa mare a dobândit o frumoasă casă mai mult. Acesta este domnul Felix, roşu la faţă, cu părul cărunt, scurt, şi bun ca toţi oamenii din lume, cu tot tonul său răstit şi cu tot catalogul său de datornici.

Locul şi proprietarul cofetăriei fiind descrişi, daţi-mi voie a începe acum şi istoria.

Niciodată n'am fost contrar ideilor şi civilizaţiei străine. Dimpotrivă, crescut şi trăit o mare parte a tineretelor mele în acele ţări care stau în capul Europei, am fost şi sunt de idee, că în secolul XIX, nu este iertat nici unei naţii de a se închide înaintea înrâuririlor timpului, de a se mărgini la ce are, fără a se împrumuta şi dela străini. Aceasta astăzi nu este iertat nici Chinezilor. Propăşirea este mai pu-

ternică decât prejudecățile popoarelor; și nu este zid destul de înalt și de tare, care să o poată opri în drumul său. Românii, prin poziția lor geografică, politică, morală și etnografică, sunt datori mai mult decât oricare altă nație de a nu rămâne străini la tot ce face gloria și puterea secolului. Mici și slabi, ei nu se pot face mari și tari decât prin civilizație, adică prin îmbunătățirea intelectuală și materială a țării lor. Din nenorocire însă, noi n'am vrut a înțelege în dreptul simț puterea acestui cuvânt; și cum mă tem, luând un drum strâmb, avem să ajungem la cale rătăcită. Civilizația nu isgonește nicidecum ideile și năravurile naționale, ci numai le îmbunătățește spre binele nației în particular și al omenirii în general. Noi însă, în pretenția de a ne civiliza, am lepădat tot ce era bun pământesc, și n'am păstrat decât abuzurile vechi, înmulțindu-le cu abuzurile noi ale unei rău înțelese și mincinoase civilizații. Așa, predicând ura a tot ce este pământesc, am împrumutat dela străini numai superficialități, haina din afară, litera iar nu spiritul, sau, spre a vorbi după stilul vechiu, slova, iar nu duhul. Prin aceasta am rupt cu trecutul nostru și n'avem nimic pregătit pentru viitor, decât corupția năravurilor. O nație însă, nu poate decât prin o amenințare de mare și cumplită pedeapsă a-și renega trecutul; căci adevărata civilizație este aceea pe care o tragem din sânul nostru, reformând și îmbunătățind institutiile trecutului cu ideile și propășirile timpului de față. Aceasta o simt și o practică chiar națiile care se află în capul luminilor. Franța, Anglia, Germania, simt neapărată nevoie de a lega lanțul timpurilor și de a urmări în trecut propășirea năravurilor publice, originea instituțiilor lor, leagănul libertății lor; deaceea le vedem cheltuind milioane spre a face cercetări asupra începuturilor istoriei, legislației, vieții publice și locale a acelor populații, care le-au dat născare și le-au pregătit era de fericire, de bună stare și de libertate de care strănepoții lor se bucură astăzi.

Când Ecaterina II, urmașă vrednică a Marelui Petru, voi în Rusia a lărgi și mai mult calea civilizației, deschisă de gloriosul său predecesor, ea nu gândi nici într'un chip de a isgoni obiceiurile și credințele țării; dimpotrivă, simțământul național fu cel dintâi mobil al planurilor sale! Literatura, poezia, istoria națională fură reînviate; și spre încurajarea lor, lăzile vistieriei împărătești erau pururea deschise; numai culegerea și publicarea cronicilor naționale costară peste un milion de ruble.

Noi de acestea n'am făcut și nu facem nimic. Când, după isgonirea domniilor străine, am fost chemați să ne dăm noi instituții, ne-am purtat cașicând ne-ar fi fost rușine de tot ce era al nostru; am aruncat tot ce era esențial pământesc; ne-am lepădat de trecut ca Petru de Hristos; ne-am lepădat de toate acele instituții vechi, care făcuseră puterea strămoșilor noștri, ca de o haină puturoasă, când trebuia numai să isgonim abuzurile ce se vărsaseră în legile și viața noastră, prin lungi ani de tiranie și de războaie, păstrându-le însă spiritul și potrivindu-l cu timpul de față.

Noi am socotit că, lepădând tot și împrumutând tot, am face mai bine și am merge mai

departe. Ce am isprăvit? Am adus în țara noastră plante străine, nepotrivite cu clima și pământul nostru, și care nu ne vor da niciodată roduri coapte, în loc de a ne mărgini a curăți și a vultui plantele înrădăcinate de sute de ani în țara noastră. Așa am schimbat abuzurile pământești cu abuzurile străine: dintr'o țară particulară, ne-am făcut țară feudală.

Am luat luxul, corupția și formele exterioare ale Europei, dar nu și ideile de dreptate și deopotrivă îndrituire, bună starea materială și descoperirile geniului, care astăzi fac fală secolului. Ce am isprăvit, că avem cum am zis, litera iar nu spiritul? Ne pretindem nație civilizată și avem robi; civilizația noastră se mărginește în lux, în mărfurile europene, care ne exportează toată bogăția, în caretele și juvaerele femeilor noastre și în cunoștința superficială a uneia sau două limbi străine, care ne dau înlesnire de a înțelege romanele doamnei Sand și vodevilurile domnului Scribe. Propășirea noastră intelectuală se mărginește în șaseprezece școli publice! Iar bună starea materială este închisă între pereții poleiți ai câtorva palate boierești. Burghezie, adică stare de mijloc, puterea cea mai de căpetenie a unui stat nu avem, căci prea o dispreţuim pentru ca cineva să voiască a rămâne în ea, și să nu se silească la cel dintâi prilej și cu orice preț de a se preface în boier. Țăranul trăitor în vizuini, căci numai case nu le putem zice, îmbrăcat în zdrențe și îngenunchiat, este tot așa ca și atunci când era silit de a fugi înaintea Hunilor și Tătarilor. Orașele noastre sunt numai niște sate mari. N'avem drumuri, n'avem canale;

produsele noastre putrezesc pe loc; comorile noastre minerale zac necunoscute în vinele pământului. In mijlocul celor mai mari bogății, cu pământul cel mai roditor, cu apele cele mai vii, cu pădurile cele mai frumoase, suntem săraci; și pentru ca să ne putem îndestula nevoile civilizației ce ne-am dat, adică straiele europene, trăsurile lui Brandmaier, mobilele de lux ale Parisului, poftele aprinse ce am dobândit in țări străine, ne sărăcim prezentul și ne ruinăm viitorul. Cât de departe însă am merge, câtă fericire ne-am pregăti, când în loc de a ne cheltui în deșert activitatea și capitalurile noastre, le-am întrebuința în sporirea bunei stări materiale a țării noastre, singura care ne poate duce la bună starea intelectuală, adică la adevărata civilizație. Politica noastră nu trebuie să fie în chestiile din afară; adevărata noastră politică este cu totul în reformele din lăuntru; să răspândim luminile și bună starea materială în clasele de jos, care astăzi zac în neștiință și în sărăcie. Să îmbunătățim agricultura și creșterea vitelor, țâțele satului, cum a zis un mare ministru al Franței, să deschidem noi comunicații și noi căi de export produselor noastre, pentrucă, cum a zis odinioară în fosta Academie un bun prieten al nostru și profesor de economie, importanța noastră politică nu poate spori decât prin numărul chilelor de grâu ce vom exporta. Să ne unim mai ales toți într'un singur și mare țel, fără deosebire de stări, de tarafuri, de partide, țelul de a scoate țara noastră din haosul, din ignoranța și demoralizarea de astăzi;

atunci vom avea adevărata politică, atunci vom fi adevăraţi bărbaţi de stat!

Soarta m'a menit de a călători a treia parte din viaţa mea. Nu este ţară din Europa, în care să nu fi călcat piciorul meu, nu este stare a societăţii pe care să nu o fi observat de aproape. Dela Insulele Scandinave, până la patria lui Temistocles şi a lui Solon, dela vechiul Bizanţ reşedinţa măreaţă a Sultanilor, până la Coloanele lui Ercule, am umblat toate ţările, am trăit cu luxul celor mari şi cu lipsa celor mici. Prin un şir de deosebite împrejurări mi-a fost iertat, mie celui fără titluri, fără avere, fără vreo însemnătate, de a străbate acolo unde mulţi puternici ai ţării mele au găsit uşile închise.

Ei bine, cu cât am călătorit, cu cât am observat naţiunile străine, cu atât mai mult m'am încredinţat, că popoarele nu pot ajunge la adevărata civilizaţie decât prin cultivarea şi desvoltarea facultăţilor naţionale şi sporirea bunei stări materiale; că toate acele instituţii, menite spre a da claselor de jos un trai mai bun, un confort mai mare, spre a le înlesni îndestularea trebuinţelor, sunt totodată însuşite de a isgoni şi ignoranţa şi de a îmbunătăţi şi soarta morală a oamenilor, şi prin urmare a le prepăti o adevărată civilizaţie. Pururea dar, am avut râvnă de a studia de aproape toate acele instituţii formate de Europa, spre a da claselor de jos folosurile, de care până acum se foloseau numai clasele înstărite.

Spre a putea isgoni ignoranţa şi corupţia care îi este urmarea, spre a împuţina crimele şi spre a aşeza moralitatea, am cercetat dar cu

MIHALLACHE KOGĂLNICEANU
Portret în „Dacia Literară", ed.II 1859

deamănuntul pe deoparte aşezămintele menite de a răspândi învăţătura, de a stârpi viţiile şi a înălţa inima, adică şcolile, clasele, penitenciarele, institutele pentru tinerii osândiţi, pentru cerşetori, pentru orbi, surzi şi muţi, casele de nebuni, adăposturile pentru orfani şi bătrâni, spitalele pentru deosebitele pătimiri, şi pe de alta aşezămintele menite de a răspândi bună starea, precum drumurile de fier şi canalele ce favorizează comunicarea lucrurilor şi a ideilor, companiile de asigurări şi de împrumut, băncile care înlesnesc comerţul, casele de economie care apără bătrâneţele de chinurile sărăciei, şi, în sfârşit, spiritul şi tainele asociaţiei, singura dumnezeire care astăzi face minuni, pentrucă poate tot, pentrucă, adunând particele pierdute în gloatele indivizilor, formează din ele o putere concentrată la care nimeni nu este în stare de a se împotrivi. Când cercetam toate aceste instituţii, agenţi puternici şi neapăraţi ai civilizaţiei, şi când cu jale descopeream că ţara mea nu are niciuna din ele, atunci vedeam ce deosebire este între Europa şi între noi şi ce drum mare mai avem a face spre a o ajunge măcar de departe.

Cititorii mei binevoiască a-mi ierta acest „speach", cum zic Englezii, adică pe româneşte acest mic cuvânt, ieşit din şirul romanului. Cursurile însă de morală nu plac astăzi; deaceea moraliştii în secolul nostru sunt siliţi ca spiţerii a polei hapurile ce voiesc a da bolnavilor. Spre a mă tălmăci mai bine, şi ca să intru în gustul cititorilor mei, voi lua de pildă un scriitor străin. Când vestitul Eugène Sue a voit a interesa clasele bogate în favoarea

clasel or muncitoare, el n'a făcut o carte de morală, ci s'a slujit de un roman; el a scris Tainele Parisului. Aşa şi mie fie-mi iertat între descrierea cofetăriei lui Felix şi o declaraţie de amor, a vă zice două cuvinte în contra maniei ce avem de a ne întipări numai modelele rele şi abuzurile străine şi de a mijloci totodată şi pentru o nenorocită stare, cea mai neapărată pentru puterea şi înflorirea unei ţări, starea căreia într'un mare moment i s'a fost făcut o solemnă făgăduinţă: îmbunătăţirea.

★

„Tovarăşa care-i sta aproape, Laura, vară-sa şi tânăra văduvă, cum sunt la noi, adică despărţită de bărbat, făcea un contrast desăvârşit. Tot de o talie ca şi Elena, dar bălaie, cu trăsăturile lungăreţe, cu obraji albi, grabnici de a roşi, însă nu de ruşine, figura sa nu era în stare de a răbda analiza unui cunoscător; ochii săi, care făgăduiau toate voluptăţile amorului material, aveau însă ceva crud în căutarea lor; iar buzele subţiri, semn de un caracter calculator şi nu prea uşor; ea avea în totul un nu ştiu ce diavolesc, la care dacă cineva nu se păzea bine, era cu neputinţă de a se împotrivi. Căutătura sa ades avea puterea magnetică a şarpelui atrăgând pe nevinovata păsăruică. Viaţa sa era o singură şi întreagă cochetărie. Se pretindea virtuoasă şi purta trei, patru intrigi deodată, unuia dându-i vârful degetului de atins, altuia numai o ochire făgăduitoare de tot şi neîmplinind nimic, unui al treilea buzele de sărutat, la altul piciorul

şi la un al cincilea genunchiul. Se pretindea virtuoasă, şi unul avea voie de a o strânge de mâini, sau de a o călca pe picior, când ea nu se însărcina mai întâi cu aceste practice, şi altul de a o apuca de talie. Ştia tot: când platonică, când cu aerul nevinovat al unei virgine de cincisprezece ani, când cu pozele unei lorete (femeie uşuratică Nr.) din Paris, ea era din acel număr blestemat de femei care în amorul cuiva văd numai un mijloc de a petrece vremea şi de a produce jertfe nenorocite, din acele femei, tip rar ce nu se găseşte decât la noi şi care nu s'a tratat încă de niciun romancier al Europei, adică femeia măritată care caută o a doua nuntă, care, cu bărbat, voeşte a-l schimba cu alt bărbat cu un mai mare rang, mai strălucită poziţie, mai întinsă bogăţie, şi cu nepăsarea unui ateu leapădă soţ şi copii şi, într'un adulter necontenit, schimbă la bărbaţi ca stăpânii cei răi la slugi, şi se primeneşte cu cununiile ca elegantele cu pălăriile. Pe lângă acestea mai avea şi grozava răutate de a-şi alege cu preferinţă jertfele între însuraţi; a momi pe un bărbat, a fura unei femei inima soţului său, a se făli cu isbânda acestuia, a introduce în perechile cele mai fericite şi mai potrivite ura, lacrimile şi grozava despărţenie, acesta era ţelul cochetăriilor sale; şi în aceste exerciţii, ea era atât de înaintată, încât, deşi de douăzeci şi doi de ani de abia, ea stricase mai multe case din cele mai bine nimerite. Femeile nu o vedeau decât cu groază, iar bărbaţii urmau a se arde la flacăra ochilor săi, ca fluturii de noapte la para lumânării. Avuse un bărbat care

îi dase tot: rang, bogăţie, mulţumirea tuturor dorinţelor şi chiar a capriciilor sale, şi ea spre răsplătire, după cinci ani de o necredincioasă căsătorie, îl lăsă într'o dimineaţă fără a-i zice măcar adio. Acum alerga în toate balurile, în toate concertele şi plimbările, clocind un al doilea măritiş, şi până atunci făcând o goană de aripi între curtezani, nelăsând nimic în pace, de la adolescentul de şasesprezece ani şi până la adoratul octogenar. Când veselă până la nebunie, când melancolică până la disperare, când impopoţonată ca o madonă catolică, când înnegrită şi jelindă ca văduva lui Mausol[1], ea era în toată puterea cuvântului un demon cu faţa de înger, adevărat cameleon, luând toate formele, jucând toate rolurile, sunând toate gamele sentimentului, imitând toate virtuţile şi cunoscând toate viţiile, fiind blestemată şi menită de a aduce nenorociri, lacrimi şi jertfe, pretutindeni unde i se întindea ochirea, unde îi călca piciorul.

[1]) E vorba de Artemiza, regină din antichitate care a ridicat soţului ei Mausol, un monument nemaivăzut. De aci cuvântul mausoleu.

DISCURS LA ALEGEREA LUI CUZA

Convenţia dela Paris, dela 19 August 1858, nu îngăduise decât o unire parţială a Principatelor: ele aveau o Curte de Casaţie şi o Comisiune centrală comune, dar aveau, fiecare, guvern şi adunare legislativă, separate.

La 5 Ianuarie 1859. deputaţii moldoveni aleg ca domn pe Alexandru Ioan Cuza iar la 24 Ianuarie, deputaţii munteni îl aleg tot pe el.

Increzător în ideile democratice ale noului domnitor, Kogălniceanu a rostit discursul vibrant de mai jos în care răsbate grija lui permanentă pentru cei „două milioane de oameni".

Măria Ta!

După o sută cincizecişipatru de ani[1]), de umilire şi degradare naţională, Moldova a intrat în vecsiul său drept consfinţit prin capitulaţiile sale, dreptul de a-şi alege pe capul său, pe Domnul.

Prin înălţarea ta pe tronul lui Ştefan cel Mare, s'a reînălţat însăşi naţionalitatea română. Alegându-te de capul său, neamul nostru a voit să împlinească o veche datorie către fa-

[1]) Aluzie la epoca Fanarioţilor, care a început însă la 1711.

milia ta [2]), a voit să răsplătească sângele strămoșilor tăi, vărsat pentru libertățile publice.

Alegându-te pe tine Domn în țara noastră, noi am voit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește: *la legi nouă, om nou.*

O, Doamne! mare și frumoasă-ți este misiunea! Constituția din August [3]) ne însemnează o epocă nouă; și Măria Ta ești chemat să o deschizi. Fii dar omul epocii; fă ca legea să înlocuiască arbitrariul; fă ca legea să fie tare; iar tu, Măria Ta, ca Domn, fii bun și blând, *fii bun, mai ales pentru aceia, pentru cari mai toți Domnii trecuți au fost nepăsători sau răi.*

Nu uita că, dacă 50 de deputați te-au ales Domn, însă ai să domnești peste două milionae de oameni.

Fă, dar, ca domnia ta să fie cu totul de pace și de dreptate; împacă patimile și urile dintre noi și reintrodu în mijlocul nostru strămoșeasca frăție.

Fii simplu, Măria Ta, fii bun, fii Domn cetățean; urechea ta să fie pururea deschisă la adevăr și închisă la minciună și lingușire.

„Porți un frumos și scump nume: numele lui Alexandru cel Bun. Să trăiești dar mulți ani!

Ca și dânsul, fă, o, Doamne, ca, prin dreptatea Europei, prin desvoltarea instituțiunilor noastre, prin simțămintele tale patriotice, să

2) Aluzie la Ioan Cuza, ucis din porunca Domnului Const. Moruzi la 1778.

3) Constituția dată de Convenția din Paris.

mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale nației noastre, când Alexandru cel Bun zicea ambasadorilor împăratului din Bizanț că:

România nu are alt ocrotitor decât pe Dumnezeu și sabia sa!

Să trăiești Măria Ta!

IMBUNATAŢIREA SOARTEI ŢĂRANILOR

Este cea mai importantă operă a lui Kogălniceanu. Discursul a fost rostit la 25 Mai 1862 în primul parlament al României, alcătuit din cele două adunări reunite la 24 Ianuarie 1862.

Boierii conservatori, pentru a scăpa de obligaţiunea impusă de Convenţia dela Paris din 1858. de a „îmbunătăţi soarta ţăranilor", alcătuiseră un proiect de lege care, sub masca eliberării ţăranilor, ţintea să-i despoaie pe aceştia de orice proprietate.

Kogălniceanu demască această prefăcătorie şi denunţă proiectul ca fiind „o armă de război" o „maşină de atac" *în mâna partidelor interesate, conservator şi liberal, împotriva ţărănimii iobage.*

Discursul este pe cât de solid argumentat ştiinţific, pe atât de fierbinte turnat într'o formă literară excepţională.

INTRODUCERE. GREUTATEA PROBLEMEI

Domnilor,

Dacă în ţară este o chestiune mare şi grea, negreşit că este chestiunea ce astăzi ni se înfăţişează spre deslegare: vreau să vorbesc de îmbunătăţirea soartei ţăranilor, de îmbunătăţirea prin urmare a însăşi temeliei naţionalităţii noastre.

In adevăr, domnilor, nici o chestiune în hotărîrea ei nu reclamă mai mult patriotism, înţelepciune, dreptate şi abnegaţie totodată, decât marea reformă ce suntem chemaţi de a face, reformă care a fost grea şi în ţările cele mai puternice şi mai luminate ale Europei, reformă care astăzi preface condiţiunile naţionale şi sociale din marele imperiu al Rusiei, reformă care şi în Principate se urmăreşte fără succes de mai mult de un secol, reformă grea şi spinoasă, a cărei soluţie părinţii ne-au lăsat-o ca o fatală moştenire. Da, domnilor, fatală moştenire! Căci, când suntem chemaţi a deslega această chestiune, a săvârşi această mare prefacere în ideile noastre, în trebuinţele noastre, în viaţa socială şi economică a proprietarilor de moşii şi a trei milioane de ţărani? In mijlocul transformării noastre naţionale şi politice, în mijlocul luptelor de partid, în timpul când tot ce este vechi este căzut, când tot ce este nou nu are încă rădăcină, când Convenţiunea, marea noastră revoluţiune, — da, domnilor, Convenţiunea este o mare, o întreagă revoluţiune în ţara noastră, când, zic; această Convenţiune este abia la întâia perioadă a punerii sale în lucrare, iată epoca când suntem chemaţi a hotărî şi chestiunea socială!

Nu mă îndoiesc, domnilor, de patriotismul nimănui; cred, domnilor, că toţi câţi suntem aci. din orice partid am fi, sub orice steag am fi adunaţi, toţi voim îmbunătăţirea soartei fraţilor noştri, ridicarea ţăranilor din starea

înjosită în care se află ; toţi voim a da acestei chestiuni soluţiunea cea mai bună ; căci toţi, cel puţin aşa cred eu, văd în această soluţiune însăşi consolidarea naţionalităţii române. Insă, domnilor, pe lângă patriotism, avem oare şi studiile pregătitoare, toate luminile trebuitoare, toată înţelepciunea cerută, şi mai ales acea ochire dreaptă, acea linişte de suflet, acel sânge rece, acel simţ nepărtinitor, condiţiuni neapărate ale legislatorilor, condiţiuni fără de care legile ieşite din mâinile noastre, niciodată nu vor mai fi expresiunea echităţii şi-a nepărtinirii, niciodată nu vor putea îndestula legiuitele interese ale ţării, niciodată nu vor putea aduce în mijlocul nostru liniştea, pacea şi fericirea generală.

Cât pentru mine, domnilor, cu durere o spun, eu nu o cred !

Suntem în mijlocul luptei, lupta între trecut şi între viitor, lupta între societatea veche şi între societatea modernă; această stare de lucruri a făcut din toate chestiunile o armă de război. Cum dar şi chestiunea rurală, de care sunt legate atâtea mari interese, să nu fi devenit şi ea, în mâinile partidelor, o grozavă maşină de atac sau apărare ! Aşa dar, nu când totul se agită, când nimic nu este stabil, când lupta este elementul până şi al legislatorilor, nu în mijlocul unei aşa mari fierberi, chestiunea rurală ar putea dobândi o soluţiune de dreptate, de pace, de înfrăţire, şi prin urmare de consolidare a naţionalităţii noastre.

Suntem mai presus de tot oameni ; este dar cu neputinţă ca şi noi să nu ne resimţim de impresiunile, de agitaţiunile şi de patimile

din afară : mă tem, că în momentul de faţă nu am fi la înălţimea misiunii noastre.

Dacă această temere a mea este greşită, eu de mai nainte fac scuzele mele şi aş fi prea norocit ca rezultatul să mă dovedească greşit.

Ce bucurie ar fi pentru mine, ce fericire ar fi pentru ţară, ce frumoasă recomandaţie ar fi pentru clasele inteligente şi bogate ale României înaintea Europei, când am dovedi că suntem în stare de a lua în mâinile noastre nobila iniţiativă a acestei mari reforme sociale, şi că, capul şi inima ne sunt atât de sus, încât să fim capabili de a lăsa deoparte interesele individuale şi a nu avea dinaintea ochilor noştri decât marele interes al României !

In asemenea caz soluţiunea ar fi şi isprăvită.

SITUAŢIA CREATĂ DE COMISIA CENTRALĂ

A fost un corp politic, domnilor, care dacă s'ar fi pus cu tot dinadinsul, cu toată maturitatea, poate ar fi isbutit să pună Adunarea, să pună chiar ţara în poziţie de a hotărî chestiunea rurală în cunoştinţă de cauză pregătită şi luminată. Acest corp era Comisiunea Centrală. Departe de mine, domnilor, ideia sau cutezarea de a arunca asupra onorabililor membri ce au compus acest înalt corp, cea mai mică umbră de învinovăţire, sau măcar de îndoială despre patriotismul, râvna, ori capacitatea lor ! Insă, să-mi fie iertat de a o zice, că Comisiunea Centrală, compusă din reprezentanţi a două puteri adesea în luptă, n'a ştiut îndestul de a uita această deosebire a originii

sale, că dar ea a urmat curentului a două opiniuni; că aceasta a făcut că şi chestiunea rurală s'a tratat de dânsa ca o chestiune de partid, când ea nu trebuia a se trata decât ca o chestiune de utilitate publică!

Aşadar şi în sânul Comisiunii Centrale s'au înfiinţat două tabere *apărătorii proprietarilor şi apărătorii ţăranilor,* când după opinia mea, Comisiunea Centrală, în această chestiune mai ales, nu trebuia să înfăţişeze decât pe *apărătorii naţiunii.* Şi când o zic aceasta, sunt departe de a arunca vreun blam; mă mărginesc numai de a constata un fapt, şi, dacă mi-ar fi iertat de a arunca blam, acesta l-aş adresa partidului din care eu am onoarea de a face parte.

Un partid, partidul conservator, în sânul Comisiunii Centrale şi-a formulat ideile sale în chestiunea rurală; acest partid s'a înfăţişat cu un anume proiect! Bun-rău, dar era un proiect! Celalt partid s'a mărginit numai de a critica şi de a combate lucrarea pusă pe birou, fără a veni şi din parte-i cu vreun alt proiect, bine aşternut şi bine lămurit. Şi aşa, când în sânul Comisiunii Centrale a venit ora votului, unii din onorabilii membri au fost nevoiţi a admite, cu toate lipsurile sale, proiectul d-lor Arsache, Docan şi Brăiloiu, pentrucă acesta le înfăţişa încai un ce pozitiv, când cu durere o spun, *apărătorii ţăranilor* n'au înfăţişat decât discursuri, discursuri foarte bine simţite, foarte întemeiate, dar cari netraducându-se în niciun proiect precis, nu înfăţişau nimic practic în privinţa rezolvării chestiunii. Şi aşa, chiar ţara a rămas în nedumerire asupra opiniunilor minorităţii; aşa şi Adunarea s'a pus în neputinţă de a se rosti în două socotinţe traduse prin două proiecte.

Această atitudine negativă a liberalilor în sânul Comisiunii Centrale n'a avut dar alt rezultat, decât că a contribuit şi mai mult la răspândirea a felurite bănueli asupra opiniunilor şi a planurilor partidului, ce nu s'a unit cu proiectul majorităţii!

Ce bine ar fi rezultat însă şi pentru Adunare şi pentru ţară, dacă astăzi, chemaţi de a ne rosti asupra unei chestiuni atât de grele, am fi avut dinaintea noastră două proiecte menite a deslega nodul! Ce îngrijiri mai puţine pentru proprietari, ce mângâiere pentru ţărani, ce desminţire mai învederată a vorbelor deşarte, a cuvintelor seci, a învinovăţirilor de comunişti, de socialişti, de mâncători de moşii, şi câte alte imputări ce se aruncă asupra tuturor acelora, care a nenorocirea de a nu îngenunchia înaintea proiectului de lege rurală elaborat de majoritatea Comisiunii Centrale!

Ce linişte pentru ţară şi ce inlesnire în sfârşit s'ar fi făcut Adunării de a putea în cunostinţă de cauză şi luminată despre proiectele şi al unui partid şi al celuilalt, de a putea, zic, rezolva chestiunea în deplina ei neatârnare şi cu toată maturitatea!

Însă aceasta, din nenorocire, nu este: Adunarea are dinaintea sa numai proiectul de lege rurală elaborat de majoritatea Comisiunii Centrale. Acest proiect este adoptat de secţiunile fostelor Adunări a Moldovei şi a Ţării-Romă-

nești, și raportorii acelor Adunări sunt și raportorii Adunării României, în această chestiune. Așadar, proiectul Comisiunii Centrale, sprijinit de adeziunea secțiunilor și de raporturile comisarilor, avem să-l studiem, avem să-l cercetăm, și apoi ori să-l adoptăm, ori să-l respingem.

Și acum, domnilor, după ce am îndrăsnit a nu încuviința purtarea amicilor mei politici din sânul Comisiunii Centrale, dați-mi voe să mă exprim cu toată moderațiunea, cu toată deferența, dar totodată și cu toată sinceritatea și asupra proiectului majorității Comisiunii Centrale ce stă astăzi în discuțiune. Și pentru ca să fac aceasta, dați-mi voie, domnilor, să mă întreb mai întâi dacă acest proiect este elaborat pe acele margini cari le-a cerut Convențiunea din 19 August 1858? Și chiar din început și fără sfială, o zic că nu!

In adevăr, ce zice Convențiunea în privința acestei chestiuni?

Textul francez al articolului 46 din actul european zice: „Il sera procédé sans retard à la révision de la loi qui regle les rapports des propriétaires du sol avec les cultivateurs, en vue d'améliorer l'état des paysans".

Traducerea românească a acestui articol, după edițiunea aprobată de comisiunea interimară din Moldova, zice: „Se va procede fără întârziere la revizia legii care regulează raporturile între proprietarii de pământ cu lucrătorii, spre a îmbunătăți starea țăranilor". Așa dar, ceeace rezultă și din textul francez, și din traducerea românească a Convențiunii este că Comisiunea Centrală avea chemarea de a proiecta revizuirea legii ce regulează astăzi relațiunile dintre proprietari și dintre locuitori. Spre a putea dar bine statornici care este această chemare, urmează mai întâi ca să ne lămurim ce înțelegem prin cuvântul *reviziune*. Aici stă chestiunea. Să luăm dar vreunul din cele mai bune dicționare franceze, de exemplu pe acel al lui Bescherelles și să-l deschidem la litera R și la cuvântul *Révision*. Iată ce vom găsi: „*Révision*, action par laquelle on *revoit*, on examine de *nouveau*; la révision des lois".

Să nu ne mulțumim cu atâta și să căutăm și la cuvântul *Revoir*, și iată ce vom găsi: „*Revoir*, voir de nouveau".

Voiesc acum să fim înțeleși și de onorabilii mei colegi cari nu știu carte... franțuzească

„*Reviziune*" după Bescherelles, însemnează fapta de a revedea, de a cerceta din nou.

„Revederea legilor"...

Revedere, însemnează a vedea încă odată, a vedea cum s'ar zice de două ori!

Așa dar, datoria ce Convențiunea din Paris ne impune este ca să vedem, ca să *vedem de două ori*, ca să cercetăm legea de astăzi, spre a veni la rezultatul dorit, la îmbunătățirea soartei țăranilor.

INCERCARI DE IMBUNATAȚIRE

Lucrarea de a revedea legile spre a ajunge la îmbunătățirea soartei țăranilor nu este ceva nou în țara noastră.

Inaintea Convențiunii din Paris, am mai avut o altă Convențiune: *Convențiunea dela Balta-Liman*.

Această urîtă Convențiune încheiată la 1849 zicea că: *„în ambele Principate se va rândui câte o comisiune alcătuită de cei mai destoinici boieri și cunoscuți în dreptate".* Chemarea acestor Comisiuni era de a face reviziunea Regulamentului Organic, și în deosebi a părții privitoare la drepturile și îndatoririle dintre proprietarii de moșii și dintre locuitori. Să vedem acum pe boierii rânduiți, dintre care pe unii avem onoare de a-i avea pe băncile Adunării, de exemplu onorabilii domni Arsachi și Costin Catargiu, să vedem, zic, cum acești boieri și-au început și îndeplinit misiunea. Lucrările de atunci o dovedesc. In întâia ședință, dumnealor au încheiat protocolul [1]) pentru întrunirea lor; apoi s'au întrebat ce au să revadă? să vadă de două ori, să cerceteze?

Legea reglementară, și-au zis nobilii Comisari. S'au pus dar pe cititul legii reglementare. După aceasta au intrat în cercetarea articolelor din lege care, după părerea d-lor, se socoteau a fi împiedicătoare îmbunătățirii stării țăranilor.

După multe și prelungite discuțiuni, dovadă că boierii Comisari au luat în serios chemarea lor, d-lor au făcut raportul, propunând fiecare ce era de păstrat, ce era de schimbat, ce era de adăugat în legea reglementară. Aceste lucrări au fost supuse Domnilor Grigore Ghica și Barbu Știrbei, cari le-au supus la încuviințarea Curților Suzerană și Protectrice care în aceste triste timpuri, își puseseră în buzunar autonomia Principatelor-Române; și iată cum fără împreu-

1) Raport scris.

na-lucrare a Adunărilor generale, suspendate prin Convențiunea dela Balta-Liman, s'au născut așezămintele din 23 Aprilie 1851, menite a îmbunătăți soarta țăranilor români.

Spre eterna onoare a lui Grigore Ghica, a bunului Domn, așezământul rural din Moldova a fost un pas înainte în îmbunătățirea soartei țăranilor, și mai ales în recunoașterea drepturilor lor seculare. In Țara-Românească, așezământul din 1851, lucrat sub fricile revoluțiunii din 1848, a fost un pas înapoi. Drepturile țăranilor care ab antiquo [2]), care până și prin Regulamentul Organic din 1832, cu mici deosebiri, erau unele și aceleași și în Țara Românească și în Moldova, s'au declarat nule. Țăranii din Țara-Românească, din *locuitori* s'au prefăcut în *chiriași;* drept mângâiere momentană recunosc însă că li s'a împuținat câtimea muncii. Cu toată diversitatea teoriilor de *drept,* ce au prezezut la facerea așezămintelor rurale din Iași și din București, un fapt însă a rămas statornic; acest fapt este că și un așezământ și celalt au *respectat stăpânirea țăranilor pe legiuițele lor pogoane, sau fălci [3]), au respectat dreptul țăranilor de a locui și a se hrăni pe moșiile noastre!* Aceasta ne dovedește, că comisiunile din 1850, bine, rău, s'au menținut în marginea mandatului ce le era încredințat prin Convențiunea dela Balta-Liman, că ele au făcut *reviziunea,* iar nu *desființarea* legii reglementare.

Să vedem acum dacă și Comisiunea Centrală

2) Din vechime.
3) Veche măsură pentru suprafețe. O falce = 2880 stânjeni.

a fost tot așa de credincioasă întru a îndeplini misiunea ce i s'a dat prin frumoasa și liberala Convențiune dela Paris? Să vedem cum a făcut ea *reviziunea legii rurale?*

Făcut-a ea oare, ca boerii Conventiunii delà Balta-Liman?

In cea dintâi ședință avut-au legiuitorii dela Focșani, curiozitatea măcar de a vedea, de a citi *legile în vigoare,* pe care, după Convențiune, ei aveau datoria de a le revedea, de a le cerceta, și prin urmare de a le îmbunătăți? In neștiință, voit-au măcar să știe? Adresatu-s'au către Guvernele din Iași și din București, cu cerere de a li se arăta, de a li se comunica legile în vigoare, legile care astăzi regulează relațiunile dintre proprietari și dintre locuitori? Odată primite, pusu-s'au legiuitorii a le vedea, și a le revedea, adică *a le vedea de două ori,* a le cerceta articol după articol, și apoi, ca boierii comisari din 1850, a șterge unele articole, a preface pe altele, a adăoga altele, noui, și așa a veni la acea îmbunătățire făgăduită țăranilor de către Puterile Europei și pe care negreșit că nu Guvernul și Parlamentul pământesc le vor împiedeca sau nimici?

Comisiunea Centrală a urmat o procedură cu totul alta de aceea păzită de Comisiunile din 1850.

Proiectul de lege al Comisiunii Centrale este votat de opt membri, căci ceilalți opt membri ori au votat contra luării în considerațiune a lucrării comitetului, ori au fost absenți. Așa dar o legiuire, de o asemenea mare importanță, nu a fost votată decât de jumătate din corpul legislativ dela Focșani. Această majoritate, deși a votat, însă n'a văzut, n'a revăzut nici una din legile actuale. Ba ce este mai curios, Moldovenii n'au cunoscut nimic din legea Țării Românești, și Muntenii n'au cunoscut nimic din legile Moldovei; și cu toate acestea, și unii și alții au făcut o lege rurală, unică pentru ambele principate, lege rurală, care astăzi, domnilor, vi se înfățișează ca rezultatul acelei reviziuni cerute de Convențiune și țintitoare de a îmbunătăți soarta a trei milioane de Români.

Domniile-Voastre, domnilor, nu veți crede un asemenea fapt. D-voastră, țara, Europa, ați fi în tot dreptul de a-mi imputa că clevetesc lucrările Comisiunii Centrale, sprijinind că ea a făcut reviziunea legilor în vigoare, fără măcar a le citi, ba chiar fără măcar a le vedea, sau a le cunoaște! Din nenorocire, Domnilor, faptul este întocmai precum am onoare a vi-l spune; și înseși protocoalele Comisiunii Centrale vă vor dovedi tot adevărul, tot golul adevăr.

Convențiunea reclamă îmbunătățirea soartei țăranilor. Deducțiunea logică din aceste cuvinte este, că de vreme ce soarta lor se cuvine a fi îmbunătățită, ea, prin urmare, în timpul de față, nu este bună; căci, de ar fi de tot bună, n'ar mai trebui a fi îmbunătățită. Comisiunea Centrală, neputând tăgădui acest rău, Moldovenii au căutat a-l imputa legii din Țara Românească, și Muntenii s'au silit să-l arunce în sarcina legii din Moldova. Nimic, domnilor, nu este mai instructiv, mai caracteristic, dar totodată și mai trist decât discuțiunea ce s'a stârnit în sânul Comisiunii Centrale asupra între-

bării cine din Moldoveni sau din Munteni erau împilătorii țăranilor.

Dați-mi voie, domnilor, să vă citesc însuși dialogul urmat între onor. Comisari, scos din protocolul XL, ședința din 28 Iulie 1860.

Se trata despre dijmă ce, după așezământul din 1851, locuitorii din Țara Românească sunt încă datori a da proprietarului.

Domnul Nicu Catargiu, luând cuvântul zice: „Nu-mi era cunoscut, domnilor, că ceeace numiți D-voastră în Valahia *dijmă din acele legiuite*, se mai conservă, când la noi ea este abrogată încă din anul 1851. Acum cred că ar fi vremea să se facă această ușurare și locuitorilor din Valahia; și pentru a ajunge la scopul acesta, eu cred că voi avea concursul chiar al acelora din d-nii membri, cari au manifestat mai puțină simpatie pentru proiectul de față".

La aceasta vine de răspunde onor. domnul Brăiloiu, spre apărarea așezământului muntenesc și spre învinovățirea așezământului moldovenesc.

„D-voastră, întâmpină domnul Brăiloiu pe domnul Catargiu, ați exprimat o părere în care stăruiți; dacă legea Moldovei ar fi întocmai ca a Țării Românești, încât lucrul care îl dă săteanul în Țara Românească, *drept chiria* pământului, să se potrivească cu acela din Moldova, aș cere și eu să se desființeze și la noi dijma. In Moldova, deși lucrul este numai de 12 zile, însă în fapt este de *șaptezeci zile* și nu este nici o comparație între ambele legiuiri... Cuvântul de unificare nu-și poate avea locul în

cazul ce se discută, căci ar trebui sau să contopim într'o lege uniformă pe aceea a Moldovei cu a Țării Românești, sau să adoptăm una din ele, spre a o aplica la amândouă".

D. D. Docan și Catargiu protestează că n'au știut că există dijmă în Țara Românească.

La acestea d. Teodor Brătianu întâmpină și cu drept cuvânt; „Lucrul ce fac locuitorii Țării Românești, și cu toată dijma ce dau, este mult mai ușor pentru ei decât în Moldova, fără dijmă"

In ajutorul onor. d. Teodor Brătianu vine onor. d. Arsachi, autorul principal al așezământului muntenesc din 1851. Iată ce zice d-lui: „Când s'a făcut legiuirea la anul 1851, am avut onoarea a fi și eu membru al Comisiei ce a fost însărcinată cu această lucrare. Cu această ocaziune am făcut calculul matematic cu toate detaliile de pământul ce primesc și de munca ce fac cultivatorii atât în Țara Românească cât și în Moldova, unde se vede deslușit diferența ce există în favoarea celor dintâi...". Apoi adaogă d. Arsachi: „De voiți unificarea, domnilor, ea nu se face prin desființarea dijmei, care în Țara Românească se ia în natură, iar în Moldova intră în totalul muncii ce face cultivatorul. Dacă voiți unificarea, primiți și în Moldova legiuirea noastră din 1851, și vă încredințez că aceasta numai, va fi o mare îmbunătățire a soartei cultivatorului în Moldova"

Cum vedeți, domnilor, eu nu vă citez decât dialogul dintre membrii conservatori care au votat pentru adoptarea proiectului, căci *stângacii* sau *liberalii*, de permiteți această expresiune, acei ce au votat *contra*, nici nu au luat

parte la acest dialog însemnat în toată puterea cuvântului. In mijlocul discuţiunii, intervine şi raportorul comitetului însărcinat cu elaborarea proiectului de lege ce vă stă în mână.

Acesta era onor, d. Ion Docan. D-sa a apărat proiectul de lege cu multă căldură, totuşi însă nu s'a putut opri de a nu face câteva mărturisiri foarte naive, şi de cari îmi permit de a vă da chiar acum o probă.

Iată ce zice d. raportor:

„Mărturisesc că eu unul, neavând cunoştinţă de aşezămintele Valahiei, nici că am gândit cum că sătenii de acolo ar fi dând încă dijmă. Adesea am cerut a ni se da aşezământul Ţării Româneşti, privitor la relaţiunile dintre locuitori şi dintre proprietari, care însă făgăduindu-mi-se de azi pe mâine, până la sfârşit nu l-am căpătat şi cu acest chip numai, mi-a scăpat din vedere dijma, care nădăjduiese însă că comisiunea în unanimitate o va desfiinţa, ne mai fiind de veacul nostru, nici chiar în interesul proprietăţii".

Mai apoi adaogă tot onor. d. Ion Docan:

„Mai înainte, având cuvântul, începui prin a mărturisi că deşi am luat parte activă în toate lucrările comitetului, nu am avut însă cunoştinţă despre aşezământul Valahiei, pe care neavându-l sub ochi, a trebuit să mă raportez la cele ce mi se spuneau".

Onor. D. Brăiloiu, deşi fiind tot în aceeaş cunoştinţă în ceeace priveşte aşezământul din Moldova a vrut să arate că-l ştia pe de rost; zisele domniei sale însă dovedesc că pe atunci d-sa era întru deplină neştiinţă despre condiţiunile rurale ale Moldovei, arătând că cultivatorii de acolo ar fi îndatoraţi de a da lucrul în *zile*, când noi, cel puţin deputaţii acei de peste Milcov, ştim că sătenii noştri sunt chemaţi a lucra nu zile, ci anume prăjini de prăşilă, de seceră, de coasă.

Dialogul ce am avut onoare a vă cita, merită, domnilor, toată atenţiunea dumneavoastră; el ne arată grăbirea şi, permiteţi-mi de a zice şi uşurinţa ce a preşezut la facerea unui proiect de lege, de care atârnă soarta unui întreg popor. Ce poate fi mai instructiv decât de a vedea pe însuşi raportorul Comitetului, care vine şi, în faţa Comisiunii Centrale şi a ţării, mărturiseşte că din legile în vigoare, legea unuia dintre Principatele-Unite, a Ţării-Româneşti, n'a ştiut-o, n'a cunoscut-o, că necontenit a cerut-o, că nu i s'a dat, că dar a trebuit a se raporta la cele ce i se spuneau şi, cu toate acestea, d. raportor a susţinut că a urmat Convenţiunii, că a făcut revizuirea legilor în vigoare, a legilor pe care nu le-a avut sub ochi, şi despre care a trebuit să se raporteze la alţii, *la cele ce i se spuneau.*

Dacă raportorul Comitetului, până în momentul votului, a cunoscut atât de puţin legile ce era chemat a le revedea, cu greu am putea crede că şi ceilalţi onor. membri le-au cunoscut mai bine; şi aceasta prin bunul cuvânt că din propriile protocoale ale Comisiunii Centrale rezultă, că nici aşezămintele rurale ale Moldovei, nici acelea ale Ţării-Româneşti nu au fost la dispoziţiunea Comisiunii Centrale. Şi cu toate acestea opt comisari, neştiind unii nimic despre legile din Moldova şi alţii iar, nimic despre legile Valahiei, au făcut revizuirea acestor

legi, şi rezultatul acestei neauzite, nepilduite şi deşănţate reviziuni, ne este astăzi supus spre aprobare !

IN SECŢIUNILE FOSTELOR CAMERE DIN IAŞI ŞI BUCUREŞTI

Să vedem acum, dacă greşeala, dacă meteahna convenţională comisă de Comisiunea Centrală s'a îndreptat măcar de secţiunile fostelor Camere din Iaşi şi din Bucureşti.

Să vedem dacă secţiunile ce au fost însărcinate cu cercetarea proiectului Comisiunii Centrale au ştiut, au văzut, au cercetat aşezămintele actuale.

Secţiunea Adunării din Bucureşti şi raportorul ei nu menţionează odată măcar că ar fi avut dinainte-le legiuirile din Moldova. Şi aceasta se dovedeşte şi mai mult prin faptul că aşezământul din 1851 al Domnului Grigore Ghica, abia în trecutele luni s'a tipărit aici şi ni s'a comunicat, adică un an după lucrarea secţiunilor fostelor Adunări separate.

Tot aşa a fost şi cu secţiunea Adunării din Iaşi. In anul trecut când proiectul Comisiunii Centrale se cerceta în secţiune, onorabilul domn Cracte a cerut în şedinţa publică a Adunării de a se tipări şi împărţi deputaţilor, aşezământul Domnului Barbu Ştirbei din 1851, întemeindu-se pe cuvântul că acum Adunarea Moldovei ar face revizuirea unei legi înainte de a o cunoaşte ?

Adunarea a încuviinţat acea propunere şi Guvernul a aderat la ea. Insă s'a întâmplat ca cererea d-lui Cracte să rămână neîndeplinită.

Secţiunea a făcut reviziunea legii rurale din Valahia fără a o cunoaşte. Aceasta rezultă din chiar lucrarea raportorului, onorabilul domn Grigorie Costache Iepureanu.

Dar ce este mai curios, este că secţiunea din Iaşi, în raportul ei, n'a avut în vedere, n'a cercetat nici măcar legiuirile rurale din Moldova, în completul lor. Cel puţin, nici lucrările secţiunii, nici raportul nu ne spun nimic de *legea Muntelui* votată de Adunarea obştească din Moldova şi întărită de Domnul Mihail Sturdza în anul 1844, legiuire care încă de atunci a desfiinţat în mare parte *boierescul* la toate satele de munte, proclamând vatra satului de nesupusă la nicio plată, şi îndrituind pe locuitori ca în loc de boieresc să plătească proprietarilor de moşie o dare bănească anuală, *hotărîtă odată pentru totdeauna*, adică 98 lei cursul Moldovei. Asemenea, secţiunea nu zice nimic despre soarta locuitorilor aşezaţi pe moşiile răzăşeşti (moşnenii) nealese, soartă care este regulată în special prin anume paragraf din regulament şi din aşezământul anului 1851

Domnilor, nu mai puţin decât patru aşezăminte regulează astăzi relaţiunile dintre proprietarii de moşii şi dintre locuitorii lor. Iată-le :

1 Aşezământul din 1851, al Domnului Barbu Ştirbei, pentru Valahia.

2. Aşezământul din 1851, al Domnului Grigore Ghica, pentru moşiile de câmp din Moldova.

3. § 36 din acelaş aşezământ pentru locuitorii aşezaţi pe moşii răzăşeşti nealese.

4. Legiuirea Domnului Mihail Sturdza din

1844 pentru locuitorii de munte din Moldova.

Aceste patru așezăminte, nu în special, dar nici în întregul lor nu s'au cercetat nici de Comisiunea Centrală, nici de secțiunile fostelor adunări separate. Cercetarea lor n'a trecut nici prin secțiunile Adunării întrunite. Și cu toate acestea, iată-ne chemați, prin o trăsătură de condei, a șterge, a desființa patru legiuiri, fiecare rezultatul și urmarea a multor legiuiri de mai înainte, întemeiate pe o ispită de secoli, desființând drepturile și interesele cele mai mari, cele mai sfinte ale unei țări, căci privesc pe deoparte înseși locașul și hrana țărănimii românești, iar pe de alta și însăși viitorul proprietății funciare.

Ei bine, domnilor, având în vedere cele urmate în sânul Comisiunii Centrale și al secțiunilor Adunărilor separate pe care se pare că voim a le îmbunătăți, fără ca chestiunea după regulamentul nostru să se fi cercetat mai întâi prin toate secțiunile Adunării, îmi permit a vă face întrebarea: Aceasta este *reviziunea* legilor ce ne-a cerut Convențiunea de Paris, spre a ajunge la îmbunătățirea soartei țăranilor?

In toate procesele civile și criminale cea dintâi datorie a judecătorului, înainte de a da o hotărîre, este ca să citească dosarul, ca să ia cunoștință de dovezile *pentru* și *contra*, ca să asculte pe împricinați și pe martori.

Ce ați zice, domnilor, când în unul din procesele d-voastră de hotar sau de fond ați vedea că tribunalul își dă hotărîrea începând mai întâi prin a da deoparte dosarul, neprimind a se citi dovezile d-voastră, și nelăsându-vă nici

d-voastră, nici advocatului d-v. dreptul de a expune cursul pricinii?

Ce opiniune ați avea d-voastră despre un asemenea tribunal?

Ce opiniune ați avea d-voastră de Curtea criminală, când ați afla că ea osândește pe vreun dat în judecată fără a-i citi actul de acuzare, fără a-i asculta apărarea, fără a-l chema înaintea sa, fără a-i primi martori și dovezile de desvinovățire? Sunt sigur, domnilor, că fiecare din d-voastră ar fi indignat de o asemenea procedură, și ar sprijini în gura mare: că în asemenea împrejurări, că cu asemenea vițiuri de formă, tristă, crudă dreptate ar fi aceea dată de asemenea tribunale.

Și Adunarea României este astăzi chemată de a hotărî un proces, un proces care, după expresiunea reprezentanților Puterilor Garante, întruniți în București în anul 1857, este procesul cel mai mare, cel mai important, ce de două secole se tratează în Principate: *Procesul dintre proprietate și dintre țărani.*

Cum Comisiunea Centrală, cum secțiunile fostelor Adunări separate au cercetat și au hotărît acest proces, o știți din cele de mai sus. Necitind dosarul cauzei, neavând sub ochi legile în materie, mărturisind că nu cunosc, că n'au avut sub ochi legile în vigoare, că nu știau decât din *spuse* o parte din drepturile și îndatoririle împricinaților, neîntrebând și neascultând decât o singură parte: căci cealaltă parte era ținută *afară*, și nota-bene, că partea întrebată și ascultată, era totodată și partea hotărîtoare! Impricinați si judecători totodată!

Domnilor, de mai mult de cinci ani și în

sânul Comisiunii Centrale și în Adunările separate, și în această Adunare întrunită a României, auzim necontenit vorbindu-se de guvernul constituțional, de formele și uzanțele regimului parlamentar. Desvoltătorii libertăților publice, necontenit și cu drept cuvânt ne citează Belgia și Anglia ca modele pe care trebuie să le avem în vedere.

Ei bine, domnilor, ia să vedem cum se petrec lucrurile în Belgia și în Anglia, când se tinde a se modifica o lege veche, sau a se face o lege nouă, oricât de neînsemnată ea ar fi!

In Englitera, domnilor, înainte de a se spori dările cu un singur shilling, ba chiar cu o fracțiune de shilling, înainte de a se schimba o iotă din legea vămilor sau aceea a industriei, sau a legii săracilor, toată țara se acoperă de comitete, de comisiuni cercetătoare, de meetinguri, de magistrați sau agenți, însărcinați de a întreba pe interesați, de a afla toate motivele, pentru sau contra măsurii propuse. Toate protocoalele, toate rapoartele, toate rezultatele dobândite se tipăresc spre a se da în critica presei și a opiniunii publice; și apoi toate acestea, criticate, sprijinite sau combătute de poporul Marei Britanii, se comunică Parlamentului care, în fine în întreaga cunoștință de cauză, judecă și hotărăște *drept și nepărtinitor!*

Și astfel se face că numai legea, care s'a votat de reprezentanții liberei Englitere nu se poate zice că nu este expresiunea adevăratei voințe și adevăratelor interese ale națiunii.

In România, care însă aspiră a ocupa un loc între națiunile libere și constituționale ale Europei, nimic din cele ce se fac în Anglia, în

Belgia, în Italia, nu s'a făcut; și încă cu ce ocazie? Cu ocazia reformei celei mai grele, celei mai esențiale, celei mai vitale: chestiunea proprietății, chestiunea țăranilor, într'alte cuvinte însăși chestiunea naționalității române!

Și noi, Românii, ce am făcut? Opt membri ai Comisiunii Centrale, oricât de inteligenți au fost și sunt, însă din nenorocire, ca oameni, supuși și erorii, au luat asupra-și, fără studii, fără anchete, fără a avea sub ochi măcar legile în ființă, retrași într'un mic oraș, departe de orice centru al opiniunii publice și chiar a guvernului, închiși între patru pereți, au luat, zic, asupra-și greaua răspundere de a așterne bazele marei reforme și, prin câteva pagini de scrisoare, sub nume de reviziune, au șters, au desființat o stare de lucruri seculară.

Domnilor, orice cuvinte, cele mai energice, cele mai elocvente, cele mai sfâșietoare, nu sunt în stare de a descrie, ca simplă narațiune a faptelor, tot *neconstituționalismul* urmării Comisiunii Centrale în această *chestiune* vitală pentru România. M'am mărginit în expresiunea de *neconstituționalism*, pentrucă respectul ce fiecare cetățean trebue să poarte Corpurilor Legiuitoare, chiar când ele sunt desființate, îmi impune datoria moderațiunii. Dar acest respect tot nu va opri inima mea de a bate, nu va opri gura mea de a protesta înaintea d-vs. despre o lucrare făcută cu totul afară din marginile prescrise de actul constitutiv al Principatelor Unite!

Acelaș respect nu va opri glasul țării de a se ridica către d-vs și de a reclama contra votului dat de Comisiunea Centrală în 28 Iulie

1860! Nu va opri trei milioane de țărani de a întinde mâinile către Domn și către Parlament, către Domniile Voastre, *legali* reprezentanți ai țării și prin urmare și ai lor, și de a vă zice: că Comisiunea Centrală, acest înalt corp politic intemeiat de șapte suverani pentru a fi păstrătorul și apărătorul drepturilor și libertăților națiunii române, acest corp legislativ, chemat de a așterne bazele îmbunătățirii soartei țăranilor, prin proiectul său de lege rurală, îi isgonește din *bucățica de pământ* ce le-o recunoscură până și așezămintele din 1851, făcute fără împreuna lucrare a reprezentațiunii naționale, și promulgate de Sultanul Otomanilor, și așa osândește la lipsă și la sărăcie și în curând și la proletariat trei milioane de țărani. Și aceasta s'a făcut fără măcar a li se cerceta drepturile și îndatoririle izvorîte din legile actuale; într'alte cuvinte, *ei s'au osândit cu dreptatea în sân!*

Dar dela lucrările din 1861 ale secțiilor separate, făcut-am măcar acum vreo îndreptare? Dar de când Adunările separate s'au întrunit în Parlamentul Româniel, chestiunea studiatu-s'a mai bine? Trimisu-s'a proiectul prin secțiuni, potrivit regulamentului nostru? Nu! Noi avem numai lucrarea secțiunilor Adunărilor desființate; și avem, *lucru curios,* și doi raportori! Și nu gândim că în Parlamentul României sunt cel puțin o a treia parte din deputați care n'au figurat în Adunările separate, când chestiunea rurală venise pe tapet; și astăzi toți, toți, nestudiind chestiunea prin secțiuni, suntem, pentru a vota, siliți a ne mărgini numai la studiul onorabililor raportori ai desființatelor adunări! Cum, domnilor, la facerea regulamentului nostru, cu toții am recunoscut că modul uzitat de desființatele Adunări de a se încredința cercetarea proiectelor numai unei secțiuni ad-hoc era vițios, că nu înfățișa îndestulă garanție pentru studiarea cu maturitate a chestiunilor, cu toții apoi am hotărît ca în Parlamentul României toate proiectele, toate propunerile, cele mai însemnate chiar, urmau să se trimită la toate secțiunile Adunării, spre a se studia în prealabil de toți deputații; și tocmai chestiunea rurală, această chestiune vitală a țării noastre, noi voim să o hotărîm fără nicio cercetare în secțiuni, fără raportul comitetului delegaților, într'alte cuvinte în chipul cel mai contrar regulamentului Adunării, în chipul cel mai opus unei conștiincioase cercetări! Și așa, domnilor, noi am discuta și am încuviința fără prealabilă cercetare un proiect de lege, de a cărui bună sau rea chibzuire atârnă în mare parte viitorul țării noastre!

ȚARANUL UZUFRUCTUAR AL PAMANTULUI

Dar fie și așa; să facem în ședința plenară și publică ceeace n'am făcut în secțiuni; să ne punem dar a studia legiuirile pe care suntem chemați a le revedea. Prin urmare, să ne punem a cerceta, a vedea ce drepturi și ce datorii rezultă din aceste legiuiri și pentru proprietarii de moșii și pentru locuitorii depe dânsele. Nu vă supărați, domnilor, că zic drepturi *pentru locuitori.* Acest cuvânt este scris în fruntea tuturor legiuirilor noastre. In zadar am protesta în contra acestui cuvânt. El este! Dreptul e-

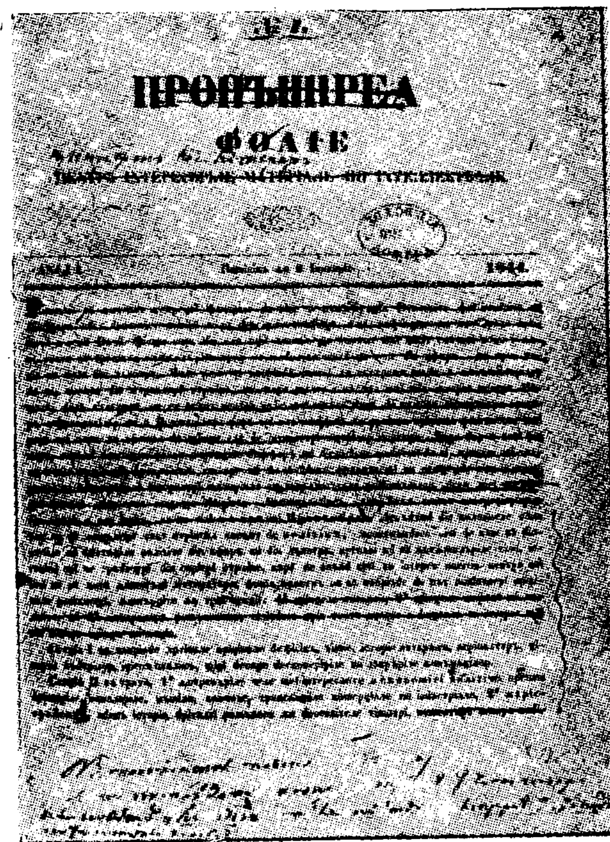
xistă! Ţăranii nu sunt proletari, nu sunt salahori, nu sunt *simpli chiriaşi*, pe moşiile noastre. Ei au dreptul de a locui, de a se hrăni pe moşiile noastre. Ei sunt uzufructuari pe anume câtimi de pământ hotărîte de lege; şi isgonindu-i în totul sau chiar în parte depe aceste pământuri lucrate de ei sute de ani, stropite şi rodite cu sudoarea, ba chiar adesea şi cu sângele lor, am face cea mai mare strâmbătate a secolului, o strâmbătate şi mai mare decât aceea, când populaţiunea rurală a fost redusă la robia *rumâniei* sau a *vecinătăţii*.

Zicând aceste cuvinte, departe de mine idèea, departe de mine îndrăzneala de a voi a jigni sfântul şi mântuitorul principiu al proprietăţii. Să se ştie bine, să se audă pretutindeni că şi noi iubim şi respectăm *proprietatea* şi noi o privim ca temelia societăţii, ca agentul cel mai puternic al civilizaţiunii şi al întăririi naţionalităţii, şi noi dar vom apăra-o, când ea va fi atacată.

Insă, precum respectăm proprietatea, tot aşa trebue să respectăm şi adevărul pe care ni-l arată istoria, adevărul că felul, că exerciţiul, că marginile proprietăţii funciare au variat pururea după secoli, după ţări şi după legi.

Au în Transilvania nu există proprietate? Au în Bulgaria nu este asemenea proprietate? Ei bine, este una şi aceeaşi în ambele ţări? Au proprietatea, în Austria şi în Rusia, înaintea marei reforme a emancipării ţăranilor, era ea tot aceeaşi, cum este astăzi după rezolvarea chestiunii rurale?

Aşadar, fără a pune la îndoială că fiecare din noi n'ar fi proprietarul, n'ar fi stăpânul mo-

REVISTA „PROPĂŞIREA"
(Cu ştersăturile cenzurei)
(Originalul în biblioteca Academiei Române

șiei sale moștenite, sau cumpărate, sprijin că această proprietate teritorială a noastră este mărginită, este supusă la legi, la condițiuni altele decât acelea la care este supusă proprietatea în occidentul Europei. Și când zic aceasta, domnilor, nu zic nimic dela mine. Toate legiuirile din Principatele Române, vechi și nouă, ne arată acest adevăr în chipul cel mai învederat. Să cercetăm ce drept ne dau titlurile noastre de proprietate, voiesc a zice hrisoavele de danie sau de întărire ale vechilor Domni? „A lua din zece una din câmp, din fânețe, din pomet, din pădure", etc.

Iată, domnilor, drepturile noastre de proprietate, după chiar actele noastre. Și iarăși după propriile aceste acte fiecare locuitor, de ori și unde era, avea până la legile rurale din secolul trecut, dreptul de a ara, de a cosi cât ar fi voit pe moșiile noastre, *dând numai dijmă.* Iată ce zice hrisovul din 28 Decembrie 1794 al Domnului Mihail Șuțu:

„Când locuitorilor dela un sat nu le va fi îndestul moșia aceea unde șed, ca să are în destul și să facă fâneață, dator să fie vornicelul satului, să meargă să se arate la ispravnicii ținutului, și ispravnicii făcând cercetare, de se vor încredința cum că cu adevărat nu au loc îndestul pe moșia unde șed, de arat și de fâneață, să caute pe alte moșii, cari se mărginesc, și prin știința stăpânului acelei moșii, să le dea o bucată de loc deoparte, cât le va fi în destul pentru trebuința lor, unde să nu facă stricăciune și pagubă stăpânului moșiei și să-i pună să are unul lângă altul, și să le ia stăpânul

moşiei numai dijma, iar cu clacă sau cu altele să nu-i supere, şi pământurile ce le vor ara locuitorii atât pe moşia unde şed, cât şi pe locul ce li se va da pe moşia megieşă, luându-şi stăpânul moşiei dijma obicinuită, *să nu fie volnic* a le lua pământul, până când nu-l vor lăsa ei singuri de vechiu, etc. Iar când vor vedea pe vreun stăpân al moşiei îndărătnic şi nu va voi să le dea loc de arat, pe unul ca acela ori de ce stare va fi, să nu-l îngăduiască, ci să-l facă să înțeleagă a le da locul de arat, cum şi de cosit".

Ei bine, domnilor, în față cu aceste hrisoave şi cu multe altele, putem noi sprijini că în Principate proprietatea funciară seamănă cu proprietatea occidentală, cu proprietatea absolută? Cât pentru clacă, ea nu este nicidecum un drept al proprietății izvorîtor din actele de dăinuire. Claca şi la noi, ca pretutindeni, este o urmare, un drept al feudalității, adus din țările occidentale în Ungaria şi în Polonia, şi de acolo în Principatele Române. Claca, până la Regulamentul organic din 1832, a fost la noi, fără cea mai mică schimbare, aceeaşi cum a existat în occidentul Europei, şi în special în în mai multe provincii ale Franței, de unde s'a introdus şi în Polonia. Voi cita în sprijinirea ziselor mele o carte, pe care domnul Preşedinte al Consiliului a citat-o de mai multe ori ca o bună autoritate: Dicționarul politic al lui Garnier Pagès. Iată ce se zice în această carte despre clacă:

„Clăcile particulare constau în îndatorirea la care erau supuşi în început *şerbii* şi

dela liberarea comunelor, *Țăranii liberi* către stăpânii lor, spre a le cosi fânețele lor, spre a ara locurile lor de hrană, spre a face secerişul lor, culesul viilor, etc.

„Clăcaşul trebuia să fie încunoştiințat cu două zile mai înainte. Stăpânul său nu putea cere dela dânsul vreo muncă, nici înaintea răsăritului, nici după apusul soarelui; el avea dreptul de a refuza orice lucrare, care ar fi putut pune viața sa în pericol, sau a-l îndemna a face ce este necinstit, ori contra pudoarei. Dar era rar ca clăcaşul să aibă îndestul curaj pentru a se încerca de a se servi de un asemenea drept.

„Clăcaşii munceau cu înseşi ale lor instrumente (unelte), şi se hrăneau cu dela sine mijloace. Câteodată ei trebuiau să muncească cu boi, cu cai şi cu celelalte ale lor vite de jug. Clăcile regulat nu se puteau cere decât în cuprinsul moşiei; însă cele mai adeseori, stăpânii cereau ca clăcaşii să lucreze mai multe ore în depărtare de locuintele lor.

„Obişnuit, numărul zilelor de clacă era hotărît: dar se întâmpla asemenea, că țăranii erau în voința stăpânului lor, şi aceasta se numea clacă nehotărîtă (corvée à merci): cu toate acestea, aceste abuzuri au dispărut gradual. Regii opriră pe stăpânii moşiilor, de a cere dela vasalii lor mai mult decât *douăsprezece zile de clacă* într'un an, adică trei zile de muncă într'o lună, şi o singură zi în aceeaşi săptămână".

Cine nu vede în aceste cuvinte deosebitele a-

şezăminte de 12 zile de clacă ale ţăranilor noştri până la Regulament inclusiv?

Nu zică-se dar, că claca sau boierescul era sau este o prestaţiune în muncă echivalentă cu chiria pământului. Căci, dacă ar fi fost aşa din început, pentru ce locuitorul străin ar fi putut ara şi cosi pe moşia mea, numai cu condiţiunea dijmei, când locuitorul aşezat pe proprietatea mea era dator pe lângă dijmă să-mi facă şi clacă? Rezultă dar din aceasta, o mai repet, că claca nu era răsplătirea pământului ce se exploata de ţărani, ci era numai un drept feudal al stăpânului asupra ţăranilor, aşezaţi pe moşia sa, lipiţi pământului, *glebae ad scripti*.

CLACA

Suindu-ne apoi la originea clăcii, adică înaintea supunerii ţăranilor la şerbia *rumâniei* sau a *vecinătăţii*, noi găsim dovada că claca nu era decât o muncă de bună voie ce locuitorii o făceau în folosul stăpânului, (seigneur, grundherr), a preotului ori a sărmanilor comunei. Acest simţ până astăzi încă îl păstrează în Moldova cuvântul *clacă;* şi astăzi în districtele de peste Milcov se fac clăci, adică muncă de bună voie, plătite numai cu lăutari, cu jocuri şi cu pahare de vin în favoarea fie a preotului, fie a învăţătorului sătesc, fie a vreunei văduve sau a unui sătean neputincios.

Boierescul în Moldova însemnează muncă pentru *boier;* căci până la regulament proprietarul *birnic*, adică... *neboier*, nu avea drept să ceară boieresc dela ţăranii aşezaţi pe moşia sa.

Aşa era, domnilor, cu claca şi în Polonia şi

în Rusia şi în toate ţările unde existau legile slavone. Ea n'a devenit obligatorie decât după ce ţăranii s'au supus, după vechea expresie, jugului robiei, după ce ori prin ocârmuire, ori prin stăpânii moşierilor, din locuitori liberi s'au prefăcut în *rumâni, vecini, iobagi, podani*, etc.

Tot din obiceiurile şi legile slavone izvorăşte şi îndatorirea de a se da ţăranilor până la două treimi din moşii. Această îndatorire nu este o născocire sau o deducţiune a comuniştilor şi a socialiştilor moderni. Ea se găseşte în toate urbariele polone, ruseşti, şi până şi prusiene, şi nicăieri această îndatorire nu s'a desfiinţat decât prin împroprietărirea desăvârşită a ţăranilor pe locurile ce ocupau. La noi această îndatorire, consfinţită şi prin Regulamentul Organic, se menţine şi astăzi chiar şi în părţile deslipite ale Moldovei. Iată ce zice Contractul normal din Rusia, promulgat la 27 Martie 1846:

§ 2. La aceste moşii, unde stăpânitorii nu vor fi în stare a da ţăranilor trăitori la dânşii pământ după măsura cuprinsă în § 1 pentru trei şi patru perechi de boi (adică 10 fălci şi 44 prăjini), li se dă voie a însemna pământ fiecărui ţăran, pe cât va ierta întinderea sau cuprinsul moşiei, pentru 6 pereche şi două perechi de boi; şi după măsura unei asemenea împărţiri de pământ ţăranii vor fi datori a lucra şi stăpânului boierescul lor. Deci rămâne la voinţa stăpânilor, dacă vor voi, să împărţească moşia *în trei deopotrivă părţi, din care oprind una pentru sine, celelalte două să le dea în folosul ţăranilor, etc.*". Insă mi se va întâmpina: Principatele sunt ţări române, în care au domnit şi

domnesc legile române, şi aceste legi recunosc proprietatea absolută.

La aceasta voi răspunde: da, naţiunea română este de origină latină; însă aduceţi-vă aminte că timp de secole Românii au trăit cu Slavii, că mai mult timp ei au constituit un singur stat cu Bulgarii; însă, aduceţi-vă aminte că mai multe sute de ani am avut şi în biserică, şi în stat şi în şcoale limba slavonă; încă aduceţi-vă aminte că am fost în dese şi neîntrerupte relaţiuni cu Polonia, dela care am împrumutat o singură lege. Prin urmare, sunt în tot dreptul de a spriini, că şi în privinţa proprietăţii funciare am făcut împrumuturi dela legile slavone. Şi aceasta nu o zic eu, nu o inventez eu. Iată, domnilor, ce ziceau boierii din Adunarea obştească a Moldovei, când în 1817 au fost chemaţi a se rosti *asupra felului proprietăţii în ţară din vechime:*

„Pentru locuitorii moldoveni, aceştia au fost *vecini* (rumâni) moşinaşilor celor ce au avut moşiile lor, precum şi în alte stăpânite locuri, *după sistema Slavonilor*".

Oridecâteori boierii şi legislatorii noştri au fost chemaţi a face sau a preface o legiuire, şi mai ales în materie rurală, ei se uitau mai întâi la legile ţărilor megieşe, ţări slavone. Astăzi numai nu ne mai ţinem de acest obicei, şi tocmai atunci când ar trebui să ne uităm mai ales împrejurul nostru.

In vechime se făcea altminteri. Iată ce zice jalba boierilor moldoveni din 1805, adresată Sultanului cu cerere de a se spori boierescul:

„In ţările străine ce se megieşesc cu noi, şi două zile pe săptămână, şi cel puţin o zi pe toată săptămâna, la alţii, sunt îndatoriţi sătenii a lucra stăpânului moşiei"

Aşa dar, proprietatea funciară în Principate este regulată *după sistema Slavonilor*, şi chiar numele şi constituţiunea comunelor noastre rurale se datoreşte legilor slavone; până şi numele vechi al comunei rurale: *grămada satului*, este împrumutat dela Poloni, cari numesc *comuna: gromado*.

După legile slavone, *grămada, obştea, comuna*, în stilul modern, este colectiv uzufructuară pe pământul ocupat şi cultivat de ea, în opunere cu comuna occidentală, unde proprietatea este individuală Acest drept al comunei slavone de a stăpâni laolaltă şi de a împărţi numai anual pământul trebuitor între membrii comunei răspunde cu deplinătate la întâmpinările ridicate în sânul Comisiunii Centrale, că adică în Principate ţăranul nu ar avea nici un drept asupra pământului exploatat de el pentrucă el nu-l transmite moştenire copiilor săi.

Intâmpinarea aceasta, departe de a fi un argument contra, este un argument pro: ea dovedeşte că proprietatea funciară la noi este departe de a fi proprietatea occidentală In adevăr, după legile slavone, ţăranul individual nu este *uzufructuar* al pământului ce exploatează, şi prin urmare nici nu îl poate trece moştenire către urmaşii săi: însă, ca compensaţiune, la Slavoni, comuna este uzufructuară, şi aşa comuna are totdeauna pământ pentru toţi membrii săi Ce trebue dar ca să moştenească copiii proprietatea individuală dela părinţii lor, când comuna se însărcinează a le da pământ îndată ce ei ajung în vârstă de a-l putea cultiva? De

aici vine că şi chiar după Regulament, fiecare însurăţel are dreptul să ceară pământ pentru hrana sa. De aici provine că şi chiar după Regulament, fiecare moşie, până la două treimi a întinderii sale exploatabile, este supusă şerbiei către ţărani.

Nu am obiceiul de a-mi împrumuta adesea argumentele mele dela onorabilul domn Emanoil Costache Epureanu însă, astădată deie-mi domnia-sa voie a face un împrumut din broşura sa dedicată Comisiunii Centrale şi atingătoare de chestiunea ţăranilor. Şi mai înainte, să-mi fie iertat de a zice, că nimeni n'a caracterizat mai bine decât domnia-sa exerciţiul proprietăţii funciare în Principatele Române:

EMANOIL COSTACHE EPUREANU DESPRE PROPRIETATEA FUNCIARA

„Să căutăm, zice d-sa, a ne pătrunde acum de adevăratul adevăr, precum se zicea într'un timp în Franţa, şi să petrecem pe un proprietar în timpul întrebuinţării proprietăţii sale, din momentul câştigării ei. Voi lua de exemplu titlul cel mai puternic al unei proprietăţi, cumpărarea prin mezat dela instanţele supreme ale ţării, ca să putem mai cu tărie respinge toate teoriile, din păcate moştenite, ce se ridică din vreme în vreme. Aşa : chiar eu, cu multe jertfe, am cumpărat moşia Iepurenii, ca o moşie veche a familiei, şi mi s'a dat un act în toată forma, pe o proprietate de 4000 fălci ; întreb dar, dacă cu asemenea titlu mai pot avea pe cineva de coproprietar ? Cu bună seamă că nu, căci am

devenit proprietar pe nici un palmac mai puţin decât 4000 fălci !

A susţine o teorie contrarie, ar fi o lovire în drepturile proprietăţii, şi dar, declar de mai înainte, că orice soluţie trebue să menţină dreptul proprietăţii, neatins; dar odată ce mi s'a înmânat de către instanţa ţării actul proprietăţii, am făcut şi eu ceeace oricare cumpărător face, adică : a trebuit să mă duc să mă pun în stăpânirea proprietăţii cumpărate şi să mă folosesc de ea. Să presupunem un moment că cumpărătorul ar fi fost străin, locuitor dintr'acele state unde legile proprietăţii predomnesc în toată întinderea lor, fără ca ea să mai fie expusă la rezolvarea unor chestii de acest fel. Străinul, ajungând la moşie, într'un capăt al ei a găsit un minunat loc, de care şi voi de îndată să dispună pentru semănături de pâine albă ; vechilul moşiei însă îi declară neputinţa, arătându-i *o întindere de loc îmbrăzdată, pe care a calificat-o apoi de pământuri a cotului cutare*. Străinul nostru ar fi stat puţin pe gânduri. Mergând apoi spre celalt capăt al moşiei, ar fi găsit în mijlocul pădurii o întinsă poiană, cu un sat pe ea. Cu bună samă nemulţumirea lui ar fi fost şi mai mare, dacă arătând dorinţa de a-i strămuta de acolo, s'ar fi văzut iarăşi întâmpinat de vechilul moşiei, că după mai multe încercări ale proprietarului de mai înainte ca să-i strămute din pădure la câmp, însă cu toată strâmtoarea lor, ei sunt deprinşi la pădure, şi că nu vor să-şi lase vetrele lor. In mijlocul moşiei apoi, a găsit un alt sat. Străinul nostru, pe care să-l presupunem înzestrat cu toate cunoştinţele de econo-

mie rurală şi de o bună administraţie, ajungând acasă, şi-ar fi întins harta pe masă, şi-ar fi căutat să-şi aducă aminte impresiile călătoriei sale pe moşie; iată, dacă nu ne înşelăm cea mai întâi impresie care a trebuit să i se înfăţişeze:

„Mi s'a zis că am cumpărat o proprietate de 4000 fălci, şi cu toate acestea, mă văd oprit a întrebuinţa acele locuri cum mi-ar conveni mai bine; de altă parte, am găsit în pădurea mea aşezaţi o mulţime de oameni care-mi strică pădurea şi pe care nu-i pot da afară". Cu bună samă, ar fi adăugat în gândul său, că „oamenii aceia în ţară n'au o idee adevărată de proprietate, căci la mine în ţară, cumpărând o moşie, n'am decât a observa regulile poliţieneşti, şi de acolo apoi sunt proprietar absolut".

Dacă străinul ar fi fost un Englez, s'ar fi alunecat a întreba: când se sfârşesc anii posesiei cu aceşti oameni ce i-am văzut aşezaţi pe moşie? Ar fi dobândit drept răspuns: că această posesie n'are sfârşit. Şi de ar fi fost vreo zi de sărbătoare, şi grămada copiilor satului s'ar fi găsit adunată pe lângă scrânciob, vechilul ar fi putut să-i adauge, că dintre aceştia câţi vor trăi au să ajungă a se hrăni pe moşie; străinul înspăimântat ar fi strigat că cu acest chip i s'ar duce toată moşia, şi că lui nu i-ar mai rămâne nimic cu vremea: Nu, domnule, i-ar fi răspuns vechilul: o *treime din locurile de hrană* tot îţi va rămâne pentru întrebuinţarea personală.

Cerem iertare dela cititorii noştri, că ne servim de acest mod de argumentaţie, ca să

punem în adevărata lumină starea lucrurilor: şi urmăm înainte cu închipuirea împrumutată, că cumpărătorul ar fi fost străin. Negreşit, el ar fi aflat că în contra pământului ce văzu folosindu-se alţii, avea şi el drept de a se bucura de o câtime de muncă; dar nu ne trebue multă perspicacitate, şi oricare din noi poate să înţeleagă că tranzacţia impusă astăzi este învederat spre paguba şi dărâmarea proprietăţii, căci la ce se reduce în sfârşit lanţul de legătură între proprietari şi locuitori? Proprietarul pe deoparte îşi vede din an în an lanurile boiereşti împuţinate, sustrase facultăţii sale de întrebuinţare şi înstrăinate oarecum sub formă de schimb în contra unei munci ce are şi el drept de a o reclama dela locuitorii şi urmaşii lor. Dintr'acestea rezulta mărginirea absolutului drept de proprietate, în privinţa locuitorilor: 1) Că proprietarul este silit a îngădui stăpânirea locuitorilor pe pământurile ce le-a găsit într'a lor dispoziţie când a cumpărat proprietatea; 2) Este daor să înzestreze şi pe copiii lor până la concurenţa de două treimi; această tranzacţie intră în categoria celor desemnate prin Dreptul roman sub formula de: *ut fueras*[4]), cu deosebirea că tranzacţia de faţă este impusă de o lege. Cui este oare astăzi mai folositoare? Inţelegem tare bine că în vremile trecute, când comerţul nu era încă desvoltat în ţară, când marfa monedei era rară, când tranzacţiile se făceau ca în toate stările primitive mai mult în schimb; atunci, credem, necuviinţele nu erau atât de mari pentru proprietate. Astăzi însă

4) Precum fusese.

când pământul a câştigat în valoare, când capitalurile de exploatare s'au înmulţit, când avem toată speranţa de a atrage capitalurile străine, îndatoririle impuse astfel proprietăţii nu pot decât să fie prejudiciul proprietăţii, nu numai pentru prezent, dar într'o proporţie şi mai mare încă pentru viitor; căci proprietarul fiind silit a fi *răşluit* din an în an pentru înzestrarea noilor generaţii, şi primind din contra muncă în schimb, lesne se poate vedea, că în prevederea înmulţirii fireşti a populaţiei şi a îmbunătăţirii sistemului nostru de agricultură, chemând în ajutor maşinile care înlocuesc o mare parte din braţe, negreşit că proprietatea are toată perspectiva de a se sui în valoare; în vreme când toate probabilităţile ne fac să presupunem scăderea valorii muncii. Aşa dar, cu toate foloasele amăgitoare, de care se bucură astăzi proprietarii, schimbul ce le este impus pentru prezent şi viitor, constitue cea mai vătămătoare călcare a principiului de proprietate. Să venim iarăşi la străinul nostru, căruia nu i-ar fi trebuit mult timp ca să-şi dea seama de condiţiile defavorabile în care a văzut pusă proprietatea sa, şi luând ad-literam îndatoririle locuitorilor către proprietar, prescrise prin legile ţării, fără să aibă experienţa ţării despre abaterile îngăduite de către o administraţie slabă, nu ştiu dacă ideia cea dintâi ce i s'ar fi înfăţişat în minte, oricât de filantrop ar fi putut fi, ar fi fost aceea de a îmbunătăţi soarta locuitorilor? Noi credem, din contră, că toată preocuparea sa ar fi ţintit la găsirea de mijloace, cum *să-şi emancipeze proprietatea sa*.

In adevăr, ar fi putut să-şi zică, că în Europa noastră civilizată, cu pâraie de sânge ne-am apărat proprietăţile noastre în contra ideilor socialiste, în contra dreptului de lucru, (droit au travail, vezi art. 117, lit. A), reclamat de noii reformatori; şi aici în ţară găsesc acest drept, în totul necompatibil cu principiile societăţii moderne, nu numai tolerat de guvern, dar şi înscris cu litere mari în legile ţării.

Dacă străinul nostru ar fi încercat să ademenească pe locuitorii aşezaţi pe proprietatea sa, proclamându-le principiul libertăţii muncii, declarându-le că ei sunt liberi a se strămuta de pe moşia sa ori unde le-ar plăcea, cel mai prost locuitor i-ar fi răspuns: *noi, domnule, şi astăzi suntem slobozi să ne ducem unde ne va plăcea; d-ta însă n'ai dreptul să ne alungi!* Rezultă însă dintr'aceasta, că definiţia proprietăţii din legile civile la noi este numai o literă moartă, şi că nu există la noi în fapt proprietari tot cu aceleaşi drepturi ca şi în alte state? Nu, căci oricine posedă o proprietate nelocuită, dreptul său nu este mărginit decât prin restricţiile prevăzute în toate legislaţiile, reclamate în interesul comun: iar pentru moşiile locuite, pe lângă îndatoririle proprietarului către locuitori — sus descrise — şi anume:

„a) Indatorirea de a lăsa pe locuitori nestrămutaţi în *vetrele şi pământurile posedate de ei.*

b) Indatorirea de a înzestra însurăţeii până la o câtime de două treimi; trebue să mai adăugăm şi c) Mărginirea dreptului de a-i putea depărta de pe moşie, decât numai la cazurile anume prescrise de legi".

Insă pentruce şi d. Manolache Costache să

nu se trateze de comunist, de socialist, de mâncător de moșii, cum se tratează toți acei ce n'au fericirea de a crede în proprietatea absolută a stăpânilor de moșii și în libertatea brațelor țăranului? Pentruce, mi se va răspunde, să primim teoriile d-lui Costache? Au ele nu pot fi greșite ca și ale dumitale și ale fiecărui altuia din d-voastră, cari voiți a înființa pe moșiile noastre, drepturi țărănești?!

Ei bine, domnilor, las pe d-l Manoil Costache Epureanu deoparte, și voi chema în ajutorul, în sprijinul drepturilor țăranilor, pe alți martori, pe care negreșit niciunul din d-voastră nu va putea a-i trata de adăpați la idei subversive, nu-i va califica de revoluționari, de comuniști, de socialiști, etc., și în fine cum se califică toți aceia, cari comit crima de a reclama și în România reforma ce s'a făcut în Prusia de Stein și Hardenberg, în Austria de împăratul Franț Iosif, în Rusia de Alexandru al II-lea.

TRATATUL DELA PARIS

Cum știți, d-lor, tratatul dela Paris la art. 23 zice:

> „Legile și regulamentele de astăzi se vor revedea spre a se întocmi o deplină înțelegere asupra acestei reviziuni, se va numi o Comisiune care se va aduna la București, cu un comisar al Inaltei Porți... Insărcinarea acestei Comisiuni va fi de a cerceta și a afla starea de astăzi a țărilor sus numite și de a arăta *bazele* viitoarei lor organizații".

Art. 24 adaugă:

> „Sultanul făgăduește că va chema îndată în fiecare din aste două țări (Principatele Moldova și Țara Românească), o Adunare într'adins pentru aceasta, alcătuită din reprezentanții tuturor intereselor și tuturor stărilor de oameni ale Națiunii. Aceste Adunări vor fi chemate în scopul de a rosti dorințele poporului asupra chipului de organizație definitivă a țărilor lor".

Art. 25 mai zice:

> „Comisiunea, luând în băgare de seamă părerile celor două adunări, va trimite fără întârziere la reședința Congresului lucrările sale. Ințelegerea definitivă întru aceasta cu Puterea Suzerană se va așterne în scris o convenție încheiată la Paris între părțile alcătuitoare".

Toate acestea s'au făcut; șapte comisari s'au întrunit în București; Adunările ad-hoc au fost convocate. Fiecare clasă a poporului și-a rostit dorințele sale. Comisiunea internațională din București, ascultând cererile Națiunii, studiind starea lucrurilor și a legilor din Principate, și-a făcut raportul către Congres. Pe bazele, pe studiile acestui raport a urmat apoi Convențiunea din 19 August 1858, căreia suntem astăzi chemați de a-i desvolta una din cele mai mari și mai binecuvântate garanții: *Imbunătățirea soartei țăranilor.* Cum știți, domnilor, în Adunarea Moldovei, chestiunea rurală a fost tratată

şi în deosebitele comitete şi în şedinţă plenară; ea a dat loc la desbateri foarte lungi şi foarte furtunoase S'au format nu mai puţin de unsprezece opiniuni; şi cu toate acestea rezultatul a fost foarte negativ, căci nici una din propuneri nedobândind majoritate toate s'au trimes Comisiunii internaţionale ca ea să *aprecieze, ca străinul să hotărască!* Cea mai mare dovadă despre greutatea chestiunii, despre importanţa procesului şi despre nematuritatea noastră de a-l putea hotărî! Dea Dumnezeu ca această apreciere a mea să iasă greşită, şi ca Adunarea electivă deslegând nodul gordian într'un chip drept şi naţional, să dovedească că ea este mai înţeleaptă, mai matură şi mai patriotică decât a fost Adunarea-mumă!

DREPTURILE ŢARANILOR RECUNOSCUTE DE COMISIUNEA INTERNAŢIONALA

Comisiunea internaţională, primind deosebitele păreri ivite în Adunarea ad-hoc a Moldovei, în privinţa chestiunii rurale, a însărcinat cu studierea lor un înadins comitet compus din comisarii Franţei, Prusiei şi Austriei, d-l Baron Talleyrand Périgrod, d-l Baron Richthofer şi d-l Liehman de Palmerode.

Acest comitet, cercetând chestiunea şi legislaţiunea în vigoare, şi deosebitele opiniuni emise în sânul Adunării Moldovei, şi-a făcut raportul său către Comisiunea internaţională, care şi ea, preţuind greutatea chestiunii, a supus-o Congresului de Paris. Daţi-mi voie să vă comunic acum în traducere opiniunea comitetului despre starea legală a chestiunii, despre

drepturile proprietarilor şi ale ţăranilor la noi, şi mai cu deosebire despre felul proprietăţii în Principate; iat-o:

„Propunerea formulată de deputaţii clasei ţăranilor clăcaşi de a dobândi dreptul să răscumpere claca şi să devină astfel proprietari ai pământului ce cultivă astăzi sub titlul de uzufructuari, supunându-se la nişte dări fixe, făcute în muncă sau în bani, această propunere a ridicat în Divan şi în ţară o chestiune socială a cărei soluţiune a fost amânată până astăzi, şi care se poate considera, cu drept cuvânt, ca din cele mai grave, ce s'au agitat de mai mult de un secol în Principate; lungile desbateri ce s'au urmat în sânul Divanului se află în procesele-verbale No. XXVIII şi XXIX dela 18 şi 19 Decembrie.

„Importanţa materiei obligă pe comisarii Austriei, Franţei şi Prusiei a intra în o cercetare mai specială a chestiunii, şi a expune toate dificultăţile de cari e înconjurată. Ar fi nevoie de a se pronunţa cineva dacă dela origină, proprietatea funciară în Principate a fost constituită pe principii analoage cu acelea recunoscute în Occident; căci bazele ei şi drepturile reciproce ale stăpânilor moşiei şi ale ţăranilor cultivatori erau atunci aşa de puţin definite, încât ar fi mai peste putinţă de a le analiza cineva astăzi, punându-se din punctul de vedere european al dreptului de proprietate.

„Aşezământul acela *(glebae ad scripti)*,

care robeşte pământului pe populaţiunea supusă clăcii stăpâneşti, aci fixă, aci după diferenţa condiţiunilor populaţiunii, era în vigoare în al 17-lea secol. Principele Constantin Mavrocordat, în 1749, săvârşi un însemnător început de reforme în favoarea *vecinilor* cari formau o parte din populaţiunea rurală. Aceştia, reduşi atunci într'o stare aproape de a robiei, fură asimilaţi cu ţăranii lipiţi pământului, şi care urmară a fi tot astfel până la Regulamentul Organic, după cum o dovedeşte art. 18 din hrisovul promulgat în 1827, de principele Ioan Sturdza.

„Claca era hotărîtă atunci de 12 zile simple, adică dela răsăritul până la apusul soarelui şi câteva transporturi sau podvede[5]).

„Regulamentul organic, deşi a păstrat unele restricţiuni în libertatea individuală a ţăranilor, i-a liberat însă de lipirea la pământ, recunoscându-le pentru prima dată dreptul de a părăsi satul căruia erau lipiţi.

„Stăpânii moşiilor fură îndemnizaţi de aceasta prin următoarele avantaje:

a) Restrângerea pământului dat ţăranilor;

b) Sporirea clăcii, care din 12 zile simple a fost transformată în muncă asupra unei oarecare întinderi din pământul de lucru precum a prăşi, a cosi, a secera, care muncă, mulţumită abuzivei interpretări date legii celei vechi, cere astăzi aproape încincit numărul zilelor de mai înainte;

c) Confirmarea (întărirea) monopolurilor senioriale (ale stăpânului) asupra vinului, rachiului şi aşezarea monopolurilor cărnii, pâinii, etc., ceeace face că ţăranul nu poate nici chiar a ţine şi a consuma vinul ce scoate din propria lui vie;

d) Dreptul recunoscut stăpânilor moşiei de a scuti de orice contribuţie şi de orice sarcină către stat o a zecea, şi mai adesea o a cincea parte din populaţiunea agricolă, aşezată pe moşiile lor, şi aceasta spre a exploata munca în folosul lor.

„Cu toate acestea, regulamentul nu a deposedat cu totul pe ţărani de pământul ce ocupau pe moşiile boierilor şi pe ale mânăstirilor, şi legea a stipulat şi definit lămurit câtimea de muncă şi felul de îndatoriri la care erau supuşi către proprietari. Mulţumită însă nepăsării guvernelor interesate cu mult mai mult a menaja pe boieri decât pe ţărani: mulţumită corupţiunii subadministratorilor a căror alegere însă era lăsată a se face de către înşişi ţăranii, cu scopul de a le da apărători contra împilărilor proprietarilor şi arendaşilor, s'au văzut îndată toate dispoziţiunile binefăcătoare, chezăşuite de regulament în favoarea populaţiunii rurale, s'au văzut toate călcate şi căzând în desuetudine.

„Acţiunea guvernului fu cu totul paralizată pe la ţară, ţăranii fură lăsaţi la bunul plac al proprietarilor, şi un fel de drept feudal fu reîntrodus în Moldova.

5) Transporturi gratuite.

„Această stare de lucruri atrăgând băgarea de seamă a Inaltei Porţi şi a Curţii Rusiei, o comisiune de boieri mari fu instituită în 1850, în urma Convenţiunii dela Balta-Liman, cu scopul de a pune capăt abuzurilor ce apăsau populaţiunea agricolă.

Raportul chiar al acestei comisiuni constată pe deplin abuzurile şi suferinţele ţăranilor maltrataţi atât de subadministratori cât şi de proprietarii şi de arendaşii lor, etc. etc.

„In urma lucrărilor acestei comisiuni, o nouă lege, destinată a asigura mai bine pe ţărani contra abuzurilor şi a defini mai bine drepturile şi datoriile reciproce ale ambelor părţi, fu publicată în Moldova, în 1851. Cu toate acestea, această lege n'a corespuns deloc scopului care o dictase; şi ridicând, pentru întâia dată, ţăranilor dreptul ce aveau, în virtutea tutulor urbarielor şi chiar a Regulamentului organic de a preface claca în bani, această lege n'a făcut decât a continua să favorizeze apărarea clăcaşilor de către proprietari şi mai cu seamă de către arendaşii lor.

„Comisarii Austriei, Franţei şi Prusiei se cred datori a da o ochire asupra dispoziţiunilor principale ale legii din 1851, astăzi în vigoare.

„Conform aşezămintelor anterioare şi unei legi votate mai dinainte de obşteasca Adunare, legea aşează trei categorii de relaţiuni între proprietarii moşiilor şi ţărani. Astfel, în ţinuturile de câmp, ţăranul pentru partea de pământ ce i se cuvine dela proprietar este supus la clacă sau la o muncă obligatorie pe o oarecare întindere a pământului şi la oarecare cărături. In părţile muntelui, ţăranul nu este supus pentru aceeaş parte de pământ decât la o rentă fixă anuală şi al cărei maximum nu poate trece peste cifra de 98 lei. Pe moşiile răzeşilor, sau proprietari mici în devălmăşie, cultivatorul are facultatea de a plăti claca în bani, după preţurile localităţii.

„Monopolurile sunt ţinute în folosul proprietarului. Din parte-i, şi acesta n'are dreptul de a pretinde dela ţărani nicio plată pentru ograda caselor şi pometurilor lor, nu are dreptul de a deposeda pe ţărani de părticelele lor de pământ, sau de a schimba fără voia lor aceste părticele pe alte petice de pământ, şi afară de acestea este îndatorit de aceeaş lege de a da la toţi ţăranii însuraţi, aşezaţi pe moşia sa, sau care s'ar însura pe viitor, alte părţi de pământ până la împlinirea a două treimi din întinderea cultivabilă a moşiei sale. Această îndatorire nu priveşte şi pe răzeşi.

„Proprietarul nu are dreptul de a depărta pe un ţăran de pe comuna sa, decât numai în urma unei cereri (enquête) formale a unei deciziuni a consiliului de miniştri, sancţionate de Domn, pentru cauză de perturbare a ordinei; şi chiar în acest caz proprietarul este dator a-l despăgubi de casa şi plantaţiunile lui.

„Cu toate acestea, păstrând claca ca dajdie obligatorie şi legală, datorată de cea mai mare parte a populaţiunii rurale, adică de cultivatorii tuturor judeţelor de câmp, legea aceasta nu şi-a îndeplinit scopul şi niciunul din abuzurile pe cari legislatorii din 1851 voiseră a înlătura, n'a putut fi stârpit.

„De aceea întâia şi unica propunere ce au formulat în Divan deputaţii ţăranilor clăcaşi, ca comitet al clasei lor, a fost de a se răscumpăra claca, de a se desfiinţa monopolurile şi a se aşeza autorităţile comunale, în alte cuvinte, de a fi recunoscuţi, prin o despăgubire a muncii, ca proprietari definitivi ai părţilor de pământ care sunt astăzi în posesiunea lor.

„Comisarii Austriei, Franţei şi Prusiei, deşi constată cu părere de rău că propunerea ţăranilor este scrisă într'un stil arzător, *emfatic*) şi de ură, care nu poate veni din pana deputaţilor clăcaşi, trebue însă să recunoască, că condiţiunea mizerabilă a populaţiunii agricole a Moldovei merită cu atât mai mult atenţiunea Puterilor, cu cât acţiunea guvernului este nulă pela ţară, şi cu cât desele schimbări ale personalului administraţiunii au contribuit foarte mult a mări abuzurile.

„Majoritatea deputaţilor clasei boierilor proprietari mari, în număr de treisprezece deputaţi, s'au crezut datori a apăra într'o lungă expunere istorică drepturile pro-

9) Afectat, exagerat pretenţios.

prietăţii funciare, fără însă a nega legitimitatea plângerilor ţăranilor contra abuzurilor.

„Reclamând libertatea individuală pentru ţărani, proprietarii mari au în vedere a desface proprietăţile lor de îndatorirea de a da ţăranilor pământuri până la împlinirea celor două treimi a întinderii cultivabile a moşiilor lor; ei merg încă până a pretinde să le poată lua înapoi părticelele de pământ ce posedă astăzi.

„Dacă această cerere a boierilor s'ar primi, ar împovăra foarte grav condiţiunea ţăranilor, reluându-le pământuri ce ei au cultivat şi care prin munca lor au dobândit un preţ mai presus de claca legală. Apoi ar da naştere vagabondajului în clasa rurală deposedată. Cu toate acestea, deşi contestă comunelor rurale cele mai mici drepturi asupra pământului moşiilor lor, aceeaş majoritate a proprietarilor mari s'a văzut obligată a recunoaşte trebuinţa de a se desfiinţa claca sau munca îndatoritoare şi a se stabiliza ţăranii, fără însă a defini ceeace înţelegea cu această vorbă.

„Minoritatea proprietarilor mari, unsprezece deputaţi, s'a mărginit a constata necesitatea ce era a preface în rentă claca la care ţăranii sunt supuşi lăsând viitoarei Adunări legislative desvoltările şi amănuntele reformei. Tot această concluzie, sub o formă mai explicită, a fost deasemenea adoptată de majoritatea comitetului proprietarilor mici, care au consacrat un principiu al cărui echitate e foarte

contestabilă, acela al uniformităţii dării datorite proprietarilor de către ţăranii cultivatori, aşezaţi pe moşii de câmp sau de munte, fie ale boierilor, fie ale mânăstirilor, fie ale răzăşilor.

„Mai mulţi deputaţi de oraşe şi ai clerului au sprijinit propunerea deputaţilor din clasa ţăranilor clăcaşi.

Niciuna din propunerile făcute de diferitele comitete n'a dobândit majoritatea în Adunarea generală, care prin urmare n'a putut emite un vot asupra chestiunii.

„Insă din toate propunerile care s'au ivit în Divan, oricât de contradictoriu ar fi, a rezultat un fapt pozitiv pe care toate clasele l-au admis, necesitatea urgentă de a îmbunătăţi condiţiunea populaţiunii rurale, luându-se de bază a nouii reforme desfiinţarea clăcii prin despăgubirea şi constituirea ţăranilor în proprietari funciari. Divanul nu s'a putut înţelege şi învoi numai asupra acestor puncte: asupra câtimii de pământ ce ar fi să se dea, epoca oportună şi modul aplicării legii şi despăgubirea ce ar fi a se acorda proprietarilor de moşie.

„Acest rezultat negativ, lipsa de înţelegere asupra unei măsuri recunoscute în unanimitate ca indispensabilă, dovedeşte încă odată, că dacă această reformă se lasă a fi făcută numai de părţile interesate, nu se va săvârşi niciodată cu dreptate şi cu mulţumirea tuturor.

„Chestiunea condiţiunii sociale a ţăranilor a trecut de un secol încoace prin diferite faze, dar niciun guvern n'a ştiut să asigure bunul trai al populaţiunii rurale, nici a preîntâmpina răul care, astăzi, începe a lua aşa de mari proporţii. Emanciparea ţăranilor Transilvaniei şi Bucovinei, unde, până în 1848, se aplicau ponturi mai ca acelea ale Moldovei, face încă şi mai indispensabilă şi mai urgentă completa emancipare a populaţiunilor rurale ale Principatelor. Dar pentru ca chestiunea să aibă o soluţiune echitabilă şi completă, şi pentru ca această soluţiune să poată aduce toate roadele dorite, trebue ca condiţiunile guvernamentale ale Principatelor să fie cât prin putinţă mai asigurate; trebue ca această ţară să aibă mai înainte de toate un guvern tare constituit şi la înălţimea datoriilor ce-i impune marea reformă, cerută de chestiunea cea mai importantă pentru viitorul ţării".

Iată ce zic Comisarii!

Insă mi se va întâmpina că suntem autonomi, că chestiunea rurală este o chestiune din lăuntru, că nu suntem îndatoraţi de a ne ţine de cele zise şi socotite de străini, şi că prin urmare putem hotărî cum vom voi despre soarta ţăranilor. Am luat seama că de trei ani, de câte ori se atinge de a prelungi chestiunile pe care art. 46 din Convenţiune le cere a fi hotărîte cu grăbire şi în avantajul mulţimii, de a asigura libertăţile publice, de a sfărâma scuturile, privilegiile şi monopolurile, care până astăzi apasă populaţiunile noastre — bunăoară monopolul băuturilor, — într'un

cuvânt, de a pune capăt durerilor trecutului şi de a ridica naţiunea prin ridicarea claselor rurale, a căror soartă s'a recunoscut ca rea de către întreaga Europă, noi totdeauna întâmpinăm că suntem autonomi şi foarte autonomi; şi că vom face ce vom voi şi când vom voi. Dar când se atinge de a ne numi Patria cum au numit-o strămoşii noştri, de a efectua Unirea Principatelor nu numai pe hârtie, dar şi în faptă, de a mai tăia unghiile jurisdicţiunii consulare, de a face ca măcar în ţara noastră străinii să ne respecte, o! atunci zicem, că suntem foarte puţin autonomi şi necontenit ni se recomandă respectul tratatelor şi al Convenţiunii.

DREPTURILE ŢARANILOR RECUNOSCUTE IN AŞEZAMANTUL LUI GR. GHICA DIN 1851

Fie, domnilor, voi lăsa deoparte pe străini; mă lepăd şi de d. Talleyrand şi de d. Liehman şi de d. Richthoffen şi voi chema în ajutorul drepturilor ţăranilor o autoritate pământeană, voi chema pe *cineva* a cărui mărturie şi drept de a vorbi în chestiune nimeni din noi nu le va putea contesta. Acest cineva este însuş legislatorul aşezământului din 1851, este însuş Domnul Moldovei, Grigore Alexandru Ghica care, ca autorul legii, mai bine decât oricine altul, poate să ne spună care sunt drepturile şi îndatoririle ţăranilor aşezate prin acea lege.

Cum ştiţi, domnilor, înainte încă de încheierea tratatului dela Paris, înaintea convocării Adunărilor ad-hoc, Poarta Otomană se socotise în drept a da, de a dărui Principatelor Române o constituţiune. Această constituţiune la care unii din reprezentanţii Puterilor garante îşi şi dăduseră consimţământul lor, fu aşternută în protocolul încheiat în Constatinopol la 11 Februarie 1856.

In acel timp Poarta voia a atrage în favoarea sa simpatiile populaţiunilor noastre rurale, fiindcă în boieri ea nu avea credinţă, socotindu-i devotaţi Rusiei. Ea dar se hotărî a se ocupa în deosebi cu îmbunătăţirea soartei ţăranilor români, eliberându-i de clacă şi făcându-i proprietari.

Iată ce Turcia proiectă pentru dânşii în art. 17 din sus citata constituţiune: **„Relaţiile între** proprietari şi ţărani se vor regula într'un chip drept, încât se va putea prin învoială. Claca şi serbările personale (podvezile, zilele de mereme) ce mai există încă, fie sub orice numire, se vor declară ca răscumpărabile prin o lege specială, care se va decreta şi executa cel mult până într'un an, aşa încât cu totul să înceteze până într'un scurt timp"

Acestea se ziceau la începutul anului 1856. Dacă Constituţiunea proiectată de Inalta Poartă s'ar fi pus în lucrare, ţăranii români, în cursul anului 1857, ar fi fost liberi de clacă şi proprietari.

Noi suntem însă în 1862, şi încă deputaţii români discută ce trebue să facem pentru ţăranii români!

Şi apoi ne mai tânguim că ţara nu merge înainte, şi că se cere reforma legii electorale!

Insă, dacă art. 17 din proiectul de Constituţiune al Turciei era de o mare binefacere

pentru țărani, erau alte articole din acest proiect care jigneau drepturile și interesele României.

Atunci Domnul Moldovei se hotărî a apela la Congresul dela Paris în contra lucrărilor din Constantinopol. El luă în studiu constituțiunea turcească, articol după articol, și lângă fiecare adăoga observațiunile sale.

Venind la art. 17, atingător de chestiunea rurală, și cedând influențelor miniștrilor săi și solicitațiunilor proprietarilor îngrijați de *reforma turcească*, Domnul Ghica combătu răscumpărarea clăcii, într'alte cuvinte împroprietărirea țăranilor; însă aceasta o făcu trăgându-și argumentele din legea actuală, pe care el o declară ca *cea mai bună* pentru locuitori, fiindcă le asigura nu numai prezentul, dar și viitorul chiar al generațiilor celor mai depărtate.

Iată propriile cuvinte ale Domnitorului:

„Legislația actuală a lămurit tot ceeace vechea legislație avea întunecat, pentru a lăsa cât s'ar putea mai puțin loc arbitrarului. Ea a desființat dijma care dă o ideie de șerbire și de vasalitate...

„Așadar după legea aceasta, fiecare țăran are partea sa hotărîtă de arătură, de fâneață și de pășune; în adevăr, el nu e proprietar asupra acestora, însă are dreptul a se folosi de rodurile lor; el nu poate înstrăina acest pământ, dar și *proprietarul nu poate nici a i-l lua nici a i-l schimba după planul său...*

„Acolo unde pământul trebuincios nu este de ajuns pentru a îndeplini partea hotărîtă a fiecărui țăran, el se împarte în trei părți,

dintre care două sunt ale țăranilor și a treia a proprietarului; în acest caz scade și lucrul în proporție...

„Acesta e regimul de față. Se poate ca la locuința sa o îngrăditură de 360 stânjeni pătrați, pe cari îi lucrează precum voește...

„Acesta e regimul de față. Se poate ca la punerea lui în lucrare să fie oarecare abuzuri; dar așa e soarta tuturor legilor; oricum ar fi, acesta e un progres, și chiar țăranului i se dau mari foloase...

„Se cade oare a ne atinge de astfel de condiții? E oare de folos țăranului de a schimba soarta lui de uzufructuar sau de *posesor* cu aceea de proprietar?...

„Dar mai întâi care va fi chipul de răscumpărare adoptat în această lege specială care după art. 17 va trebui a fi pusă în lucrare înainte de un an?

„In aceasta se întâmplă greutatea chiar dintâi. Țăranul va trebui el să plătească deodată capitalul pentru toate? Aceasta nu se poate nicidecum. Sau să plătească dobândă pe fiecare an, fără a fi dator cu capitalul? Condiția nu se schimbă și nu aduce niciun progres în starea actuală a lucrurilor.

„Să zicem chiar că i se va da degeaba pământul ce el lucrează acum; în puțini ani, țăranul proprietar va trebui să împartă partea sa spre a o da copiilor săi; sau suferind consecințele greșelilor sale, sau ale pagubelor neprevăzute, el o va vinde și va rămâne atât el cât și familia sa lipsit de toate mijloacele de viețuire.

„Proprietarul care va fi cumpărător nu va

fi mai mult îndatorat de a-i da un alt pământ, *precum după legislația de astăzi el este îndatorat de a da fiecăruia*, chiar de ar fi și mai mulți într'o singură familie, *câte o parte de pământ...*"

Când textul legii este atât de clar și de lămurit, când Comisiunea internațională, aceea care a fost însărcinată de tratatul dela Paris de a studia starea lucrurilor, recunoaște că după legile în vigoare țăranul *este uzufructuar* pe legiuitele sale fălci sau *pogoane* și că proprietarii de moșii sunt datori de a da *insurățeilor* pământ până la două treimi ale moșiei, când însuș legislatorul din 1851, în conformitate cu legea regulamentară, vine și explică legea și recunoaște drepturile țăranilor, cum am putea acum noi, Deputați ai Parlamentului român, noi, reprezentativa legală a României, noi cari suntem datori a apăra drepturile mai ales ale acelora care nu sunt aici reprezentați, cum am putea, zic, a veni acum și a tăgădui drepturile străvechi ale țăranilor, garantate prin toate legile vechi și noui, *dreptul de a fi uzufructuari pe legiuitele părți de pământ ce le exploatează?* Și cum am socoti, că cu cea mai mică umbră de dreptate, am putea isgoni pe țărani din locurile lor, din drepturile lor, și a le zice să se mulțumească cu darea de 1, 2 sau 3 pogoane de om ca *pământ comunal*, când legea actuală le dă întreit mai mult? Dar cum am crede că am putea aplica asemenea nedreaptă legiuire? Da, domnilor, *nedreaptă, căci* și *posesiunea* și *uzufructul* este un *drept tot așa de sfânt* ca și *proprietatea!*

SITUAȚIA CREATA PRIN AȘEZAMANTUL LUI B. ȘTIRBEI NU LE LEAGA

Insă, îmi vor întâmpina unii din onorabilii deputați de dincoace de Milcov

„In Țara Românească, țăranii nu au aceleași drepturi pe care le au în Moldova. Așezământul din 1851 le-a șters aceste drepturi. Domnul Știrbei a statornicit că țăranul nu este decât *chiriaș*, și că proprietarul poate a-l isgoni de pe moșie, oricând va voi. Așa este, după așezământul din 1851; dară o recunosc, Domnul Știrbei a decretat că în viitor țăranul din Valahia nu va mai fi decât un chiriaș, un proletar, pe care proprietarul oricând va voi, va putea a-l isgoni nu numai depe moșie, dar chiar și din casa sa, clădită de el. Insă, îmi voi permite de a întreba și eu pe acești onorabili ai mei colegi: „De când, în Principate, Domnii au avut dreptul de a face singuri legi? Cum, Domnilor, Adunarea Țării Românești, din care mai mulți din Dumneavoastră ați făcut parte, a dat, în sesiunile trecute, mai multe voturi, după care s'a hotărît că chiar dispozițiunile Domnului Știrbei, făcute cu împreună lucrare a Divanului ad-hoc dela Balta-Liman, sunt supuse reviziunii Adunării elective, că chiar sumele Vistieriei încuviințate de acest Divan, se cuvine a se cerceta din nou de către Adunare, așa precum dela 1848 țara nu a mai avut reprezentațiune legală; și tot acei deputați cari au dat asemenea voturi ar veni acum și ar recunoaște Domnului Știrbei dreptul ca singur, fără măcar cooperațiunea Divanului ad-hoc, să facă un așezământ care

răstoarnă o legislaţiune de sute de ani, care ridică ţăranilor drepturile ce le sunt chezăşuite prin vechile legiuiri, prin Condica lui Caragea, prin chiar Regulamentul organic! Atunci recunoaşteţi Domnului Ştirbei şi dreptul de monarh, de autocrat, de atotstăpânitor, şi nu-i mai revizuiţi administraţia financiară, nu-i mai cercetaţi sumele, nu-i mai confiscaţi averea. Aţi hotărît că el n'a fost competinte a cheltui un singur ban fără încuviinţarea Adunării, şi astăzi îi recunoaşteţi dreptul de a hotărî singur cea mai grea chestiune care, după mărturisirea Europei, se agită de două sute de ani în Principate. Pentru numele lui Dumnezeu, să fim consecvenţi măcar într'o asemenea chestiune, de a cărei soluţiune atârnă în mare parte însuş viitorul naţionalităţii noastre!

Dar să zicem, pentru un moment, că Domnul Ştirbei a avut dreptul să prefacă *singur* legislaţiunea rurală. Fie! şi aşa fiind, apoi recunosc că există o mare deosebire între legislaţiunea din Valahia şi între acea din Moldova în privinţa ţăranilor. Dar acum şi eu voi întreba, pe ce dreptate dumnezeiască sau omenească ne-am putea întemeia spre a unifica aceste două deosebite legiuiri, nu dând ţăranilor de dincoace de Milcov drepturile fraţilor lor din Moldova, ci desbrăcând şi pe aceştia din urmă de drepturile ce până acum le-au avut şi le au în fiinţă?

Dar de când reforma şi unificarea legilor trebue să se facă în folosul celor puţini, iar nu al celor mulţi, în folosul unei clase, iar nu al populaţiunii întregi? Au aceasta ar fi să se

M. KOGĂLNICEANU, spre bătrâneţe

facă, pentrucă țăranii nu au dreptul să fie aci, nici măcar prin o indirectă reprezentațiune; și pentrucă numai noi proprietarii suntem chemați de a rezolva această chestiune, într'alte cuvinte de a fi împricinați și judecători totodată? Domnilor, domnilor, să gândim că este un Dumnezeu, să gândim la cuvintele ce, cu 120 de ani mai înainte, ziceau strămoșii unora din noi, când desființau lanțurile *rumâniei și ale vecinătății!*"

„Nu este lucru creștinesc; este de mare pagubă sufletelor noastre, să supunem sub jugul robiei pe frații noștri!"

Și care mai grozav jug al robiei poate fi altul, decât sărăcia, care negreșit va fi partea țăranilor, dacă în loc de a îmbunătăți, vom înăspri soarta lor?

Insă nimenea din noi nu o vrea aceasta. Toți, îmi place a o crede, voim îmbunătățirea soartei sătenilor noștri, căci îmbunătățind soarta lor, îmbunătățim soarta țării, și prin urmare și propria noastră soartă: și din contra va ide noi, dacă am socoti că soarta țăranilor fiind rea, soarta țării, soarta noastră va putea fi și rămâne bună!

Spre a ajunge însă la această îmbunătățire, chipul cel mai drept, cel mai practic, cel mai legiuit nu este de a lua, ci de a da sau măcar de a păstra. Țăranii au astăzi în stăpânirea lor legiuitele pogoane sau fălci, date lor spre exploatare, cum zic înseși așezămintele rurale din 1851, în *măsura întemeiată pe adevărata* lor trebuință. Tânguirile țăranilor n'au fost niciodată că li se impune o prea mare întindere de pământ. Așadar, misiunea noastră nu este

de a ne pune a chibzui dacă ţăranul are mult sau puţin pământ. A lua acum dela proprietar o singură prăjină din locurile sale şi a o da locuitorului ar fi o nedreptate ce am face proprietarului; a lua iarăşi dela sătean o singură prăjină din ceeace el astăzi stăpâneşte şi a o da proprietarului ar fi o nedreptate ce am face ţăranului. Tânguirile sătenilor n'au fost şi nu sunt decât despre munca silită; *claca sau boierescul* la care ei sunt supuşi, cerând răscumpărarea sau plata în bani. In rezolvarea acestei chestiuni, în înlocuirea muncii silite prin un mod de despăgubire mai uşor, mai îndemânatic, mai asigurător în contra abuzurilor şi a impilărilor stă dar misiunea noastră; şi îndeplinindu-ne această misiune în marginile acestea să fim siguri că vom ajunge la acea îmbunătăţire ce Convenţiunea, ce interesul naţiunii reclamă ca să introducem în soarta ţăranilor noştri.

Libertatea proprietăţii, libertatea muncii; liber proprietarul, liber ţăranul: se striga, mai ales în Ţara Românească, pe la anul 1851! Oamenii practici au înăbuşit de pe atunci acest strigăt, au respins această teorie care, dacă ar fi fost a se pune în lucrare, ar fi adus după sine consecinţele cele mai grozave, şi în privinţa naţionalităţii şi în privinţa agriculturii noastre. Astăzi toţi, şi conservatori şi liberali, înţeleg că ţăranul nu poate fi smuls din casa sa, din câmpul său şi isgonit pe drumuri în voia lui Dumnezeu. Toţi înţeleg că ţăranul are două drepturi necontestabile: *dreptul de locuinţă şi dreptul de hrană* pe moşiile noastre. Acest drept nu s'a putut contesta

chiar de către apărătorii proprietăţii absolute din sânul Adunării ad-hoc a Moldovei, de către majoritatea comitetului proprietarilor mari, căci, deşi ei tăgăduiau ţăranilor orice drept, orice şerbire asupra moşiilor noastre, totuş, în încheierea lor, n'au putut face altminteri decât de a proclama că: Legea (ce va avea Adunarea legiuitoare a face în cea dintâi a ei sesiune) va fi întemeiată pe principiul *respectului proprietăţii şi totodată va privi şi la stabilirea şi la chipul vieţuirii locuitorilor săteni astăzi lucrători de pământ.*

In aceasta este subscris şi unul din raportorii în chestiunea rurală, onorabilul domn Grigore Costache Epureanu.

Impace acum domnia-sa aceste trei principii: respectul proprietăţii, stabilizarea locuitorilor şi chipul vieţuirii lor, şi toţi îl vom aplauda. Rezolve domnia-sa greaua problemă pe baza principiilor de mai sus şi d-lui va fi un mare bărbat!

Aşadar, domnilor, cum vedeţi, după chiar încheierea apărătorilor proprietăţii absolute din Adunarea Ad-hoc a Moldovei, este cu neputinţă de a ridica din mâinile, din stăpânirea ţăranilor, pământul pe care ei sunt *stabiliţi*, pământul pe care ei îşi găsesc *chipul de vieţuire*. După convingerea mea, deposedarea ţăranilor de acest pământ nu s'ar putea face în România fără o grozavă catastrofă, căci istoria şi faptele trecute şi contemporane dinprejurul nostru ne dovedesc că pretutindeni, şi în Franţa, şi în Germania, şi în Austria, şi în Rusia, ţăranul nu s'a emancipat decât împreună cu pământul ocupat de el.

Insă mi se va răspunde: acolo ţăranii au fost şerbi; la noi ei sunt oameni liberi încă din anii 1746 şi 1749, când s'a desfiinţat *rumânia* în Valahia şi *vecinătatea* în Moldova. Mare greşală, deplină eroare. *Robia, şerbia*, sau cum se zice în limba franceză *le servage*, şi în limba germană *die Leibeigenschaft*, da, s'a desfiinţat în Principate de mai mult de un secol.

Da, în zilele memorabile de 5 August 1746 şi 6 Aprilie 1749, şerbia a contenit de a fi condiţiunea ţăranilor noştri. „Ei n'au mai pu- „tut fi strămutaţi din satul lor cu sila; ei „n'au mai putut fi vânduţi fără de moşie; „ei n'au mai putut fi despărţiţi cu împărţeala, „sau a se da în foi de zestre, sau a se schimba „numai pe oameni fără moşie, sau pe copii „a-i despărţi dela părinţi; într'alte cuvinte, „ei n'au mai putut fi trataţi ca robi sau ca „şerbi". Iar mărginiţi, opriţi de a se strămuta din sat fără voia *stăpânului* şi siliţi de a se întoarce înapoi oricând şi unde fugeau, ba chiar certaţi; într'alte cuvinte *lipiţi pământului, glebae ad scripti*, ei tot au urmat a fi şi după desfiinţarea rumâniei şi a vecinătăţii. Chiar actul Adunării Moldovei o rosteşte categoric:

„Şi când se va vinde moşia, *oamenii să nu se vânză, şi ca nişte săteni ai satelor în sat să rămână, făcând slujba obişnuită*".

Şi această stare de lucruri s'a menţinut până la Regulamentul organic. Ca să o dovedesc aceasta, nu voesc a avea a recurge decât la acte autentice, la însăşi legislaţiunea ţării

dinaintea şi în urma desfiinţării şerbiei ţăranilor.

Iată ce găsesc deopotrivă şi cu acelaş text şi în Condica lui Vasile Vodă din anul 1646, şi în Indreptarea legii, publicată din ordinul lui Matei Basarab în anul 1652:

„Când va fugi ţăranul dela locul şi dela stăpânul său, atunci nimeni nicăierea să nu-l primească, iar de-l va şi primi deodată, atunci degrabă să-l întoarcă la satul lui de unde este; iar de va fi având vreo treabă cu aceia, acela ce l-au primit, atunci să se pună a-şi spune treaba Domnului acelui sat; iar de va meşteşugui într'alt chip, şi va călca pravila aceasta, atunci să plătească la Domnie 12 litre de argint şi 24 litre boierului aceluia al cui va fi ţăranul".

Această legiuire este făcută cu o sută de ani înaintea desfiinţării şerbiei ţăranilor din Principate. Să vedem acum dacă o sută de ani după desfiinţarea vecinătăţii, atunci când se zice că ţăranii au devenit liberi, să vedem ce legi reglementează libertatea lor.

Iată, domnilor, ce găsesc în hrisovul Domnului Moldovei Ioniţă Sturdza şi în anaforaua boierilor Divanului Moldovei, din 10 Aprilie 1827:

„Locuitorii ce vor fi pe moşiile boiereşti şi ale altora nu pot avea voie a se ridica fără voia *stăpânului;* şi pururea fugarii de acest fel [ce] se vor ridica fără de voie, să fie aduşi la urmă şi *certaţi*".

Acest act nu-l poate tăgădui nimeni, căci originalul se află în arhiva Moldovei, şi doi din subscriitorii săi se află pe băncile noas-

tre: onorabilii domni Petre Rosetti și Ștefan Catargiu.

Să potrivim acum legislațiunea lui Vasile Lupu și a lui Matei Basarab din secolul al XVII-lea și aceea a lui Ion Sturdza din secolul al XIX-lea, și apoi să mai pretindem că în anii 1827, *țăranii noștri erau oameni liberi.*

Nu, domnilor, țăranii noștri au urmat a fi lipiți către satul lor, către pământ, au urmat a fi „glebae ad scripti" până la anul 1832. Regulamentul organic pentru întâia dată a dat țăranilor o condiționată libertate și înseși așezămintele din 1851 au păstrat încă oarecare mărginiri în libertatea de strămutare a țăranilor; altminteri ce ar însemna art. 144, § 9 din Așezământul Domnului Știrbei, care zice:

„Sătenii pot să se strămute la sorocul ce s'a zis mai sus (numai la facerea catagrafiei, într'alte cuvinte, odată în cinci ani) în orice număr vor voi, poate să se strămute și satul întreg; niciun proprietar însă nu este volnic să primească pe a sa moșie, mai mult decât 12 familii deodată dela unul și acelaș sat"

EMANCIPARE CU IMPROPRIETĂRIRE

Așa dar, până la Regulament, țăranii noștri fiind *lipiți pământului,* și Regulamentul și Așezămintele din 1851 menținând claca și boierescul, noi nu putem acum a emancipa pe țărani decât împreună cu pământul ocupat de ei. Nicăieri, nici în țările latine, nici în țările germane, nici în țările slavone, țăranul *șerb* nu s'a prefăcut în *lipit pământului,* și din lipit

pământului, din *clăcaș* nu s'a prefăcut în cultivator liber, decât rămânând stăpân pe pământul exploatat de dânsul.

Legea slavonă zice: „Șerbul este al stăpânului moșiei dar și pământul este al șerbului, și stăpânul moșiei nu poate isgoni pe șerb de pe moșie".

Sub ochii noștri, șerbii din Rusia se emancipează. Ei bine, eu fac întrebarea: Se emancipează 'ei cu sau fără pământ? Legea emancipațiunii țăranilor rusești este publicată nu numai în rusește, dar și în limbile franceză și germană.

Citiți-o, domnilor, și veți vedea că fiecare țăran rus primește, sau mai bine zicând, păstrează nu numai casa și îngrăditura sa, dar și locul de pășune, de arat și de fânețe ce-l are în stăpânire. Singuri servitorii, slugile din casele boierești, singuri lucrătorii din fabrici se emancipează numai cu persoana lor.

Ar fi a mă întinde prea departe dacă m'aș pune a face istoricul emancipațiunii țăranilor din Franța, Germania, Austria, Prusia. Insă din toate legislațiunile ce regulează materia, rezultă faptul constatat și fără excepțiune, că pretutindeni emancipațiunea cultivatorilor a trecut prin fazele următoare:

Din *șerbi,* țăranii au *devenit* liberi de persoană însă *lipiți pământului* și clăcași; apoi claca, ori s'a răscumpărat odată pentru totdeauna, ori s'a prefăcut în o dare bănească anuală (rentă, cens, zins). Insă niciodată și nicăieri țăranii n'au fost deposedați de pământurile exploatate și îmbunătățite de ei.

Numai în Polonia, unde legislaţiunea rurală şi starea legală a ţăranilor era întocmai ca la noi, prin Constituţiunea din 1807, dăruită de Napoleon I, marelui ducat de Varşovia, s'a proclamat *libertatea ţăranilor* după principiile codului civil francez. Acest cod, neştiind nimic din constituţiunea comunei şi proprietăţii slavone, necunoscând decât proprietatea occidentală, adică absolută, a deposedat, fără a şti, milioane de ţărani.

Insă rezistenţa a fost atât de mare, încât legea nicăieri nu s'a putut aplica. Vechea legătură a clăcii între proprietari şi cultivatori s'a menţinut până în anul contenit. După cincizeci şi patru de ani, în anul 1861, însă, am văzut pe înşişi proprietarii poloni luând iniţiativa emancipării şi a împroprietăririi desăvârşite a ţăranilor, pe pământurile exploatate de ei, şi iată cum s'a spălat păcatul comis în 1807.

Aşa dar, domnilor, din toate cele expuse mai sus, rezultă că cea dintâi condiţiune a îmbunătăţirii soartei ţăranilor români este: *respectarea posesiunii lor pe pământul ce legile în vigoare li-l dau spre exploatare.*

Odată acest principiu recunoscut, orice soluţiune va fi putincioasă, va fi primită.

DATORIA PARLAMENTULUI ROMÂN DE A ÎMBUNĂTĂŢI SOARTA ŢĂRANILOR

Dacă Europa nu s'a pronunţat hotărîtor în chestiune, nu este pentrucă soluţiunea propusă de preşedintele Conferinţei s'a socotit rea, ci pentrucă puterile au voit să lase însuşi guvernului şi Parlamentului Român misiunea şi onoarea de a hotărî chestiunea în deplina lor autonomie, mărginindu-se numai a le pune înainte drept bază: *necesitatea îmbunătăţirii soartei ţăranilor.*

Şi noi, domnilor, legală reprezentaţiune a ţării, ne-am folosit de această autonomie, nu spre a da ţăranilor ceeace pretutindeni li s'a dat, ceeace înseşi Puterile străine au recunoscut ca singura condiţiune de îmbunătăţire a soartei lor, ci spre a-i reduce la soarta de chiriaşi, ci spre a-i preface în proletari; sau ceea ce este mai tot una, a le lua din stăpânire mai mult decât două treimi din legiuitele lor părţi de pământ, şi apoi a înăspri, în loc de a îmbunătăţi soarta lor. Căci, domnilor, când legiuitele pogoane de astăzi deabia ajung la întreţinerea unei familii, ce voiţi să facă ţăranul cu un pogon, două sau trei, cum aud că unii din d-voastră, prin o parcimonioasă generozitate, propun a se lăsa în stăpânirea sătenilor! Dar la o a doua generaţiune ce are să devină aceastǎ iluzorie proprietate; şi cum se poate crede că ţăranul ar primi o asemenea lege cu mult mai împilătoare decât legea actuală, care, cu toate abuzurile ei, încai le asigură pământ, nu numai pentru prezent, dar şi pentru viitor?

Sărmanii ţărani! Ei până acum aveau în spinare un singur sac; acum ca îmbunătăţire am voi să le punem pe umeri doi saci. Noi am da ţăranilor noştri libertatea pe care ţăranii poloni se tânguiau că stăpânii lor voiau a le-o da în 1807; libertatea păsărilor care se gonesc de pe un copac plin de fructe pe un copac cu crengile goale. Ni se propune a libera pe ţă-

rani de fiare; însă cu condiţia că, odată cu fiarele, să le luăm şi cismele!

Noi Români, cu un guvern *românesc*, şi într'o ţară *românească*, noi mandatari ai naţiunii *române*, prin reforma ce ni se propune, am face ca ţăranii *noştri*, ca *fraţii noştri*, în *propria lor ţară*, să se afle mai rău decât *sunt ţăranii români*, in Bucovina, în Transilvania sub jugul *Nemţilor* şi al *Ungurilor*.

Dar aceasta ar fi pentru noi o ruşine neştearsă, dar aceasta ar fi un păcat de moarte, care ar pica pe capul nostru, pe capul fiilor noştri. Dar Dumnezeu şi naţiunile lumii ne-ar lovi cu un blestem, care timp de secoli nu s'ar mai şterge!

Iată, domnilor, cauzele cari mă fac să combat din toate puterile mele proiectul Comisiunii Centrale şi orice alt proiect care ar ţinti de a lipsi pe ţărani de o singură prăjină de pământ din ceeace ei astăzi stăpânesc în puterea legilor în vigoare.

Asemenea proiecte sunt în contra dreptăţii, în contra legii, în contra naţionalităţii şi în contra chiar a interesului proprietarilor de moşii.

Ele ar fi în contra dreptăţii, pentrucă nu este drept să ne folosim de puterea noastră de legiuitori, spre a strâmbătăţi pe cei slabi şi pe cei neîndrituiţi de a ridica glasul aici.

Ele ar fi în contra legii, pentrucă ar trage din stăpânirea ţăranilor părticica de pământ ce le-o garantează legile actuale.

Ele ar fi în contra naţionalităţii noastre, pentrucă, departe de a desvolta simţul patriotic în inima gloatelor, fără de care o naţiune niciodată nu e tare, ele n'ar face decât de a deslipi clasa cea mai numeroasă a populaţiunii noastre dela sânul patriei pentrucă nelegând pe ţărani cu niciun interes la apărarea pământului strămoşesc, i-am face străini în propria lor ţară, şi poate i-am sili, în desnădejdea lor, ori la o pustietoare emigraţiune peste hotare, ori la o grozavă rezistenţă în lăuntrul ţării!

Ele ar fi în contra chiar a interesului proprietarilor de moşii, pentrucă proprietatea numai acolo este respectată, numai acolo este sigură, unde ea are mulţi apărători, pentrucă istoria ne arată că acolo unde proprietarii n'au avut destul patriotism şi destulă indulgenţă, spre a se pune singuri în capul reformei, spre a face singuri concesiunile cerute de folosul, de binele general al ţării, ei au dat loc la grozave catastrofe, cărora au fost ei cele d'ntâi victime.

Voi combate, în sfârşit, orice proiect care n'ar îndestula drepturile şi legitimele trebuinţe ale ţăranilor, pentrucă un asemenea proiect ar fi menit de a întreţine neştearsă ura între două clase, care, pentru binele Patriei, trebue să fie pururea în cea mai strânsă legătură de armonie şi de dragoste, pentrucă, după propria mărturisire a unui Ministru conservator al Franţei, a lui Odillon Barrot nicăieri ideile comuniste nu nasc şi nu sporesc mai mult decât în ţările unde ţăranii sunt lipsiţi de proprietate şi sunt reduşi la starea de proletari sau şi chiar de coloni.

Servindu-mă în fine de expresiunile onorabilului domn. Brăiloiu, când a combătut în sânul Comisiunii Centrale reforma legii elec-

torale, voi combate orice proiect care n'ar respecta stăpânirea țăranilor ca *un proiect de despotism și de dezordine.*

INCHEIERE

Și acum, domnilor, las *dreptul* deoparte; și mă voi adresa numai la inima d-voastră!

Nu voi mai chema în ajutorul țăranilor noștri decât umanitatea și patriotismul dumneavoastră.

O! fie-vă milă de un milion de țărani, care cu femeile și cu pruncii lor, deși ținuți afară și departe de desbaterile noastre, au ochii țintiți asupra dealului Mitropoliei ca asupra soarelui mântuirii, și vă întind mâinile!

O! nu dărâmuiți brazda de pământ trebuitoare hranei țăranilor. Gândiți la durerile, la patimile, la lipsurile trecutului lor. Gândiți la originea averilor d-vs.; gândiți că cea mai mare parte din ele o datoriți muncii și sudorilor lor. Inchipuiți-vă că părinții lor s'au luptat alături cu părinții noștri pentru salvarea țării. Gândiți că, mâine poate, ora pericolului poate iarăș suna; că fără dânșii nu veți putea apăra nici Patria, nici averile, nici drepturile voastre și că odată țara căzută nu veți fi decât slugile străinilor, când astăzi sunteți în capul României, în capul unei țări libere și autonome.

Aduceți-vă aminte că atunci când era ocupațiune străină, mulți din noi treceam hotarul, iar țăranii rămân-au și ne păzeau moșiile și averile.

Inchipuiți-vă care era soarta nenorociților noștri țărani în acele triste timpuri.

Aduceți-vă aminte că ei și cu înseși femeile lor adesea au fost reduși la starea de vite, înjugați la carele împilătorilor și că oasele a mii de țărani români până astăzi încă înălbesc câmpiile Dobrogei și ale Bulgariei!

O! fie-vă milă de dânșii, fie-vă milă de țara noastră.

O! de ce nu se ridică dintre d-voastră vreun urmaș al vechilor Domni români, sau ai tovarășilor de luptă ai lui Ștefan cel Mare și ai lui Mihai Viteazul, ai lui Șerban Cantacuzino și ai lui Grigore Ghica și el să ia, el să se pună în capul marii reforme și să ridice el steagul emancipării țăranilor români.

O! Dacă Dumnezeu și-ar face milă cu această țară, și ar îmblânzi inimile cele împietrite!

O, de ce nu am elocvența trebuitoare, pentru ca glasul meu să poată triumfa de ideile egoiste, de fricile neîntemeiate, de interesele meschine, și așa să isbutim ca această mare și națională chestiune să se hotărască, nu prin lupte, nu prin majoritate, ci prin primirea tuturor, prin *unanimitatea Parlamentului român.* De s'ar face aceasta, ce glorie ar fi pentru clasele bogate și inteligente ale țării, ce renume pentru Adunarea legislativă și cât de sus am ridica națiunea noastră în ochii Europei!

Și din contra, ce rușine, ce decadență pentru noi, când am dovedi străinilor că nu avem putință de a fi, de a ne ridica la înălțimea misiunii noastre, că în mâinile noastre era să întărim România, și că noi am îngropat-o de vie; căci

nenorocind trei milioane de ţărani, nenorocită va fi şi ţara noastră; şi moartă va fi România, când în o asemenea chestiune, noi, legiuitorii ei, am da pilda strâmbătăţii şi a nelegiuirii!

Şi să nu credem, domnilor, că prin un vot al nostru am îneca pe veci dreptul ţăranilor.

Nu, domnilor, dreptatea nu piere; ca trupul lui Christos ea se poate îngropa, dar întocmai ca şi Christos-Dumnezeu ea va reînvia!

Şi înainte de a sfârşi, domnule Preşedinte al Consiliului, întâiul consilier al tronului României, daţi-mi voie a vă adresa două cuvinte; a vă aduce aminte o mare, o solemnă făgăduinţă. Eram în Adunarea din Iaşi; Unirea ţărilor surori se proclamase de către Alesul Naţiunii. In acea zi, în 11 Decembrie, d-voastră aţi zis la tribuna aceasta: *totul pentru ţară şi nimic pentru noi*. Când d-voastră aţi zis aceste cuvinte care au făcut să tresară milioane de inimi, d-voastră aţi contractat o mare datorie; aţi subscris o trată la adresa ţării! Astăzi momentul plăţii a venit. Faceţi onoare subscrierii d-voastră. Apăraţi dar cauza ţăranilor ca o misiune ce vă vine de drept. Şi când veţi înfăţişa lui Alexandru Ioan I, votul Adunării, înainte de a-i cere sancţiunea, o, aduceţi-i aminte de cuvintele ce odată cu proclamarea sa ca Domn al Moldovei i s'au adresat în numele Adunării şi al Naţiunii, ce-l punea pe tronul lui Ştefan cel Mare:

„O Doamne, mare şi frumoasă îţi este misiunea! Convenţiunea din 19 August ne însemnează o epocă nouă, şi Măria Ta eşti chemat să o deschizi. Fi dar omul epocii; fă ca legea să

înlocuiască arbitrarul: fă ca legea să fie tare, iar Măria Ta, ca Domn, fi bun, fi blând, *fi bun mai ales pentru aceia pentru care mai toţi Domnii trecuţi au fost nepăsători sau răi.*

„Nu uita, că dacă cincizeci de deputaţi te-au ales Domn, însă ai să domneşti peste milioane de oameni; fă dar, ca domnia ta să fie cu totul de pace şi de dreptate, împacă pasiunile şi urile dintre noi, şi introdu în mijlocul nostru strămoşească frăţie!”

DISCURS LA JUBILEUL DE 25 DE ANI AL ACADEMIEI ROMANE

A fost rostit în şedinţa festivă dela 1 Aprilie 1891, când Academia Română serba 25 de ani dela înfiinţarea Societăţii Literare Române din 1866, devenită în 1867, Societatea Academică Română, iar în 1879 Academia Română.

Scris într'o singură zi, după cum povesteşte Vasile Kogălniceanu (fiul marelui scriitor), acest discurs constitue un rezumat al năzuinţelor sale de o viaţă întreagă.

Povestea vieţii „gigantului" oglindeşte întrînsa toate actele fundamentale ale evoluţiei ţărilor româneşti între 1840 şi 1870.

In acest discurs se vede mai bine decât în oricare altul până la ce punct Kogălniceanu şi-a închinat cea mai mare parte a vieţii sale binelui obştesc.

Doamnelor şi Domnilor,

Colegii mei mi-au încredinţat misiunea de a lua şi eu cuvântul în această mare şi frumoasă zi, în care serbăm jubileul de 25 de ani al fundării Academiei Române. Această onoare o datoresc vârstei mele înaintate.

In adevăr, cu excepţiunea venerabililor no-

ştri colegi, d-nii N. Kretzulescu şi G. Bariţ [1], eu sunt, dintre toţi ceilalţi academicieni, cel mai în vârstă. Şi, dacă ar fi exact anul naşterii mele, ce mi-l dau nu numai biografii străini, dar şi literatorii români, cari au binevoit a se ocupa cu scrierea vieţii mele, eu aş fi mai înaintat în bătrâneţe decât chiar Nestorii [2]) mai sus numiţi ai Academiei Române. După Lexiconul de conversaţiune al lui Meyer (Meyer's Konversations-Lexicon), eu aş fi născut la 1806: şi nu sunt mai mult decât câteva săptămâni, România Literară mi-a dat aceeaş vârstă, astfel aş număra 85 de toamne, n'am pretenţiunea de a zice primăveri. Să-mi fie permis a rectifica această dată. Eu sunt născut la Iaşi, la 6 Septembrie 1817, după cum rezultă din însemnarea originală scrisă de tatăl meu în *Ceaslovul naşterilor şi morţilor familiei Kogălniceanu*, o carte care, până încă acum câţiva ani, ca un adevărat registru al stării civile, se obişnuia a se păstra din tată în fiu mai în toate familiile noastre.

Tatăl meu a fost Vornicul Ilie Kogălniceanu; maica mea, Catinca, născută Stavilla, era coborâtoare dintr'o familie genoveză, stabilită de secole în vechea colonie genoveză Cetatea-Albă (Akerman), unde şi astăzi sunt mulţi proprietari purtând numele de Stavilla.

Exprimându-mi-se dorinţa ca, cu ocaziunea

---

1) Gh. Bariţ (1812-1893) conducător al culturii româneşti din Ardeal. A condus publicaţiile: Foaia pentru minte, inimă şi literatură (1838-1865) şi Gazeta Transilvaniei, întemeiată în 1838.

2) Nestor, erou antic grec, renumit pentru înţelepciunea sa.

acestei zile ceremoniale, să citez câteva fapte din istoria contemporană, petrecute sub ochii mei, ori săvârşite cu micul meu concurs, binevoiţi a-mi învoi de a preceda lucrarea mea cu câteva cuvinte care se raportă la zilele tinereţelor mele.

Bătrânii iubesc a povesti despre cele întâmplate în juneţa lor; şi eu nu pot rămâne străin de această slăbiciune a vârstei mele.

(Autobiografie, Tinereţea)

Naşul meu, adică acela care m'a luminat cu sfântul botez, întrebuinţez stilul bătrânesc, a fost Domniţa Marghioala Calimah, soţia logofătului Grigore Sturdza, tatăl răposatului Mihail Sturdza, fostul Domn al Moldovei. Domniţa Marghioala iubea foarte mult pe maică-mea, care, copilă tânără, a rămas orfană de tată şi de mamă şi încredinţată epitropiei logofătului Grigore Sturdza, — bunul meu despre mamă, medelnicerul Stavilla, având moşia sa vecină cu moşiile familiei Sturdzeşti, astăzi proprietăţi ale Principesei Maria Gorciacoff, fiica fostului Domn al Moldovei. Domniţa Maria Calimah vorbea numai greceşte; ea mă iubea mult de mic copil, şi când mă lua în braţe, ea îmi exprima dragostea într'a mă desmierda cu bătaia de pălmiţe, până când leşinam de plâns, şi întovărăşite aceste cu toate numirile desmierdătoare greceşti ce se întrebuinţează la copii.

La săvârşirea ei din viaţă, Domniţa Marghioala mă recomandă iubirii şi îngrijirii fiului său Mihail Sturdza, care deja în tinereţe

luase loc între cei mai învăţaţi şi talentaţi boieri tineri ai Moldovei. Acestei misiuni, lăsate cu limbă de moarte, Mihail Sturdza a fost credincios; acestei misiuni datoresc că Mihail Sturdza, ajuns Domn al Moldovei în 1834, în acelaş an, împreună cu fiii săi Dimitrie şi Grigorie, m'a trimis la învăţătură în Franţa, şi anume la Lunéville, unde furăm încredinţaţi îngrijirii abatelui Lhommé, preot catolic, care, din cauza marei revoluţii franceze, ca mulţi alţi emigraţi francezi, se refugiase în Principatele Române. Abatele Lhommé, retras la Iaşi, a dirijat educaţiunea şi instrucţiunea tânărului Mihail Sturdza, şi dar acesta, ajuns Domn, nu putea să încredinţeze creşterea şi îngrijirea copiilor săi şi a mea decât aceluia care făcuse din el cel mai învăţat boier depe timpurile lui. Noi găsirăm pe abatele Lhommé, deşi octogenar, încă în plină vigoare şi profesor de retorică, de limbă şi literatură latină la colegiul din Lunéville, colegiu comunal care se bucura de o mare reputaţiune prin capacitatea profesorilor şi care a produs mai mulţi bărbaţi însemnaţi ai Franţei. In casa părintească n'am fi putut fi mai bine trataţi decât în sânul familiei Lhommé, sub privegherea activă a abatelui. Eram cei dintâi din clasele noastre. Dar după un an politica se amestecă şi în afacerea colegianilor români din Lunéville.

Consulii ruşi, pe atunci puternici în Bucureşti şi în Iaşi, făcură Domnului Mihail Sturdza respectuoase observări pentru trimiterea în Franţa a fiilor săi şi a altor câţiva fii de boieri, căci afară de mine mai erau trimişi şi doi fii ai logofătului Lupu Balş şi un altul, Nicu Cas-

su. Educațiunea franceză se părea marelui nostru protector, Împăratului Nicolae I, prea revoluționară; furăm dar luați din Lunéville și conduși la Berlin la sfârșitul anului 1835.

Rog pe ascultători să-mi ierte aceste *prolegomena* [3]), această digresiune ce am făcut-o înainte de a intra în materie. Bătrânii iubesc, o mai zic, a spune fapte din tinerețea lor!

Intrând în materie, voi desfășura trei date mari din istoria contemporană a renașterii României, trei reforme radicale săvârșite sub ochii noștri *et quorum pars parva fui* [4]).

Acestea sunt:

1. *Desrobirea țiganilor;*
2. *Obórîrea pronomiilor și privilegiilor de naștere și de castă și proclamarea egalității politice și civile pentru toți fiii României;*
3. *Emanciparea țăranilor.*

I

DESROBIREA ȚIGANILOR

Contemporanii mei își aduc aminte, și aci am ca martor pe mai junele meu contemporan, pe colegul meu Alexandru Papadopol Calimah, își aduc aminte ce erau Țiganii acum 50 de ani,

---

3) Prolegomena = introducerea lungă a unei opere, a unui discurs. Mai înseamnă și: noțiuni introductive într'o știință. Kogălniceanu vorbise până aci despre studiile sale făcute în Germania.

4) Et quorum pars parva fui = și la care am fost parte mică (Eneida, cântul II. Dictonul se întrebuințează când este vorba de evenimentele la care cineva a fost părtaș. Însemnat Kogălniceanu, din modestie a înlocuit cuvântul magna (mare) prin parva (mică).

chiar atunci când razele civilizațiunii moderne îmblânzise moravurile în toate societățile Europei și când sclavia nu mai avea domiciliul decât în Rusia și din nenorocire și în România!

Legea țării trata pe Țigani de lucru, vândut și cumpărat ca lucru, deși prin derziune [5]) numărul sau individul se califica de *suflet:* am atâtea *suflete de Țigani,* am vândut și am cumpărat atâtea *suflete de Țigani;* în realitate și mai ales stăpânii care aveau prea puțini Țigani, îi tratau mai rău chiar decât prescripțiunile legii.

Chiar pe ulițele orașului Iași, în tinerețele mele, am văzut ființe omenești purtând lanțuri la mâini și la picioare, ba unii chiar colane împrejurul gâtului. Bătăi crude, osândiri la foame și la fum, închidere în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în râuri înghețate — iată soarta nenorociților Țigani! Apoi disprețul pentru sfințenia și legăturile de familie! Femeia luată dela bărbat, fata răpită dela părinți, copiii rupți dela sânul născătoarelor lor și răzleți, și despărțiți unii de alții, și vânduți ca vitele la deosebiți cumpărători în cele patru colțuri ale României! Nici umanitatea, nici religiunea, nici legea civilă nu aveau ocrotire pentru aceste nenorocite ființe; era un spectacol grozav, strigător la cer. Deaceea, pătrunși de spiritul secolului, de legile omenirii, un număr de boieri bătrâni și tineri au întreprins de a spăla patria lor de rușinea sclaviei.

Înainte ca chestiunea desrobirii Țiganilor să fi intrat în consiliile, în planurile de reformă

---

5) derziune = bătaie de joc.

ale ocârmuitorilor, ea a început a se agita prin însăşi iniţiativa parţială a stăpânilor de ţigani. Mulţi din aceştia, şi numărul lor din zi în zi sporea, ori în viaţă, ori mai ales la moarte, îşi desrobeau, îşi iertau Ţiganii. Intrebuinţez cuvântul de *iertare*, pe care îl găsim în toate actele de desrobire; dar reforma era prea grea, ea jignea prea multe interese, ca să se poată opera cu înlesnire.

Erau *Ţiganii domneşti* şi foarte mulţi; aceştia constituiau un venit mare în bugetul Statului; erau *Ţiganii mânăstireşti* şi ai aşezămintelor publice, ale căror servicii intrau în trebuinţele zilnice ale acestor comunităţi; erau, în fine, Ţiganii particulari, *Ţiganii boiereşti*, cari constituiau personalul de servitori în curţile boiereşti, bucătari, vizitii, rândaşi, feciori în casă, slujnice, bucătărese, cusătorițe. Boierii cei bogaţi aveau chiar capele de muzici sau tarafe de lăutari. Toate aceste funcţiuni se exercitau de Ţigani. Desrobirea lor era dar combătută de trebuinţele zilnice şi casnice ale vieţii familiilor: deaceea emanciparea nu s'a putut face decât treptat şi sub două domnii, atât în Moldova, cât şi în Muntenia.

Intâia lovire care s'a dat sclaviei a fost legea emancipării Ţiganilor statului şi ai mânăstirilor. Desrobirea s'a făcut mai întâi în Moldova de către Domnul Mihail Sturdza, prin două legi din 31 Ianuarie 1844, iar în Ţara Românească de către Domnul Alexandru Ghica, prin o lege din 1845.

Această emancipare, deşi parţială, era hotărîtoare şi pentru emanciparea Ţiganilor particulari, rămaşi încă în sclavie. Toate minţile prevăzătoare au înţeles că ora ştergerii sclaviei depe pământul românesc sosise şi că desrobirea Ţiganilor particulari nu mai era decât o chestiune de timp. Un strigăt de bucurie a isbucnit în inima tuturor oamenilor luminaţi. Ochii, atât ai emancipaţilor, cât şi ai acelora reţinuţi încă în fiarele sclaviei, dar însufleţiţi de o dreaptă speranţă, au vărsat şiroaie de lacrimi, şi numele emancipatorilor Mihail Sturdza şi Alexandru Ghica, mulţi ani au răsunat sub bolta cerească. Noi tinerii din Moldova — vorbesc numai de acei cu care împreună am lucrat — uitarăm în acea zi lupta înverşunată ce făceam guvernului lui Mihail Sturdza, pentru abuzurile sale, pentru lipsa mai ales de orice justiţie în ţară, ne-am adunat plini de entuziasm, hotărînd şi hotărîţi de a arăta Domnului că în faţa unui act mare, junimea română ştia gândi şi lucra înalt şi bine! O deputaţiune de tineri, între care se aflau: Costache Negri, Vasile Alecsandri, Costache Rola D. Rallet, P. Mavrogheni şi alţi atâţi — şi al cărei orator fusei ales eu — se prezentă Domnului, spre a-i exprima recunoştinţa tinerei generaţiuni. Mihail Sturdza în acea zi şi-a adus aminte că şi el a fost tânăr şi că era omul cel mai luminat al ţării; el ne exprimă recunoştinţa sa, declarând că în noi vedea viitorul ţării, că nouă aparţinea de a face din Moldova şi Valahia o ţară civilizată şi o societate europeană şi că stăruinţele lui erau de a ne pregăti acest viitor. *Foaia ştiinţifică şi literară*[6]), redactată de mine, tipări un

6) E vorba de revista Propăşirea (1844).

număr extraordinar din 6 Februarie 1844, în culoare verde, culoarea speranţei, în care în proză şi în versuri se cânta marea reformă.

Ţiganii particulari, cu toată lovirea dată sclaviei, au mai urmat a-şi purta lanţurile, deşi mult uşurate prin ideile noi şi prin îmblânzirea moravurilor, până la căderea Domnilor reglementari în 1848. In Bucureşti, prin marea proclamaţiune revoluţionară din 11 Iunie 1848, Ţiganii auziră cuvântul armonios al libertăţii; ei deveneau cetăţeni liberi; iată ce se zicea în acea proclamaţiune: „Poporul român leapădă depe sine neomenia şi ruşinea de a ţine robi, şi declară libertatea Ţiganilor particulari. Cei ce au suferit până acum ruşinea păcatului de a avea robi, sunt iertaţi de poporul român; iar Patria, ca o mumă bună, din vistieria sa va despăgubi pe oricine va reclama că a avut pagubă din această faptă creştinească"

Dar curând revoluţiunea, măreaţa revoluţiune, toate marile reforme, fură călcate şi sdrobite prin potcoavele cailor armatelor cotropitoare, şi nenorociţii emancipaţi fură din nou înlănţuiţi; dar sămânţa era aruncată şi curând ea trebui să-şi poarte roadele sale. Tânăra generaţiune a Moldovei nu înceta a cere desrobirea robilor particulari, atât în ţară cât şi prin felurite broşuri, ce le publica în străinătate; aşa, de exemplu, între alţii, Alexandru Papadopol Calimah scria, la 1855, pentru emanciparea Ţiganilor articolele sale publicate în Iaşi, în *Foiletonul Zimbrului*[7]) din Februarie

7) Foiletonul Zimbrului 23 Ianuarie 1855-16 Iulie 1856. Era supliment la ziarul politic Zimbrul.

1856: „Un popor care păstrează robia, scrie el, merită să fie aşezat în rândul popoarelor osândite!"

Domnul Grigore Ghica al Moldovei, înainte de a depune frânele guvernului, după dispoziţiunile tratatului dela Paris, voi să-şi încoroneze domnia prin acte mari.

Intre acestea figura şi ultima lovire dată sclaviei, desrobirea Ţiganilor particulari. Consilierii tronului, miniştrii, erau luaţi dintre tineri, din pleiada acelora care din Unire şi democratizarea ţărilor române făcuseră programa vieţii lor. Ministru de finanţe era Petru Mavrogheni; el şi eu furăm însărcinaţi de Domn cu redactarea proiectului de lege; el fu votat, putem zice, în unanimitate şi cu entuziasm de către Divanul ad-hoc, care pe atunci, în urma tratatului nefast dela Balta-Liman, devenise simulacrul Adunărilor legiuitoare desfiinţate în 1848.

Entuziasmul Divanului ad-hoc era numai înainte-mergătorul entuziasmului general, ce pe atunci insufla toată România, pentru viitoarea sa renaştere. Dovadă sutele de proprietari care au respins orice despăgubire acordată lor de legea emancipatoare. Numele acestora au fost publicate; şi aparţine iubitului nostru coleg, zelosul nostru cercetător şi colecţionar, d-nul Dimitrie Sturdza, să ne împrospăteze memoriei şi istoriei contemporane numele acelora care, prin o generoasă renunţare, au ispăşit păcatele lor şi ale părinţilor lor de a fi fost, ani lungi, stăpâni pe suflete de Ţigani.

Cu o mică mândrie de Moldovean, să-mi fie permis de a spune că atât legea privitoare la

emanciparea Ţiganilor mânăştireşti şi ai Statului, cât şi acea privitoare la emanciparea Ţiganilor particulari, s'au votat mai întâi în Moldova; şi anume cea dintâi în Iaşi, în 31 Ianuarie 1844, iar la Bucureşti, în 1847; cea de a doua în Iaşi, la 10 Decembrie 1855, şi în Bucureşti, la 8 Februarie 1856.

Reforma emancipatoare a avut în curând efectele sale salutare: Afară de Ţiganii lăeşi cari încă trăiesc în parte sub şatră şi in afară de ursari, care fac încă meseria de a domestici fiarele sălbatice, dar totuş se dau lucrului pământului, mai toţi astăzi din celelalte clase de Ţigani, s'au contopit în masa naţiunii, şi ei nu se mai cunosc decât prin faţa lor smolită şi asiatică şi prin vivacitatea imaginaţiunii lor; altminteri noi îi găsim în toate clasele societăţii noastre.

Deşi de la proclamarea emancipaţiunii nu sunt încă îndepliniţi 50 de ani, Ţiganii ne-au dat industriaşi, artişti, ofiţeri distinşi, buni administratori, medici şi chiar oratori parlamentari.

Mă opresc aci.

Sunt sigur că părinţii noştri, dacă s'ar scula din mormânt, văzând progresele ce au făcut sufletele ţigăneşti emancipate de dânşii, nu s'ar căi de reforma umanitară, proclamată de ei.

II

OBORIREA[8]) PRONOMIILOR[9]) ŞI PRIVILEGIILOR DE NAŞTERE ŞI DE CASTA ŞI PROCLAMAREA EGALITAŢII POLITICE ŞI CIVILE PENTRU TOŢI FIII ROMANIEI

Sclavia neagră s'a desfiinţat acum aproape jumătate de secol, *sclavia albă* însă a mai durat încă zeci de ani; ea nu a luat sfârşit decât la 1864.

Dar înainte de a desvălui contemporanilor mei luptele şi împotrivirile la care a luat parte generaţiunea mea, până ce prin tăierea nodului gordian am putut, în fine, întemeia şi în România *braţe libere şi proprietate liberă*, să-mi fie iertat de a mă ocupa de o altă dată, nu mai puţin memorabilă, de o reformă nu mai puţin însemnată în istoria civilizaţiunii României; voesc a vă vorbi de ziua de 29 Octombrie, când de asemenea cu ziua de 4 August 1789, zi memorabilă în istoria Franţei, am proclamat în România desfiintarea privilegiilor de naştere şi de castă, desfiinţarea *pronomiilor boiereşti* şi înlocuirea lor prin egalitatea politică şi civilă a tuturor Românilor.

Suntem prea aproape de epoca marei reforme, pentru ca chiar tânăra generaţiune de astăzi să nu cunoască, cel puţin în trăsături generale, constituţiunea de privilegiuri şi deosebirea de clase, care funcţiona în România înaintea anului 1857.

---

8) oborire = suprimare, desfiinţare.
9) pronomii = privilegii.

PRIVILEGIILE

După legea veche a țării, în adevăr, fiecare Român putea deveni boier, dar încet, încet se creă în țările române un patriciat, o aristocrație *sui generis*, care își căuta din ce în ce mai mult asimilarea cu nobilimea din țările vecine, Ungaria și Polonia. Ocârmuirea țării se încredința, pot zice, numai unui număr restrâns de familii boierești, care, ori să trăgeau din persoane ce purtau rangurile de *protipendadă*, ori înșiși erau investiți cu aceste ranguri.

Sub numele de *Protipendadă* se înțelegeau cele întâi cinci ranguri din *Arhondologia boierească, adică:* Marele Ban, Marele Logofăt, Marele Vornic, Marele Vistier și Marele Spătar, în *Muntenia*; Marele Logofăt, Marele Vornic, Marele Vistier, Marele Hatman și Marele Postelnic în *Moldova*. Aceștia constituiau consiliul ocârmuitor; ei aveau apoi, fiecare, departamentul său, deosebit; mai compuneau apoi și divanul judecător în ultima instanță. Celelalte trepte boierești compuneau boierii de starea a doua; aceștia ocupau serviciile de a doua mână, dar rareori puteau să ajungă la treapta de consilieri ai Domnului sau de judecători divaniști.

Regulamentul Organic desființase *de jure* [10]) această deosebire, însă de fapt ea tot se menținu, și mai ales în Moldova.

Boierii mari și mici erau apoi scutiți de plata tuturor dărilor, atât pentru persoana lor, cât și pentru imobilele lor; mai aveau dreptul de a scuti de dările publice un număr de contribuabili, aceștia sub nume de „scutelnici", „posluș-nici", „chrisoveliți", etc. Privilegiile lor nu se opreau aci; mulți din ei aveau dreptul de a primi dela ocnele Statului cantități mari de sare, alții aveau drepturi de a scuti de plata vămii obiectele ce aduceau din străinătate pentru trebuința lor. M'aș întinde prea departe, dacă aș enumera cu deamănuntul toate privilegiile, favorurile, scutirile, de cari se bucurau clasele boerești.

10) de drept, adică legal.

Rareori un plebeian putea să străbată zidurile cetății, în care sta închisă boierimea Moldovei și a Țării Românești. In Muntenia, o singură dată, un Vilara, fiu de simplu negustor, a putut străbate incinta de fier a aristocrației și a ajuns Vistier Mare; în Moldova cu greu am putea găsi un al doilea caz; căci în fapt, mai mult decât în drept, puterea boierimii era mai mare în Moldova. Un om din popor, un negustor, oricât de bogat ar fi fost, cu greu s'ar fi putut pune în fața unui boier, chiar cu ocaziunea dărilor în licitație a veniturilor Statului sau a bunurilor mânăstirești.

In domnia lui Mihail Sturdza, în tinerețele mele, am văzut la mai multe licitațiuni cum boierii, împărțiți pe județe, luau, fără concurență, moșiile mânăstirești și apoi, cu prețuri îndoite le subarendau la acei care din agricultură își făceau meseria vieții lor. Mi se pare că în Țara Românească lucrurile se petreceau cam tot așa; cel puțin și astăzi se citează câteva nume de boieri, cari, chiar pe timpul Domnilor Alexandru Ghica și Bibescu, își asiguraseră monopolul luării în arendă a moșiilor Statului și ale mânăstirilor. Aceasta era *banda neagră*

boierească, care, când privilegiile boierești au fost oborîte, a fost înlocuită prin *banda neagră plebeiană*, fără concursul căreia, mai până în zilele noastre, la licitațiile publice nu se putea lua o singură moșie în arendă.

După ce tinerimea română începu a se adăpa la ideile egalitare și civilizatoare ale marei revoluții franceze, această stare de lucruri nu mai putu dura. Când în București revoluțiunea dela 1848 puse sfârșit domniei lui G. Bibescu, unul din articolele manifestului guvernului provizoriu declara: „Egalitatea drepturilor politice și contribuțiunea generală la dările și sarcinile Statului", precum tot acest mare act declara emanciparea clăcașilor, făcuți proprietari prin despăgubire, și desrobirea Țiganilor iarăși prin despăgubire. Dar marea reformă fu înăbușită odată cu înăbușirea revoluțiunii, și regimul de privilegii, de scutiri, de favoruri, redeveni o stare legală în Principate, odată cu orânduirea Domnilor temporari, numiți de Poartă și de Rusia, în conformitate cu Convențiunea dela Balta-Liman.

IN DIVANUL AD-HOC

Însă acest arbore secular al privilegiilor primise o lovitură de moarte, după care nu se mai putu îndrepta. Arborele desrădăcinat trebuia să cadă, și el căzu prin votul dat de Adunarea-mumă în ziua de 29 Octombrie 1857, care fu apoi ratificat de Europa întreagă, prin art. 46 al Convențiunii dela Paris. Votul din 29 Octombrie 1857 are o prea mare importanță în istoria civilizațiunii moderne a României; ziua în care s'a dat acest vot ocupă un loc prea mare în vieața bătrânei generațiuni care a așternut bazele renașterii României, — pentru ca să nu am de plăcută datorie de a împrospăta tinerei generațiuni memorabilul vot dat în unanimitate și cuprinzând pe înșiși reprezentanții regimului privilegiilor, vot care a democratizat deapururea societatea română.

Și aici câteva cuvinte spre a explica cum acest vot s'a dat de Adunarea-mumă din Iași și nu de aceea din București.

Congresul din Paris, Puterile, după propunerile Lordului Clarendon, a hotărît că populațiunile din Principatele Române vor fi consultate asupra viitoarei organizațiuni a patriei lor. Un volum întreg n'ar ajunge spre a descrie toate împrejurările, greutățile și conflictele prin care am trecut, pentru ca să ajungem la alegerea și convocarea Adunărilor-mume din Iași și din București. Nu voi îndeplini această sarcină astăzi; ea n'ar intra în marginile strâmte ale unei conferințe; voi nota numai că Adunările-mume, de abia întrunite, au dat o direcțiune cu totul opusă activității lor.

Adunarea din București s'a mărginit numai a se rosti în privința organizațiunii politice a țărilor române, zicând ca principiu, și poate că avea cuvânt, că de vreme ce Europa deja recunoscuse țărilor române deplina autonomie, apoi Europa nu avea misiunea de a interveni în organizațiunea dinăuntru a statelor române. Adunarea din București proclamă numai bazele organizațiunii politice, adică cunoscutele pe atunci patru sau cinci puncte:

a) Autonomia Principatelor;

b) Unirea lor;
c) Un Principe străin în capul noului Stat;
d) Neutralitatea țării și
e) Un guvern reprezentativ constituțional.

Aceste puncte, odată recunoscute de Europa, apartinea națiunii române, din nou convocată, a se rosti asupra tuturor chestiunilor privitoare la organizațiunea dinăuntru.

Adunarea-mumă din Iași n'a urmat tot așa. Noi, reprezentanții moldoveni, în privința dorințelor noastre pentru organizațiunea politică a statului român, am urmat pe frații noștri, reprezentanții Munteniei; și noi am cerut recunoașterea autonomiei țării, unirea lor sub un Principe străin, neutralitatea și regimul constituțional parlamentar; dar n'am voit a ne opri aci. Făcând rezervele noastre în privința dreptului ce voia Europa a-și însuși, adică de a interveni în organizațiunea dinăuntru a unei țări, a cărei autonomie nu se pune în îndoială de nici o putere europeană, totuș am crezut că era bine — și astăzi recunosc că bine am făcut — să exprimăm Europei și chipul nostru de vedere în privința reformelor dinăuntru, adică cum înțelegeam noi să facem din patria noastră un Stat european, o societate europeană și democratică.

Dela întâile noastre ședințe, Adunarea din Iași a făcut un program despre deosebitele chestiuni asupra cărora înțelegeam a ne rosti. Acest program cuprinde un plan întreg de reforme: organizațiunea politică, administrativă, financiară, drepturile și îndatoririle cetățenilor, reforma clerului, desființarea clăcii și emanciparea proprietății și toate celelalte reforme care băteau la ușă.

Noi ne ziceam, cu drept cuvânt, că a arăta Europei dorințele noastre de a ne europeniza patria, era a atrage simpatiile și sprijinul marilor puteri și a însăși opiniei publice din străinătate. Credeam c'am nimerit, urmând acest drum.

Comisiunea internațională, compusă din reprezentanții marilor Puteri și întrunită în București, și-a însușit mai toate dorințele exprimate de adunarea ad-hoc a Moldovei, și pe acestea și-a întemeiat raportul său către Congres. Pe dorințele Moldovei, s'a întemeiat și Europa în elaborarea și încheierea Convențiunii dela Paris, care, cuprinzând soluțiunile rostite de noi Moldovenii, ne-a fost dată și a fost primită de noi ca o adevărată Constituțiune până la înlocuirea ei prin Statutul din 2 Mai 1864 și prin Constituțiunea noastră națională din 1866.

In adunarea noastră ad-hoc, punctele principale ale reformelor fură încredințate spre studiare la deosebite comisiuni, rânduite din sânul Adunării. Statornicirea drepturilor politice ale Românilor fu încredințată unei comisiuni compusă din Mihail Kogălniceanu, Vasile Mălinescu, Costache Rola, D. Miclescu, I. Fotea, D. Cozadini și I. Chrisanti. Raportor era numit răposatul Vasile Mălinescu.

DESFIINȚAREA PRIVILEGIILOR

In ziua de 29 Octombrie 1857, Vasile Mălinescu citi raportul său asupra punctului al VII-lea, atingător de egalitatea înaintea legii,

accesibilitatea tuturor Românilor la toate funcțiile Statului, așezarea dreaptă și generală a contribuțiunilor, supunerea tuturor la conscripțiunea militară.

Proiectul de încheiere a fost modificat prin câteva amendamente în considerante propuse de Dimitrie Rallet; apoi Adunarea, prin sculare și ședere, a adoptat în unanimitate și cu aclamație desființarea privilegiilor de clase.

Vice Președintele, Constantin Negri, felicitând adunarea pentru votul ei, a adăugat că abnegația vechilor clase privilegiate arată patriotismul care insufla adunarea, căci era un act ce avea a fi prețuit nu numai de nație, dar și de Europa și de istorie.

Actul votat, și care abătea un arbore secular, este prea important, spre a nu-l reproduce împreună cu subscrierile cetățenilor care au dat țării organizațiunea democratică de azi. Il reproduc aci întreg, precum el este publicat în No. 7 al *Buletinului ședințelor Adunării ad-hoc a Moldovei:*

„Astăzi, anul una mie opt sute cincizeci și șapte, luna Octombrie în douăzeci și nouă zile:

„Luând aminte că legile unui Stat sunt sufletul său, că dela principiile cari predomnesc la alcătuirea legilor atârnă viața, puterea și propășirea națiilor;

„Luând aminte că singurul mijloc de a vindeca rănile de care pătimește astăzi țara este așezarea unor legiuiri drepte, îmbinând datinele vechi, trebuințele de față și cererile veacului;

„Luând aminte că respectul către legi este cea dintâi condiție a trăiniciei lor;

„Că o lege atunci poate fi mai respectată, când, ieșită din sânul nației, va avea deopotrivă pentru toți aceeaș măsură;

„Că dreptatea cere dar ca toți să fie egali dinaintea legii;

„Luând aminte că cea mai sfântă datorie a fiecăruia este de a contribui la susținerea statului;

„Că, după datinele vechi, nimeni nu era scutit dela nici o îndatorire către stat;

„Că boierimea abia la 1737, prin hrisovul Domnului Mavrocordat, pentru întâia oară s'a scutit de dajdie și de alte dări către visterie;

„Că în urmă, sprijinind sarcinile statului mai mult numai asupra unor clase, s'au făcut împovărătoare pentru ele;

„Luând aminte că dela dreapta cumpănită așezare și repartiție a contribuțiilor atârnă nu numai prosperitatea materială a unei țări, dar în parte chiar și propășirea ei morală și intelectuală;

„Că cu dreptul este, ca în măsură cum garantează statul la toți deopotrivă toate foloasele și îndemnările, deasemenea cu toți să se supună dărilor în proporția averii lor fără deosebire;

„Luând aminte că darea oamenilor la oaste este o îndatorire pentru paza țării și siguranța fiecărui cetățean;

„Că, precum oastea este menită a apăra patria comună, datori sunt cu toți deopotrivă și fără deosebire, să se supună la conscripția militară;

„Luând aminte iarăși că eficacitatea legilor atârnă de stricta lor punere în lucrare;

„Că meritul singur, fără nici un fel de altă considerație sau distincție, trebue în viitor să fie un titlu îndestulător pentru a putea ajunge la toate funcțiunile statului;

„Că această putință trebue a se recunoaște fiecăruia;

„Că numai prin legiuiri înțelepte și drepte, nația română poate înainta pe calea propășirii;

„Luând în privire, în sfârșit, că privilegiile de clase trebue a fi desființate;

„Adunarea ad-hoc a Moldovei dorește a se adopta la viitoarea reorganizație ca principii fundamentale:

„I. Privilegiile de clase vor fi desființate în România;

„II. Egalitatea tuturor Românilor înaintea legii;

„III Așezarea dreaptă și generală a contribuțiilor în proporție cu averea fiecăruia, fără deosebire;

„IV. Supunerea tuturor la conscripția militară;

„V. Acsesibilitatea [11]) pentru toți Românii la funcțiunile Statului"

„Votează *pentru* șaptezeci și trei membri.

„Iar *contra* nu a fost nimeni. S'a abținut de a vota d-l Dimitrie Romov. N'au fost față la votare Inalt Preasfinția Sa Mitropolitul și DD Iordachi Pruncu, Vasile Nicolau.

„Conform § 79 din Regulamentul Adunării, d-l vice-prezident declară că Adunarea a încuviințat"

Sancțiunea acestui vot a dat-o Europa mai

11) putința de a ajunge.

cu deosebire prin articolul' 46 al Convențiunii din Paris.

Națiunea întreagă a acceptat marea reformă și fiecare, foști domni, boieri mari, boieri mici, trepte privilegiate, au primit reforma egalitară, lepădând, chiar fără legi speciale, tot ce deriva din vechiul regim, tot ce seamănă chiar cu vechiul regim. Așa, fără chiar lege specială, boierii s'au desbrăcat de titlurile bizantine, care formau *Arhondologia* română și s'au supus la dările generale către Stat.

Pentru istorie voi aminti că numai doi boieri, foști privilegiați, s'au arătat împotrivitori marii reforme: în Moldova răposatul Vornic Iordache Beldiman, s'a refuzat de a plăti contribuțiunea personală, lăsând de a i se împlini căciula pentru acoperirea acestei dări; în Țara Românească singur răposatul Ioan Manu a urmat a subscrie până la moartea sa „Ioan Manu, Mare Vornic".

III

EMANCIPAREA ȚĂRANILOR

Vin acum la ultima și marea reformă operată de generațiunea mea: Desființarea clăcii, emanciparea brațelor și îndeplina împroprietărire a țăranilor pe pământurile muncite de ei.

A face istoricul chestiunii rurale în țările române este a scrie însăși istoria a trei secole de impilări făcute poporului român. Tomuri întregi ar trebui spre a arăta cum Domnii români, veniți din Maramureș și din Făgăraș spre a fonda statele române, Moldova și Muntenia,

au găsit aceste ţări nu pustii, ci locuite de populaţiuni sdravene, moşnaşe şi libere; cum acestea în cursul veacurilor şi sub Domnii cei mai valoroşi, drept răsplată a lungilor lupte ce au susţinut pentru apărarea şi mărirea marei moşii, Patria, au fost prefăcuţi în robi, lipiţi pământului sub nume de *rumâni* şi de *vecini*. Ca ţărani blânzi şi răbdători, aceştia au răbdat munca şi iobăgia, dar pururea, la ivirea oricărei inimi de Domn mai bune, necontenit au sperat şi au cerut dreptate.

Eruditul nostru coleg, bunul meu amic, Alexandru Papadopol Calimah, a descris două zile din istoria secolului din urmă, care, în bolta neagră a tiraniei şi a cruzimii, strălucesc ca singure două stele, ca singure două puncte luminoase, — zilele din 3 August 1746 şi 6 Aprilie 1749 — când în Bucureşti şi în Iaşi, sub un Domn fanariot, adunările cu sobor au desfiinţat *rumânia* şi *vecinătatea*.

Desrobirea *de jure* a ţăranilor români s'a proclamat prin aceste două acte memorabile. Insă *rumânii* şi *vecinii* au continuat de a mai fi priviţi ca Ţiganii, de a mai fi vânduţi ca Ţiganii, tatăl la unul, mama la altul, fiul la un al treilea şi fiica la un al patrulea cumpărător; dar ţăranii, deşi decretaţi slobozi, tot au rămas lipiţi pământului, continuând de a munci tot anul fără milă şi cruţare moşiile boiereşti şi mânăstireşti.

In tot secolul al XVIII-lea, Statul, luând în privire că numai ţărănimea plătea dări, că numai ţărănimea purta toate sarcinile publice: văzând sărăcia şi apoi chiar fugirea peste hotare a populaţiunii rurale, se încercă a regula această muncă, a pune cap nesaţului proprietarilor de moşii.

O literatură întreagă formează urbariile [12]), ponturile [13]) şi aşezământurile pentru determinarea muncii, dar vreo prefacere mare nu se opera, cu toată protecţiunea Domnilor şi îngrijirea vistiernicilor de a îmbunătăţi soarta materiei impozabile, singura care era chemată a umple lada visteriei. Forţa lucrurilor era mai puternică decât chiar legiuirile domneşti.

Ţăranul era singurul factor, singurul venit al boierului; şi nu trebue să ne mirăm de aceasta, dacă chiar după promulgarea art. 46 din Convenţiunea dela Paris, care rostea că se va proceda fără întârziere la reviziunea legii care regulează relaţiile dintre proprietarii de moşii şi cultivatorii de pământ, în vedere de a îmbunătăţi soarta acestora din urmă, — în anul 1862, în plin parlament, întâiul Prim-Ministru al României-Unite proclama tristul şi durerosul adevăr că braţele ţăranului constituiau capitalul proprietarilor.

Ce reformă, ce uşurare se putea face, când Domnii aveau dinaintea lor pilda morţii silnice a bătrânului Grigorie Ghica Moldoveanul, căzut victimă, nu atât a protestului său patriotic contra luării Bucovinei. cât a plângerilor şi intrigilor boierilor către Poartă, pentrucă Domnul patriot uşurase condiţiunea muncitorilor de pământ, regulând şi mărginind munca lor la 12 zile în cursul unui an.

---

12) urbariu = lege feodală care regula raporturile dintre proprietar şi ţăran.

13) ponturi = condiţiuni, raporturi.

Insă este cu neputință de a mă întinde asupra chestiunii rurale în trecut; voi atinge numai faptele petrecute în timpul generațiunii mele, acele fapte la care am asistat sau ca spectator sau ca împreună-făptuitor.

Ideile de emanciparea țăranilor români nu le-am avut numai eu, culese în timpul vieții mele de student la Universitatea din Berlin; le-au avut toți junii mei contemporani, fie că ei s'au adăpat la sorgintea civilizațiunii germane, fie că ei s'au nutrit de civilizațiunea franceză Toți câți ne-am întors în țară din școlile străine ne-am dat de misiune: desrobirea țăranilor de lanțurile iobăgiei, pontului și clăcii; constituirea proprietății mari și mici ca proprietate liberă și absolută, ca proprietatea occidentală; deaceea oricând, în țară sau în străinătate, junimea română, în adunările sale, a fost chemată a se rosti despre reformele care trebuiau a se introduce în România, întâia reformă, care prima pe toate celelalte, era emanciparea țăranilor.

La 1840, tinerii români din Paris ținură o întrunire în care Costache Negri proclamă necesitatea împroprietăririi țăranilor, ca o reformă de care atârna însuși viitorul Statului Român. In 1846, Nicolae Bălcescu a publicat în „Magazinul istoric" lucrarea sa asupra stării sociale a muncitorului plugar în statele române, în care fiecare frază este un strigăt la cer în favoarea nenorociților asupriți. Astăzi încă această lucrare este pledoaria cea mai elocventă și cea mai veridică în favoarea marei reforme. care de abia s'a putut săvârși în 1864. Cuvintele lui Bălcescu în curând aveau să pună

chestiunea la ordinea zilei. Toate spiritele luminate, toate inimile fierbinți își însușiră soluțiunea chestiunii ca un țel nobil al activității vieții lor

REVOLUȚIA DIN 1848

Doi ani în urmă, în 1848, revoluțiunea din București, prin proclamația sa, adresa următoarele frumoase cuvinte în favoarea țărănimii române:

„Poporul român împarte dreptatea deopotrivă la toți, și dreptatea o dă pentru toți și mai vârtos pentru cei săraci. Săracii, sătenii, plugarii, hrănitorii orașelor, fiii patriei cei adevărați, ce au fost defăimați atât îndelung cu numele glorios de *Rumân,* ce au purtat toate greutățile țării prin munca lor de atâtea veacuri, au lucrat moșiile și le-au îmbunătățit au hrănit pe strămoșii proprietarilor, pe moșii lor, pe părinții lor, pe acești proprietari înșiși, și au drept înaintea generozității proprietarilor, înaintea dreptății patriei, — își cer o părticică de pământ îndestulă pentru hrana familiei și vitelor lor părticică răscumpărată de atâtea veacuri cu sudorile lor. Ei o cer și Patria le-o dă, și Patria iară, ca o mamă bună și dreaptă, va despăgubi pe fiecare proprietar de mica părticică ce o va da săracului ce nu are pământul său, după strigarea dreptății, după glasul Evangheliei, după inima cea frumoasă a Românilor, în care au aflat parte străinii întotdeauna, necum frații lor, hrănitorii lor, tăria lor cea adevărată. Claca, dar și acea infamă iobăgie se desființează ; lucrarea la lucrul drumurilor se

desființează; săteanul fără pământ se face proprietar și tărie neînvinsă celor mai avuți în folosul tuturor și în paguba nimului, visteria va despăgubi pe toți!"

MOLDOVA

In Moldova, junimea refugiată la Cernăuți formula și ea programul său politic, economic și social sub titlul de „Dorințele partidului național din Moldova" Redacțiunea mi-a fost încredințată mie, care am și publicat acest act într'o broșură tipărită în Cernăuți. Iată punctul privitor la chestiunea țărănească, cum se zicea pe atunci:

„Art. V. — A se oborî boierescul și a se face proprietari pe toți gospodarii săteni, dându-se însă o dreaptă despăgubire vechilor stăpâni ai pământului; această despăgubire și modul ei se vor hotărî de cea dintâi obștească adunare...".

După acest punct, urmează o lungă expunere a motivelor legale și ale necesităților economice care reclamau această reformă. Această reformă a rămas numai ca o profesiune de credință a viitorului pentru partidul național; realizarea reformei a fost însă statornic urmărită de propunătorii ei în toate ocaziunile și în curs de 16 ani, până la 1864.

Nu a fost tot așa în Țara Românească.

ȚARA ROMANEASCA

Indată după proclamarea guvernului provizoriu, s'a orânduit o comisiune compusă din reprezentanți ai proprietarilor mari și de deputați săteni ca să desbată amănuntele reformei și

despăgbirea cuvenită proprietarilor; vice-președinte al acestei comisiuni era bătrânul Ioan Ionescu, fratele iubitului nostru coleg Nicolae Ionescu, și care astăzi își petrece adâncile sale bătrânețe la proprietatea sa Bradul, din județul Roman.

Desbaterile acestei comisiuni, publicate în „Pruncul Român", sunt foarte instructive și sunt dator a recunoaște că partea frumoasă și serioasă a desbaterilor nu au făcut-o proprietarii, reprezentați prin d-nii Lenș, Robescu și Lahovari (nu li se spun pronumele în protocoale). Preotul Neagu, deputații săteni Bada, Ene Cojocaru și Scurtulescu se deosebesc din contră prin seriozitatea cuvântului, temeinicia argumentelor și chiar elocința cu care au apărat cauza țărănească. Un singur cuvânt n'a fost rostit propunând luarea pământurilor lucrate de țărani fără o deplină despăgubire.

La întrebarea făcută de reprezentanții proprietarilor: cu ce țăranii, săraci cum sunt, vor putea despăgubi pe proprietari? Deputații țărani, ridicând brațele lor, înegrite de arșița soarelui și pline de rănile muncii silnice, le-au răspuns: „Cu aceste brațe robite, noi am muncit veacuri și am purtat toate cheltuelile stăpânilor de moșii; libere, brațele noastre vor munci îndoit și fiți siguri că nu vă vom lăsa păgubași de ce dreptatea țării va hotărî să vă plătim". Acest limbaj în gura țăranilor, în loc de a liniști, întărîtă reacțiunea. Strigătele lor din zi în zi se ridicau mai tare, ele își găsiră un vinovat răsunet în tabăra dușmanilor mișcării naționale, încurajați și prin știrea că ar-

matele turcească şi rusească se apropie de hotarele României.

Locotenenţa Domnească slăbi înaintea acestei reacţiuni, şi prin decretul său, purtând numele lui Tell, Eliad şi N. Golescu, cu data de 19 August 1848, ea suspendă şedinţele comisiunii sau, mai drept vorbind, desfiinţă însăşi comisiunea. Locotenenţa merse mai departe: ea ordonă chiar, pe cale executivă îndatorirea sătenilor de a face arăturile de toamnă!

Negreşit că această măsură era de natură a agita populaţiunile rurale şi a le face a-şi pierde încrederea în hotărîrile Locotenenţei Domneşti, hotărîri cari purtau titlul de *Dreptate şi Frăţie* şi erau făcute: *In numele poporului român.* Locotenenţii princiari se siliră a linişti spiritele prin o nouă proclamaţiune ce o am sub ochi. Ea este datată din 6 Septembrie 1848 şi se sileşte a găsi o scuză măsurilor silnice decretate mai înainte în contra proclamaţiunii din 11 Iunie, luând ca pretext că cele mai multe moşii din Ţara Românească, fiind date cu arendă, contractanţii ar încerca pagube şi ar alerga la pretenţii neprecurmate. Acestea fiind cuvintele, zice decretul, ce au silit pe guvern la luarea măsurilor poruncite până astăzi, Locotenenţa socoteşte însă de netăgăduită datorie a sa de a da în cunoştinţa ţării, că încă dela 11 Iunie, articolul 13 al proclamaţiei este consfinţit şi clăcaşii vor fi scutiţi şi liberi de clacă, de iobăgie, de ziua de plug, şi de carul cu lemne, fără a mai putea nicio silă a-i mai întoarce la aceste îndatoriri asupritoare.

Dumnezeu să aleagă din aceste decrete contrazicătoare!

Guvernul provizoriu dela Bucureşti dădu înapoi dinaintea invaziunii armatelor turceşti şi ruseşti.

Revoluţiunea a fost înăbuşită, şi cu dânsa înăbuşite au fost toate reformele proiectate. Numai generosul sânge al pompierilor eroi, vărsat în dealul Spirei, a salvat onoarea Patriei în doliu. După aceea jugul secular s'a reîntemeiat mai tare şi mai crud asupra grumajilor bieţilor ţărani şi aceasta sub protecţiunea baionetelor străine.

DELA 1849—1856 SUB BARBU ŞTIRBEI ŞI GRIGORE GHICA

Se subscrise Convenţiunea dela Balta-Liman. Adunările legiuitoare se suspendară şi, în locul Domnilor aleşi de ţară şi pe viaţă, se numiră în Constantinopol, cu aprobarea Rusiei, doi Domni, numai pe şapte ani, Barbu Ştirbei în Bucureşti şi Grigore Ghica în Iaşi. In acele zii ede restrişte, Providenţa, dădu însă ţăranilor o mângâiere prin calităţile Domnilor nou numiţi. Barbu Ştirbei era un bun şi înţelept patriot, o inimă generoasă aprinsă de iubirea poporului său.

După dispoziţiunile luate de Curţile *suzerană* şi *protectrice,* precum se zicea pe atunci, Domnii numiră două comisiuni însărcinate a elabora nouă proiecte de reformare a relaţiunilor dintre proprietarii de moşii şi dintre cultivatorii de pământ. Aceste proiecte, odată făcute, ele fură întărite printr'un hatişerif [14]) ai

14) decret trimis de Sultan.

Sultanului şi publicate apoi de către Domni în ambele Principate.

Noile legiuiri se resimţiră de agitaţiunea ţărănească.

In Ţara Românească, autorii mişcării naţionale proclamaseră emanciparea ţăranilor prin desfiinţarea clăcii şi împroprietărirea lor; această proclamaţie devenise pentru ţăranii munteni o evanghelie, o legendă, proprietarii, de altă parte, tăgăduiau ţăranilor orice drept asupra moşiilor Vodă Ştirbei, mare proprietar, introduse dar în legiuirea sa această din urmă ordine de idei: tăgada ţăranului a orice drept asupra pământului, chiar a acelor drepturi care le erau recunoscute de secoli, recunoscute în cele din urmă, chiar de Codul Caragea.

Ţăranii fură clasificaţi în noua legiuire de simpli *chiriaşi*. La fiecare şapte ani, stăpânii aveau drept de a isgoni depe moşie prisosul populaţiunii fără despăgubire, chiar pentru casele şi sădirile lor; mai rău decât în Turcia, decât în Dobrogea, unde, la intrarea lor, Românii au găsit legea otomană recunoscând ca proprietate, *mûlk*, adică proprietate absolută, casa şi sădirile ţăranilor, fie musulmani, fie creştini.

Insă aplicarea acestei legi a găsit o împotrivire hotărîtă, absolută, din partea ţăranilor în toată Muntenia. Oameni de ordine ca totdeauna, nerevoltându-se nicăieri, precum veacuri au făcut şi părinţii lor, ţăranii resemnaţi, dar sperând timpuri mai bune, drept singură împotrivire, au stat cu braţele încrucişate, în loc de a le pune la muncă.

Această atitudine fermă a dat de gândire şi Domnului Vodă Ştirbei, bun administrator şi

mare gospodar; el înţelese toată gravitatea situaţiunii, el lăsă dar să se realizeze aceeace însăşi legiuirea sa zice, că legiuirea avea de scop numai ajungerea la săvârşire de alcătuire sau tocmeli agricole de bunăvoie săvârşite între proprietarii de moşii şi între cultivatorii de pământ. Şi aşa se şi întâmplă: mai nicăieri noua legiuire nu fu pusă în lucrare; proprietarii se mulţumiră să li se dea de către ţărani dijma din semănăturile făcute de ei, să li se lucreze câteva pogoane cu ruşfet [15]) şi să li se dea câte una sau două podvezi, iar moşia întreagă rămase în folosul ţăranilor.

Această reformă era departe de principiul creării micii proprietăţi, proprietăţii absolute şi individuale urmărite de generaţiunea progresistă. Legea lui Vodă Ştirbei crea un fel de comunism, care a îngreunat mult aplicarea legii rurale din 1864.

IN MOLDOVA. GRIGORE GHICA

N'a fost tot aşa cu noua legiuire din Moldova.

Grigore Ghica, deabia instalat Domn, îşi formă noul său minister din bărbaţi luaţi din partidul naţional sau partizani ai noilor reforme, anume: Alexandru Sturdza, preşedinte de consiliu şi ministru de interne, bărbat care, în calitate de vistier, sub Domnia lui Mihail Sturdza, s'a arătat pururea cu mare îngrijire pentru ţărani, ca materie impozabilă; el luă de director pe Costache Rolla; — Prinţul Gheorghe Şuţu, la departamentul de finanţe, având

15) plocon pentru gospodăria boierească.

ca director pe Ioan Silion; — Alexandru Costache Sturdza, răposatul nostru consul general la Salonic, a fost numit postelnic, secretar de Stat;— la departamentul justiției, Petru Rosset-Bălănescu, părintele lui Niculae Rosset-Bălănescu, ministru de externe sub Cuza-Vodă și care m'a ajutat la înlăturarea piedicilor și intrigilor în contra decretării și aplicării legii rurale din 1864; Director al ministerului Justiției a fost numit Dimitrie Rallet, acela care în 1848 a scris o întreagă literatură în contra regimului lui Mihail Sturdza și în deosebi „Plutarhul [16]) Moldovei; — la hătmănie sau ministerul de război a fost numit Teodor Balș, zis tânărul și viitorul caimacan, după retragerea din domnie a lui Grigore Ghica, la începutul războiului turco-rusesc din 1854; — la vornicia bisericească și epitropia învățăturii publice, într'alte cuvinte la ministerul cultelor și instrucțiunii publice, a fost chemat Nicu Ghica Comăneșteanu, văr al Domnului, patriot înflăcărat, spirit înalt, partizan înfocat al reformelor sociale, și care întrunea în el toate calitățile bune, fără un singur defect, ale Ghiculeștilor; — șef al poliției capitalei a fost numit Petru Mavrogheni, viitorul și cel mai capabil bărbat de finanțe al României.

Cu un asemenea Domn ca Grigore Ghica Vodă și cu așa miniștri, noua lege rurală nu putea să fie decât o lege de progres, decât o lege blândă, părintească pentru țărani. Noua

16) **Plutarh** (50-125) istoric și moralist grec, a scris viața oamenilor iluștri ai Greciei și ai Romei. „Plutarhul Moldovei" conținea însă o serie de satire îndreptate contra lui M. Sturdza, Domnul Moldovei.

legiuire consfințea drepturile seculare ale țăranilor, hotărî ca ogoarele țărănești să fie alese și stâlpite [17]), țăranii să nu poată fi strămutați din ele; se desființă dijma și toate angaralele lor. Munca datorită către stăpânii de moșii era bine determinată. Această lege era înainte mergătoare și pregătitoare legii rurale din 1864. Dacă ea n'a produs efectele salutare care se așteptau dela bunul Domnitor, cauza trebue căutată în atotputernicia proprietarilor, în slăbiciunea guvernului, care, prin însăși instituirea sa, era provizoriu și, prin urmare, fără putere.

IN DIVANUL AD-HOC

Iată în ce stare se găsea ajunsă chestiunea rurală, când tratatul dela Paris decretă că populațiunile din țările române vor fi consultate, și când în Adunările-mume, țăranii, pontașii, clăcașii, iobagii, veniră de luară loc alăturea cu foștii Domni, cu boierii stăpâni de moșii, cu episcopii și cu egumenii dela mânăstiri (și aceștia erau stăpâni de moșii și adesea mai impilători pentru țărani decât chiar boierii însărcinați cu datorii și cu numeroasă familie).

In adunarea din Iași, cu deosebire de cea din București, cum am arătat mai sus, între alte reforme de organizare dinăuntru, a venit la ordinea zilei și chestia legii rurale.

Deputații țărani, în număr de 14, au venit în mijlocul nostru, slabi, purtând în fruntea lor stigmatele muncii silite, și pot zice chiar goi. De pudoare pentru străini și pentru Adunarea

17) hotărnicie prin stâlpi.

în care ei intrau ca reprezentanţi a mai mult de un milion impilaţi, Unioniştii s'au grăbit a le înlesni cumpărarea de haine noi.

Ţăranii Moldoveni, în desbaterile Camerei ca şi fiii lor în câmpiile Bulgariei, au dovedit că în vinele lor curge încă sângele Romanilor, cuceritorii lumii. Respectuoşi, dar fără înjosire către nobilii lor colegi şi stăpâni, însă liniştiţi şi fermi, ei s'au arătat pururea demni, chiar când în faţă li se tăgăduiaŭ drepturile, chiar când li se impunea lenea drept cauză a sărăciei lor; ei în curând, prin atitudinea lor, au ajuns a impune stimă chiar asupritorilor lor. Cu drept cuvânt dar li s'a aplicat numirea de *talpa casei*, numire care eu am scris-o sub fotografia reprezentând pe deputaţii pontaşi şi pe care am trimis-o lui C. A. Rosetti. (Un exemplar din această fotografie se află încă astăzi expusă în sala de conferinţe a Camerei noastre de deputaţi).

In marea luptă pentru Unire, deputaţii ţărani au rezistat la toate încercările de corupţie şi la promisiunile separatiştilor; ei au stat credincioşi alăturea cu unioniştii. Şi când, în ziua de 7 Octombrie 1857, în a şaptea şedinţă, Adunarea ad-hoc a votat, afară de două voturi, (al logofătului Alecu Balş şi al locţiitorului Episcopului de Roman, Hermeziu), propunerea pentru Uniunea Principatelor prezentată de mine, şi când votul s'a proclamat de Preşedinte, Ioan Roată, deputatul ţăranilor din judeţul *Putna*, a exclamat în gura mare "în numele celorlalţi deputaţi clăcaşi; *noi nu ştim a ura, dar Dumnezeu ştie a se îndura.*

In ziua de 9 Noembrie 1857, în a 16-a şe-

dinţă a Adunării, răposatul Anastasie Panu, a dat citire propunerii locuitorilor pontaşi exprimând dorinţele ţărănimii. Această propunere este una din pledoariile cele mai elocvente în favoarea ţăranilor; ea descrie cu litere de foc suferinţele seculare ale muncitorilor; almintrelea nu contestă niciun drept, nu cere nimic gratuit dela proprietari, decât liberarea braţelor prin răscumpărarea *boerescului* (clăcei), şi prin urmare a rămânea în mâna lor ca proprietate absolută pământul cultivat de ei în puterea legilor de pe atunci.

Acest act, o adevărată plângere a unui întreg popor, ar trebui să fie citit şi reprodus în întregimea lui; totuş, în vederea scurtului timp ce-mi este dat, mă voi mărgini a citi concluziunea lui; iat-o:

„Suspinul, durerea noastră de toate zilele, dorinţa cea mai mare, pentru care ne rugăm zi şi noapte la Dumnezeu să se îndure, este căderea boierescului; deaceea vroim să răscumpărăm şi toate acelea cu cari suntem împovăraţi către boierii de moşii. Voim să scăpăm, voim să ne răscumpărăm de robia în care suntem; voim să ne răscumpărăm, să nu mai fim ai nimănui, să fim numai ai ţării şi să avem şi noi o ţară; am îngenunchiat, am îmbrâncit cu toţii; cum suntem, nu o mai putem duce îndelung; nu voim să jignim drepturile nimănui, dar nici al nostru să nu se întunece.

„Din buni şi străbuni, noi am avut dreptul de a ne lucra pământul trebuitor pentru hrana noastră şi a vitelor noastre, fără să ne poată nimeni alunga de pe dânsul...

„Să fie deci o adunare obştească unde să

avem şi noi oamenii noştri; să se cearnă şi să se desbată drepturile boierilor şi drepturile noastre ceeace o ţară va găsi că suntem datori, cu sudorile noastre vom plăti. Omul, ca să scape de robie şi să fie stăpân la casa, vatra şi ogorul său, cu tragere de inimă va lucra şi se va rescumpăra".

Aceste cuvinte nimeni azi în România nu le va găsi revoluţionare şi comuniste, pentrucă faptele au dovedit că realizarea cererilor ţăranilor făcută la 1864, nu a scăzut valoarea proprietăţilor, ci din contră a înzecit-o, nici a făcut din ţărani despoitori comunişti ai moşiilor străine. Aceste cuvinte, repet, au stârnit în 1857 o furtună în toată România, bine înţeles din partea stăpânilor de moşii; căci ţăranii, având încredere şi în dreptatea cauzei lor şi în curajul şi sprijinul energic al apărătorilor lor, sperând mai ales în dreptatea Europei, care-şi plecase auzul la strigătele de durere ale unui întreg popor, se ţinură liniştiţi. Deputaţii lor îşi sfârşiră plângerea lor prin aceste frumoase şi uimitoare cuvinte:

„... Mântuirea noastră, după Dumnezeu, dela sfatul Puterilor o aşteptăm; ele au luat şi ţin sorţii României în puternica lor mână; numai ele pot împlini măreaţa faptă de a scoate un popor din mormântul în care a zăcut până acum. Biruinţele cele mari câştigate se vor şterge depe stâlpii cei înalţi pe care sunt scrise; pietrele se vor preface iarăşi în nisip, dar învierea României, săpată adânc în inimile tuturor Românilor, trecând din strănepoţi în strănepoţi, va binecuvânta timpurilor viitoare, numele întemeietorilor unui popor".

In toate judeţele, proprietarii se adunară; formulară protesturi, jalbe, memorii, în vedere de a sprijini proprietatea şi de a arăta ca false afirmările ţăranilor. Fură unele publicate prin ziare, altele comunicate reprezentanţilor Puterilor străine.

Propunerea ţăranilor a fost trimeasă în cercetarea comitetelor proprietarilor mari şi proprietarilor mici; ea a dat loc la discuţiuni înfocate, la învinovăţiri teribile în contra ţăranilor; şi ce este mai trist şi mai dureros este că acuzările cele mai violente, că refuzurile cele mai absolute de orice reformă în favoarea ţăranilor n'au pornit din sânul comitetului proprietarilor mari cât din sânul comitetului proprietarilor mici, acei care aveau pe părţile lor de moşie câte 5, 10, cel mult 15 clăcaşi. Aceştia ţipau mai tare decât aceia care aveau mii de fălci şi sute de pontaşi; precum în faptă cei dintâi, în sărăcia lor, tratau pe clăcaşi mai rău (şi întocmai ca pe Ţigani) decât boierii bogaţi, în inima cărora la mulţi se aflau simţăminte compătimitoare pentru soarta clăcaşilor şi dintre care mulţi erau în capul reformei emancipatrice. Deaceea raporturile, şi al comitetului proprietarilor mari şi al proprietarilor mici, şi majoritatea şi minoritatea, nu cuprind nicio soluţiune; deslegarea chestiunii, a nodului gordian, se lăsa unei viitoare Adunări legislative, adică unui viitor necunoscut.

Când, în ziua de 18 Decembrie, rapoartele comitetelor veniră în discuţiunea întregii Adunări-mume ad-hoc, marea sală a şedinţelor Adunării fu înconjurată de mii de proprietari, alergaţi din toate unghiurile Moldovei şi chiar

din județele învecinate ale Munteniei. Deputații cari erau pentru o soluțiune favorabilă cererii țăranilor fură mai ales asediați și amenințați de alegătorii lor. Eu eram în adunarea din 1857 reprezentant al proprietarilor mari din Dorohoi. Trei zile am fost pot zice răstignit de către moșnașii din acel județ, aduși anume ca să-mi închidă gura de a vorbi și să-mi lege mâna de a scrie. Mi se punea înainte că mandatul ce mi se dase nu era ca să desbat chestiunea țărănească, ca să dau țăranilor moșiile lor, ci ca să întăresc și să unesc moșia cea mare, România. Cu lacrămi dar, a trebuit să mă supun și să mă abțin de orice soluțiune radicală; m'am mărginit a mă uni cu propunerea prezentată de Dimitrie Rallet și susținută de Vasile Sturdza, Petru Mavrogheni și alți partizani ai emancipării țăranilor, care se mărgineau a proclama în principiu *desființarea răsplătirii prin lucru a pământului ce se dă locuitorilor după așezămintele de astăzi* și rezervarea Adunării legiuitoare viitoare de a vota o lege, căreia să fie supuși și locuitorii, și proprietarii, și care, desvăluind acele principii, să hotărască această chestie atât de importantă și demnitară pentru Principatele-Unite.

Această socotință, pe lângă subscriitorii de mai sus, mai cuprinde și subscrierile lui Dimitrie Miclescu, Mihail Jora și Alecu Teriachiu, încă în viață, și a lui Neculae Cananău, Manolache Costache, Iancu Fotea și Costache Rolla, trecuți în cealaltă lume.

Adunarea ad-hoc — pot zice asediată — a votat nu mai puțin decât zece propuneri; nici una din ele n'a obținut majoritatea, trimițându-se defnitiva hotărîre la viitoarea Adunare legislativă.

Rezultatul dar a fost *negativ*. Un rezultat însă s'a dobândit: despărțirea partidelor pe tărâmul chestiei rurale s'a efectuat, formându-se pentru întâia dată atunci în *mod definitiv* partidul liberal și partidul conservator, când mai înainte lumea politică din Moldova era împărțită numai pe tărâm politic, adică partidul unionist și partidul separatist.

IN COMISIA CENTRALA DIN FOCȘANI

Chestiunea rurală a mai venit apoi în sânul Comisiunii Centrale dela Focșani; ea a dat loc la lungi și furtunoase discuțiuni între liberali și conservatori; majoritatea conservatoare a redactat, în fine, un proiect prin care țăranilor li se liberau brațele, dar li se smulgea bucățica de pământ muncită de ei sute de ani, lăsându-li-se drept singură mângâiere locuințele și câteva prăjini de *islaz* (imaș). Negreșit că acea soluțiune nu era ceeace aștepta țărănimea după atâția ani amari de răbdare, negreșit că nu corespundea cu prescripțiunile articolului 46 al Convențiunii din Paris. Țăranii însă, deși frământați de durere, rămaseră totuși liniștiți, dar de liniștea care precede furtuna, și furtuna o ințețea însăși Comisia Centrală, care, fără știrea și aprobarea puterii executive, puse de a se tipări și împărți prin sate, în mii de exemplare, proiectul nefast votat de ea.

CHESTIA ȚARANEASCA DELA UNIRE PANA LA 1863

Indată după săvârşirea Unirii, în luna Iunie 1862, primul-ministru al României, Barbu Catargiu, apărătorul înfocat al proprietății absolute în posesiunea exclusivă a marilor proprietari, înfățișa proiectul de lege votat de Comisiunea Centrală. Discuțiunea asupra acestei legi, afară de timpul ce s'a întrebuințat în secțiuni, n'a reclamat mai puțin decât şapte lungi şedințe, dela 25 Mai până la 6 Iunie, şi şedința din 11 Iunie, când s'a dat votul definitiv

Nu voi intra în amănunțimile acestor lungi discuțiuni pentrucă unii, şi din cei mai principali, sprijinitori sau împotrivitori ai proiectului de lege elaborat de Comisiunea Centrală sunt în viață: şi, cu toată rezerva şi delicateța ce aş întrebuința-o, m'aş teme să nu intru în personalități. Imi va fi însă permis a spune, şi a mă mândri de aceasta, că în două lungi şedințe, şi anume în zilele de 25 Mai şi 1 Iunie 1862, am combătut proiectul înfățişat prin două lungi discursuri care, fiecare în deosebi n'a ținut mai puțin decât patru până la cinci ore. Am avut de adversar puternic, şi prin marele său talent şi prin autoritatea sa de prim-ministru, pe Barbu Catargiu, cel mai mare şi convins orator al conservatorilor. In vehemența sa, el califica discursul meu de himeră, o himeră ciudată, paradoxală, o himeră cu capul de porumbiță făgăduind multă blândețe, cu trunchiul de aspic plin de venin şi cu coada de şopârlă măglisitoare; învinuindu-mă

că am stigmatizat proprietatea cu cele mai degradatoare calomnii, cu un cuvânt că am santificat principiile lui Proudhon, care zice că proprietatea este o hoție; că, în fine, am încheiat cerând cu multă umilință de a se da țăranului, ca un fel de milostenie, pământul ce-l cultivă astăzi.

Când asemenea cuvinte se rostesc de către un prim-ministru ca Barbu Catargiu şi într'o adunare ca cea din 1862, în care erau concentrate toate forțele conservatorilor întruniți din amândouă țările, rezultatul nu putea să fie decât acel prevăzut.

La 11 Iunie, aniversarea revoluțiunii din 1848, şi două zile numai după moartea funestă a lui Barbu Catargiu, ucis la uşile Parlamentului de o mână criminală, — nenorocire rămasă necunoscută până astăzi, — majoritatea adunării, speriată şi indignată de o crimă fără exemplu încă în analele țărilor române, nu mai ascultă glasul dreptății, ci, — împinsă de ură şi de răsbunare către țărani, întru nimic solidari cu un asasinat nici dorit, nici pregătit, nici săvârşit de ei, — a votat ştergerea tuturor drepturilor țăranilor, luarea din mâinile lor a ogoarelor muncite de ei, dându-le însă drept de mângăiere, ca pământ comunal, trei pogoane la moşii de câmp, două pogoane la moşii de mijloc şi un pogon şi jumătate la moşiile de munte, şi aceasta însă nu ca proprietate absolută, ci numai ca pământ arendat cu o chirie perpetuă, care urma mai târziu a se hotărî de către consiliul județean.

Iată tristul rezultat dobândit într'un timp

care n'a ţinut mai puţin decât 14 ani, dela 1848 şi până la 1862.

Discutată a fost chestiunea în mod contradictoriu între proprietari şi între ţărani, în sânul Comisiunii Mixte din Bucureşti la 1848; discutată a fost chestiunea în sânul Adunării-mume ad-hoc din Iaşi, din 1857; discutată a fost chestiunea în sânul Comisiunii Centrale legislativă din Focşani; discutată a fost chestiunea în prima sesiune a întâiului parlament al României unite şi măsura emancipatoare, deşi înţeleasă de chiar adversarii ei, deşi studiată, coaptă prin atâtea şi atâtea lungi şi variate discuţiuni, tot se amâna din comisiune în comisiune, din Cameră în Cameră; şi ţăranul român tot a rămas neclintit în speranţele sale, tot a rămas supus legilor în fiinţă şi a urmat a fi model ordinei şi legalităţii.

Că legea votată de Cameră în ziua de 11 Iunie, ca batjocură a aniversării zilei de 11 Iunie 1848, când mişcarea naţională din Bucureşti a decretat marile principii politice şi sociale reclamate de poporul român; că acea lege, zic, nu putea avea fiinţă, nu putea fi aplicată; că era prin urmare moartă în însăşi ziua naşterii sale; — au înţeles-o înşişi miniştrii cari au urmat ministeriatului lui Barbu Catargiu. Insuşi bătrânul Arsachi, colegul şi coreligionarul răposatului ministru şi urmaşul său în scaunul presidenţial, n'a cutezat s'o supună sancţiunii domneşti. Tot aşa a făcut şi ministerul Kretzulescu, care a succedat la putere ministerului Arsachi.

Când, la 11 Octombrie 1863, am fost chemat în capul noului minister, am găsit proiectul în

starea în care el a fost trimis de către preşedintele Camerei preşedinţiei Consiliului de miniştri.

Negreşit că nu aş fi cerut sancţiunea Domnească la un proiect, ale cărui temelii eu şi cu toţi liberalii de orice nuanţe le-am combătut cu toată energia într'un şir de 16 ani neîntrerupţi.

GUVERNUL KOGALNICEANU. IMPROPRIETARIREA ŢARANILOR

După ce, în sesiunea Camerei din 1863 şi 1864, am prezentat proiectele de lege comunale şi judeţene, secularizarea mânăstirilor închinate şi neînchinate şi trecerea către Stat a tuturor moşiilor mânăstireşti, reprezentând a patra parte din teritoriul României, — şi am obţinut votarea lor, pot zice, în unanimitate (adică şi de către conservatori şi de către liberali), şi alte legi de reforme liberale —; în Aprilie 1864, am înfăţişat, în fine, şi proiectul de lege rurală, astfel precum partidul liberal l-a fost prezentat în 1862, în opoziţiune cu proiectul de lege elaborat de Comisiunea Centrală; dar de aci lucrurile s'au încurcat într'un nod gordian. Numai pentrucă proiectul de lege a fost prezentat şi că *Monitorul* a publicat în aceiaşi zi cuprinderea lui, am primit un vot de blam. Publicaţiunile însă erau necesare pentru a linişti populaţiunile rurale agitate de publicitatea dată proiectului de lege al Comisiunii Centrale.

Ministerul şi-a dat demisia. Domnul nu a primit-o şi Camera a fost prorogată pentru ziua de 2 Mai. In această zi, Adunarea, din mo-

mentul suirii la tribună a biroului său, a declarat că nu voeşte a trata cu mine nici chestiunea rurală, nici reforma legii electorale acordată de străini prin convenţiunea din Paris.
Mă opresc aci.

Descrierea cauzelor care au provocat lovitura de Stat din 2 Mai, precum şi consecinţele acestui act afară din lege, nu pot forma obiectul unei simple conferinţe. Şi apoi descrierea evenimentelor din 1864 ar constitui încă o istorie de actualitate; şi nu cred că aş face bine dacă m'aş însărcina, cel puţin acum, cu facerea acestei istorii.

Mă voi mărgini numai a cita ca simple fapte înfăţişarea acestui proiect în desbaterea Consiliului de Stat şi promulgarea sa în ziua de 14 August 1864

Desbaterea acestei legi a ţinut mai multe zile în Consiliul de Stat, prezidat de însuşi Domnul Şi aci simt o datorie de a exprima şi astăzi recunoştinţa mea vice-preşedintelui acelui corp, învestit atunci cu puterile legiuitoare, Costache Bozianu şi membrilor săi: A. Creţescu, G. Vernescu. A Papadopol-Calimah, P. Orbescu, D Bolintineanu, G Apostoleanu şi câtorva altor spirite luminate, care m'au ajutat în greaua întreprindere.

Proiectul meu s'a modificat în bine, dar am găsit o împotrivire la propunerea mea de a se aplica legea de îndată, adică dela viitorul 23 Aprilie 1865.

Majoritatea Consiliului de Stat, cu care s'a unit şi Domnul, n'a primit imediata aplicare, ci a amânat-o după trei ani. O asemenea legiuire, o legiuire socială, amânată în aplicarea ei după trei ani, atunci când ţara întreagă, proprietari, arendaşi şi mai ales ţărani, toţi în picioare, aşteptau cu nerăbdare o soluţiune definitivă şi imediată; o asemenea amânare, zic, însemna însăşi condamnarea şi sfărâmarea legii.

Imediat după votul Consiliului de Stat, eu am depus demisiunea mea în mâinile Domnitorului, declarând că, în calitate de Ministru de Interne, eu nu puteam răspunde de ordinea publică, că nu aveam îndestule mijloace de execuţiune, pentru ca, odată ce se va lăţi buna-veste a desfiinţării clăcii, a liberării braţelor şi a emancipării ogoarelor lor de orice sarcini şi angarale către stăpânii de moşii, să pot îndatora pe ţărani trei veri dearândul a mai face claca sau boierescul.

„In dosul fiecărui clăcaş mi-ar trebui câte un jandarm, zisei Domnului; şi dacă Măria Ta ai avea atâţia jandarmi câţi sunt ţăranii, şi încă nu te-aş sfătui să faci cu ei o asemenea întrebuinţare, şi nici că ordinile Măriei Tale ar fi ascultate, pentrucă şi jandarmii (pe atunci se zicea „călăraşilor" *dorobanţi)* sunt clăcaşi sau fii de clăcaşi".

Vorba francezului „la nuit porte conseil" s'a îndeplinit spre fericirea ţării, spre gloria Domnului.

Cuza-Vodă, mai chibzuit, şi după o matură sfătuire cu el însuşi, a cumpănit temeiurile importante ale aplicării imediate a marei reforme. Mi-a înapoiat dar demisiunea şi m'a împuternicit să pledez înaintea Consiliului de Stat necesitatea de a reveni la imediata aplicare a acestei legi. Consiliul de Stat şi Ministe-

rul am convenit ca legea să se pună în lucrare dela 23 Aprilie 1865, împuterniciţi fiind însă Guvernul de a înainta până atunci lucrarea pregătitoare de constatare şi de marcare, prevăzută prin noul aşezământ.

Primească aci recunoştinţa mea fostul meu coleg la acel minister şi actualul meu coleg în Academie, d-l N. Kretzulescu; nu mai puţin datoresc această recunoştinţă onorabilului domn G. Alexandru Papadopol-Calimah, supravieţuitor cu d-l Orbescu din acel luminat Consiliu de Stat, care, punându-se mai presus de toate consideraţiunile şi dificultăţile politice de pe atunci, au împreună lucrat şi puternic contribuit *la săvârşirea unei reforme care a schimbat faţa economică a României.*

Legea s'a promulgat şi publicat în ziua de 14 August, şi până în ziua de 15 ea a fost împrăştiată mai în toate satele României şi în sunetul clopotelor citită şi binecuvântată în bisericile lor.

Legea a fost precedată de o proclamaţiune a Domnului *către locuitorii săteşti.* Această proclamaţiune este testamentul politic al lui Cuza-Vodă.

Mari greşeli el a făcut, dar această proclamaţie nu va pieri nici din inima ţăranilor, nici din istoria României.

Să-mi fie permis a da citire proclamaţiunii:

„Sătenilor !

„Indelungata voastră aşteptare, marea făgăduinţă dată vouă de Inaltele Puteri ale Europei

prin art. 46 al Convenţiunei, interesul Patriei, asigurarea proprietăţii funciare şi dorinţa Mea cea mai vie s'au împlinit.

„Claca (boierescul) este desfiinţată pentru deapururea, şi de astăzi voi sunteţi proprietari liberi pe locurile supuse stăpânirii voastre, în întindere hotărîtă prin legile în fiinţă.

„Mergeţi dar, mai înainte de toate, la poalele Altarului, şi cu genunchii plecaţi, mulţumiţi Atotputernicului Dumnezeu, pentrucă, prin ajutorul său, în sfârşit aţi ajuns a vedea această zi frumoasă pentru voi, scumpă inimii mele şi mare pentru viitorul României!

„De astăzi voi sunteţi stăpâni pe braţele voastre; voi aveţi o părticică de pământ proprietate şi moşie a voastră; de astăzi voi aveţi o Patrie de iubit şi apărat.

„Şi acum, după ce cu braţul Celui de sus, am putut săvârşi o asemenea mare faptă, Mă întorc către voi, spre a vă da un sfat de Domn şi de Părinte, spre a vă arăta calea pe care trebue s'o urmaţi, de voiţi să ajungeţi la adevărata îmbunătăţire a soartei voastre şi a copiilor voştri.

„Claca şi toate celelalte legături silite între voi şi între stăpânii voştri de moşii, sunt desfiinţate prin plata unei drepte despăgubiri.

„De acum înainte, voi nu veţi mai fi cu dânşii în alte legături decât acelea ce vor izvorî din interesul şi buna primire a unora şi altora. Aceste legături însă vor fi pururea neapărate pentru ambele părţi. Faceţi dar ca ele să fie întemeiate pe iubire şi încredere. Mulţi şi foarte mulţi din proprietari au dorit îmbunătăţirea soartei voastre. Mulţi din ei au lucrat

cu toată inima, ca să ajungeţi la această frumoasă zi, pe care voi astăzi o serbaţi. Părinţii voştri şi voi aţi văzut dela mulţi stăpâni de moşii ajutor la nevoile şi trebuinţele voastre. Uitaţi dar zilele negre prin care aţi trecut; uitaţi toată ura şi toată vrajba: fiţi surzi la glasul acelora care vă vor întărîta în contra stăpânilor de moşii şi, în legăturile de bunăvoie ce veţi mai avea de aci încolo cu proprietarii, nu vedeţi în ei decât vechii voştri sprijinitori şi pe viitorii voştri amici şi buni vecini. Au nu sunteţi toţi fii ai aceleiaşi ţări? Au pământul României nu este muma care vă hrăneşte pe toţi?

„Stăpâni liberi pe braţele şi pe ogoarele voastre, nu uitaţi mai înainte de toate că sunteţi plugari, că sunteţi muncitori de pământ. Nu părăsiţi această frumoasă meserie, care face bogăţia ţării, şi dovediţi şi în România, ca pretutindeni, că munca liberă produce îndoit decât munca silită. Departe de a vă da trândăviei, sporiţi încă hărnicia voastră, şi ogoarele voastre îndoit să fie mai bine lucrate. căci de acum aceste ogoare sunt averea voastră şi moşia copiilor voştri

„Ingrijiţi-vă asemenea de vetrele satelor voastre, cari de astăzi devin comune neatârnate şi locaşuri statornicite ale voastre, din care nimeni nu vă mai poate isgoni. Siliţi-vă dar a le îmbogăţi şi a le înfrumuseţa; faceţi-vă case bune şi îndestulătoare; înconjuraţi-le cu grădini şi cu pomi roditori. Inzestraţi-vă satele cu aşezăminte folositoare vouă şi urmaşilor voştri. Statorniciţi mai ales şi pretutindeni şcoale, unde copiii voştri să dobândească cunoştinţele

trebuitoare pentru a fi buni plugari şi buni cetăţeni.

„Actul din 2 Mai v'a dat la toţi drepturi; învăţaţi dar pe copiii voştri a le preţui şi a le bine întrebuinţa.

„Şi mai presus de toate, fiţi şi în viitor ceeace aţi fost până acum, şi chiar în timpurile cele mai rele, fiţi bărbaţi de pace şi de bună rânduială; aveţi încredere în Domnul vostru, care vă doreşte tot binele; daţi, ca şi până acum, pilda supunerii către legile ţării voastre, la a cărora facere aveţi şi voi de acum a lua parte; şi în toată întâmplarea, iubiţi România, care, de astăzi, este dreaptă pentru toţi fiii săi.

„Şi acum, iubiţii mei săteni, bucuraţi-vă şi păşiţi la munca de bunăvoie, care înalţă şi îmbogăţeşte; şi Dumnezeul părinţilor noştri să binecuvinteze sămânţa ce veţi arunca pe cea dintâi brazdă liberă a ogoarelor voastre".

Câteva cuvinte şi voi sfârşi:

Aplicarea legii rurale a dat loc, pe alocurea şi mai ales în Ţara Românească, la dureroase strâmbătăţi.

In Moldova, ogoarele ţărăneşti fiind alese încă prin legea lui Grigore Ghica din 1850, strămutarea posesiunii nu s'a făcut în genere, decât în urma necesităţilor de commasare.

Nu a fost aşa în Muntenia. Aci, mai toate moşiile erau lucrate numai de ţărani, şi pe toată întinderea, schimbându-se ogoarele mai anual după necesităţile agriculturii; a trebuit mai întâi dar a se aplica legea lui Ştirbei-Vodă, adică a se determina pe pământ întinderea ogoarelor cuvenite ţăranilor şi de aci multe ne-

dreptăţi. Şi cu toate acestea, în toată întinderea României, o singură strigare de nemulţumire n'a isbucnit din gura ţăranilor, un singur braţ nu s'a ridicat pentru silnice fapte sau răsbunări.

In Austria, în Rusia, aplicarea legii rurale a dat loc la mii de acte de crude represalii; mii de case ale proprietarilor au fost date pradă flăcărilor şi sute de proprietari au căzut victime sub topoarele ţăranilor.

In România o linişte perfectă; într'o sărbătorire generală, aplicarea legii emancipatoare s'a făcut fără a se preface în cenuşă o singură casă din ale foştilor stăpâni, fără ca să se smulgă un singur fir de păr din al marilor proprietari.

INCHEIERE

Când, 14 ani în urmă, ţăranul român, soldat de linie, sau dorobanţ, ori călăraş, după două sute de ani de umilinţă, în câmpiile Bulgariei şi în faţa tăriilor Plevnei, a dat piept duşmanului, — ţăranul român, zic, prin vitejia sa, prin înfruntarea morţii, a dovedit că astădată el avea o patrie de iubit şi de apărat şi că în spatele lui, dincolo de Dunăre, el avea pentru dânsul şi pentru familia sa, o părticică de pământ, proprietate şi moşie a lui şi a copiilor săi.

In timpul lui Vodă-Cuza s'a desfiinţat claca şi s'au împroprietărit sătenii. Aceasta a fost o mare îmbunătăţire a stării lor materiale.

Opera începută s'a continuat.

Insurăţeii din 1864 au căpătat pământurile ce li se acordau de lege şi alţi săteni au fost împroprietăriţi. Dar ceeace s'a făcut mai mult a fost că i s'a dat ţăranului, pe lângă pământ şi sapă, puşca, ca să-şi apere ţara Atunci am văzut cu toţii cum paşnicul ţăran a devenit oştean voinic, oştean viteaz, care se uita la moarte cu dispreţ şi care a reînviat pe câmpul de bătălie, gloria strămoşilor noştri.

Aceasta e mult, foarte mult, dar nu e destul. Trebue să mergem înainte. Trebue ca prin cultură să ridicăm pe ţăranul nostru ca el să aibă cunoştinţă profundă şi energică de drepturile şi de datoriile lui, ca el să înţeleagă pe deplin că trebue să-şi pună viaţa pentru a-şi apăra ţara şi neamul.

drep
rea
mire
braţ
răsb
In
dat
de
flăc
time
In
tori
s'a
casă
gă
tari

C
de
sut
şi î
lui,
înf
ve
tel
dâ
mă
săi

şi
m

TABLA DE MATERII

Au apărut în

„BIBLIOTECA de BUZUNAR"

Nr. 31.	I. BRUCĂR :	Psihologie
„ 32.	FRITZ KUNKEL :	Caracterul, dragostea și căsnicia
„ 33.	C. I. GULIAN :	Introducere în sociologia culturii
„ 34.	Dr. VICTOR CHERESTEȘIU:	Români și Unguri
„ 35.	COLOMAN MIKSZATH :	Săliștencele
„ 36.	NICOLAE BĂLCESCU :	Scrieri alese
„ 37.	MIHAIL ȘERBAN :	Furtuna
„ 38.	SINCLAIR LEWIS :	Elmer Gantry vol. I
„ 39.	„ „	„ „ „ II
„ 40.	Ing. D. DRĂGULĂNESCU :	Formular de matematici și calcul vol. II
„ 41.	I. PUȚURI :	Două paie la trei măgari
„ 42.	Dr. N. MARCOVICI :	Metchnicoff
„ 43.	VOLTAIRE :	Candide sau Optimismul
„ 44.	A. de BEAUMARCHAIS :	Nunta lui Figaro
„ 45.	MOLIERE	Tartuffe
„ 46.	ROGER MARTIN DU GARD:	Familia Thibault vol. II
„ 47.	ROGER MARTIN DU GARD:	Familia Thibault vol. III
„ 48.	LIA HARSU :	A fost odată ca niciodată
„ 49.	LEONID LEONOV :	Cucerirea Velikoșumskului
„ 50.	ROMAIN ROLLAND	Călătorie în Țara Muzicii
„ 51.	LUDWIG BERGHOFF	Balul leproșilor
„ 52.	A. de SAINT-EXUPERY	Scrisoare către un ostatec
„ 53.	Ing. GH. RADO	Meșterul casei
„ 54.	J. B. PRIESTLEY	Inspectorul de poliție
„ 55.	JONATHAN SWIFT	Călătoriile lui Gulliver
„ 56.	GUY DE MAUPASSANT	Domnișoara Fifi
„ 57.	Col. VALTER ROMAN	Despre Teoria Războiului
„ 58.	RADU BOUREANU	Viața Spătarului Milescu
„ 59.	ARMAND SALACROU	Nopțile Mâniei
„ 60.	S. SAMARIAN	A doua carte a jucătorului de șah
61.	HENRIK IBSEN :	Femeia mării
62.	AUGUST IACOBSON :	Viața în Citadelă
63.	Dr. PAUL PRUTEANU :	Asigurările sociale în U.R.S.S.
64.	CAROL ARDELEANU	Viermii Pământului
65.	CONSTANTIN VÂRTEJ	Probleme de Stilistică Literară
66.	* * *	Malaria

EDITURA DE STAT